

NEIGHBORHOODDISTRICTCULTURECENTER
SULEYMANIYEAREA
FATİHPERIODPHYSICALBOUNDARYINTEGRATIONS
SPACESYNTAX
URBANMORPHOLOGY
LEAKDISTRICTTRABZONCIVILARCHITECTURE
PRESERVATION
CONSERVATIONSUSTAINABILITYPOLICY
TURKEYARCHITECTURECHAMBERARCHITECTS
JOURNALOTTOMANPERIODKASRIHUMAYUNARCHITECTURE
PALACEGARDENCITYARCHITECTURECONSERVATION
CIVILIZATIONOTTOMANCITIESINTERVENTION
TERRITORYCONVENTIONRIGHTSSUSTAINABILITY
BOUNDARYINTEGRATIONSPACESYNTAXURBANTRABZONCIVIL
ARCHITECTUREPRESERVATIONSUSTAINABILITYPOLICY
TURKEYARCHITECTURECONSERVATIONCIVILIZATION
URBANBOUNDARY

Full Name of the Journal / Derginin Tam Adı
**bāb Journal of FSMVU Faculty of
Architecture and Design**

Abbreviated Name of the Journal / Derginin
Kısaltılmış Adı
bāb Journal of Architecture and Design

Publisher / İmtiyaz Sahibi
On Behalf of the Deanery of FSMVU
Faculty of Architecture and Design /
FSMVÜ Mimarlık ve Tasarım Fakültesi Adına
İbrahim NUMAN

Editor-in-Chief / Genel Yayın Yönetmeni
Emine KÖSEOĞLU

Assistant Editors / Yardımcı Editörler
Onur ŞİMŞEK
Lana KUDUMOVIÇ

Technical Editors / Teknik Editörler
Mesut DURAL
Ayşenur BABACAN
Deniz AKYURT

Cover Picture / Kapak Resmi
Hanif BUDİMAN

Design / Tasarım
İbrahim NUMAN
Emine KÖSEOĞLU
Onur ŞİMŞEK
Mesut DURAL
Ayşenur BABACAN
Deniz AKYURT

Advisory Board / Danışma Kurulu

- Amir Čaušević** University In Sarajevo, Bosnia and Herzegovina
Amir Pašić Commission to Preserve National Monuments of Bosnia
and Herzegovina, Bosnia and Herzegovina
Ayfer Aytuğ Fatih Sultan Mehmet Vakif University, Turkey
Çiğdem Polatoğlu Yıldız Technical University, Turkey
Fatma Zeynep Aygen Mimar Sinan Fine Arts University, Turkey
Fehmi Kızıl Fatih Sultan Mehmet Vakif University, Turkey
Fuad Hassan Mallick Brac University, Bangladesh
Gjergji Islami Polytechnic University Of Tirana, Albania
Gunawan Tjahjono Universitas Indonesia, Indonesia
Hasan Fırat Diker Fatih Sultan Mehmet Vakif University, Turkey
Hatice Hümanur Bağlı Istanbul Sehir University, Turkey
Hülya Turgut Ozyegin University, Turkey
Mehmet Bülent Uluengin Fatih Sultan Mehmet Vakif University,
Turkey
Mualla Yıldız Fatih Sultan Mehmet Vakif University, Turkey
Muzaffer Tolga Akbulut Yıldız Technical University, Turkey
Neslihan Dostoğlu Istanbul Kultur University, Turkey
Nilay Coşgun Gebze Technical University, Turkey
Noor Cholis Idham Universitas Islam Indonesia, Indonesia
Noor Hanita Bt. Abdul Majid International Islamic University
Malaysia, Malaysia
Nuran Kara Pilehvarian Yıldız Technical University, Turkey
Orhan Hacıhasanoğlu Ozyegin University, Turkey
Özgür Dinçyürek Eastern Mediterranean University, Turkey
Sadettin Ökten Istanbul Sabahattin Zaim University, Turkey
Suphi Saatçi Fatih Sultan Mehmet Vakif University, Turkey
Süha Özkan Middle East Technical University, Turkey
Yara Saifi Al Quds University, Palestine
Yusuf Civelek Fatih Sultan Mehmet Vakif University, Turkey

bāb Journal of FSMVU Faculty of Architecture and Design, is a peer-reviewed, open access, international e-journal published twice a year, on January and July, by Fatih Sultan Mehmet Vakif University Faculty of Architecture and Design. bāb Journal of FSMVU Faculty of Architecture and Design, Fatih Sultan Mehmet Vakif Üniversitesi Mimarlık ve Tasarım Fakültesi tarafından, Ocak ve Temmuz olmak üzere yılda iki sayı çıkarılan, açık erişimli, çift-kör hakemlik sistemi ile çalışan, uluslararası hakemli, bilimsel bir dergidir.

Contact: FSMVU Faculty of Architecture and Design, Halic Campus, Istanbul
İletişim: FSMVÜ Mimarlık ve Tasarım Fakültesi Haliç Yerleşkesi, İstanbul

☎ +90 212 521 81 00 🌐 <https://dergipark.org.tr/en/pub/babdergisi> ✉ babdergi@fsm.edu.tr

CONTENTS / İÇİNDEKİLER

Editorial

Editörden

Emine KÖSEOĞLU

1-2

Araştırma Makalesi / Research Article

Fatih Döneminde Süleymaniye Bölgesindeki Mahalleler

The Neighborhoods of Suleymaniye Area in Fatih Period

Seniye Selcen ONUR, İbrahim NUMAN

3-30

Araştırma Makalesi / Research Article

Sultanların Av Köşkü: Kasr-ı Hümayun ve Bahçesi

Sultan's Hunting Mansion: Kasr-ı Hümayun and the Garden

Fatmanur KESİKBAŞ, Nevihal ERDOĞAN

31-45

Research Article

Morphological and Socioeconomic Effects of the Physical Borders on the Settlements within the City: The Case of Yeni Sahra Neighborhood and Sahrayicedit Neighborhood

Özlem ÖZDENER ÖZKAN, Hakkı Can ÖZKAN

46-58

Araştırma Makalesi / Research Article

Trabzon Gazipaşa Mahallesi'nde Kurşunoğlu Konağı için Sürdürülebilir Bir Koruma Önerisi

A Sustainable Proposal of Preservation for the Kurşunoğlu Mansion at Gazipaşa District in Trabzon

Hatice Aslıhan ÇITLAK, Mine ESMER

59-76

Görüş Makalesi / Opinion Article

Şehir, Mimarî ve Koruma

City, Architecture and Conservation

Suphi SAATÇI

77-87

Derleme Makalesi / Review Article

Uluslararası Gelişmelerin Türkiye Mimarlık Politikası Vizyonuna Etkisi: TMMOB Mimarlar Odası'nın 1990-2005 Dönemi Mimarlık Politikaları

The Effect of International Developments on Turkey Vision of Architectural Policy: Architecture Policies of TMMOB Chamber of Architects at the 1990-2005 Period

Hasan Tahsin SELÇUK

88-106

Opinion Article

Interventions, Territorial Structure and Environmental Knowledge in Muslim Built Environments

Cemil EKBER

107-122

Editorial

bāb Journal of FSMVÜ Faculty of Architecture and Design begins its publication life with the January 2020 issue.

Our journal is an international, peer-reviewed and scientific journal. The journal works with a double-blind referee system. Published in electronic form, the languages of the journal are Turkish and English. The articles written in the fields of architecture, design and planning are reviewed by the editors and directed to the relevant referees.

Within the scope of the journal, articles on architectural design, urban design, interior design, building technologies and building physics, architectural history and theory, architectural preservation and the related disciplines are accepted. In addition to research articles written on related topics, the journal covers discussion articles, review articles, criticism articles and opinion articles.

“bāb”, which we chose among other possible alternatives for our journal, means “door” in Arabic. The word door is a literal and metaphoric word in architectural studies. In this sense, the connotations that our journal has a “door” role between architecture and science, between science and art, and among cultures excited us to choose this word as the name. We wish this basic word to be a tool that opens efficient doors for our journal.

As the Editorial Board, our goal was not simply to publish a journal. We have made efforts to ensure that the broadcasting activity of our faculty rests on solid foundations, to ensure its continuity and to create a tradition in this direction. In addition to bringing together the studies that the academic world will benefit from, this issue has been an opportunity to create the infrastructure of a journal meticulously and to place a team work devoted. I would also like to thank my teammates for this.

We extend our sincere thanks to Prof. Dr. M. Fatih ANDI -FSMVÜ Rector- and Prof. Dr. İbrahim NUMAN -FSMVÜ Dean of the Faculty of Architecture and Design-, who provided these opportunities to the Editorial Board and supported our works with interest from the beginning. We would also like to thank the International Advisory Board of our journal, to the referees and authors who made scientific contributions to the issue.

In the name of the Editorial Board,

Emine KÖSEOĞLU

Editor-in-Chief

bāb Journal of FSMVÜ Faculty of Architecture and Design

Editörden

bāb Journal of FSMVÜ Faculty of Architecture and Design, yayın hayatına Ocak 2020 sayısı ile başlıyor.

Dergimiz, uluslararası, hakemli ve bilimsel bir dergi. Çift-kör hakemlik sistemi ile çalışıyor. Elektronik ortamda yayımlanan derginin yazım dilleri Türkçe ve İngilizce. Yılda iki sayı çıkan dergide mimarlık, tasarım ve planlama alanlarında yazılan makaleler editörler tarafından değerlendiriliyor ve ilgili hakemlere yönlendiriliyor.

Dergi kapsamında mimari tasarım, kentsel tasarım, iç mekân tasarımı, yapı teknolojileri ve yapı fiziği, mimarlık tarihi ve kuramı, mimari koruma ve benzeri konularda makale kabul ediliyor. Dergide ilgili konularda yazılmış araştırma makalelerinin yanı sıra, tartışma makaleleri, derleme makaleleri, eleştiri makaleleri ve görüş makaleleri yer alıyor.

Dergimiz için olası diğer alternatifler arasından seçtiğimiz “bāb”, Arapçada “kapı” anlamına gelmekte. Kapı kelimesi, mimarlık çalışmalarında literal ve metaforik anlamıyla yerini bulan bir kelime. Dergimizin bu bağlamda, mimarlık ve bilim arasında, bilim ve sanat arasında ve kültürler arasında bir “kapı” rolü edinmesine dair çağrışımlar, bizi bu kelimeyi isim olarak seçmekte heyecanlandırdı. Bu temel kelimenin dergimiz için verimli kapılar açan bir araç olmasını diliyoruz.

Editör Kurulu olarak hedefimiz basitçe, bir dergi çıkarmak, değildi. Fakültemizin yayın etkinliğinin sağlam temellere oturabilmesi, sürekliliğinin sağlanabilmesi ve bu doğrultuda bir geleneğin oluşabilmesi yönünde çaba harcadık. Bu sayı, akademik dünyanın faydalanacağı çalışmaları bir araya getirmenin yanında, bir derginin altyapısının titizlikle oluşturulması, özverili ve adanmışlıkla yüklü bir ekip çalışmasının yerleştirilmesi için fırsat oldu. Bunun için ekip arkadaşlarıma ayrıca teşekkür ederim.

Bu olanakları Editör Kurulu’na sağlayan, çalışmalarımızı başından itibaren ilgi ile destekleyen değerli hocamız FSMVÜ Rektörü Prof. Dr. M. Fatih ANDI’ya, değerli hocamız FSMVÜ Mimarlık ve Tasarım Fakültesi Dekanı Prof. Dr. İbrahim NUMAN’a ve dergimizin Uluslararası Danışma Kurulu’na; sayıya bilimsel katkı koyan hakemlere ve yazarlara içten teşekkürlerimizi sunarız.

Editör Kurulu Adına,

Emine KÖSEOĞLU

Genel Yayın Yönetmeni

bāb Journal of FSMVÜ Faculty of Architecture and Design

Fatih Döneminde Süleymaniye Bölgesindeki Mahalleler

Seniye Selcen ONUR* ve İbrahim NUMAN**

* *Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi*
İstanbul, Türkiye
ORCID: 0000-0002-7588-6470
seniyeonur@gmail.com (İletişim yazarı)

** *Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi*
İstanbul, Türkiye
ORCID: 0000-0002-2785-7536
inuman@fsm.edu.tr

Araştırma Makalesi

Geliş: 18/11/2019
Kabul: 28/12/2019
Yayımlanma: 31/01/2020

Öz

Süleymaniye yenileme alanı içinde yer alan 8 mahallenin, 1926 yılında yapılan mahalle taksimatı çalışmaları sırasında 27 mahallenin birleştirilmesi ile oluştuğu, bu mahallelerin yaklaşık dörtte üçünün, 1930'lu yıllara kadar, Fâtih dönemindeki isimlerini taşıdıkları, 1922 Hayrât-ı Şerife Defterleri listelerinden ve 1930'da yayınlanan mahalle taksimatı mazbatalarından anlaşılmaktadır. Yüzyıllarca kalıcı olarak aktarılabilen mahalle isimlerinin, dikkate değer bir şekilde, mahallelerin, etrafında şekillendikleri camilerin vâkıfları olan önemli şahsiyetlerin isimleri oldukları görülür. Bu çalışma kapsamında Fâtih döneminde meydana gelen mahallelerin isimleri üzerinden, mahalle oluşumlarının çekirdeği konumundaki kurucu mescidler ile bunların bânileri incelenmiş, Necip Bey haritaları üzerinde yerleri işaretlenmiştir.

Ulaşabildiğimiz bilgiler, vâkıfların, devrinin büyük âlim, ulema, müderris, mutasavvıf, devlet görevlisi ve ni'm'el-ceyşten olduğunu göstermiştir. Bu durum, Süleymaniye bölgesinin sahip olduğu, yüzyıllarca koruyup geliştirdiği yüksek seviyedeki mimari eserlerin, öncelikle aynı seviyede bir kültürel iklimin oluşturulması ile meydana getirildiği ve Fatih devrinde atılan şehircilik temeli üzerine sonraki nesillerce de sürdürülebilir kılındığı sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Mahalle, kültür, merkez, Süleymâniye bölgesi, Fâtih dönemi

The Neighborhoods of Suleymaniye Area in Fatih Period

Seniye Selcen ONUR* and İbrahim NUMAN**

* *Fatih Sultan Mehmet Vakıf University*
İstanbul, Turkey
ORCID: 0000-0002-7588-6470
seniyeonur@gmail.com (Corresponding author)

** *Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi*
İstanbul, Türkiye
ORCID: 0000-0002-2785-7536
inuman@fsm.edu.tr

Research Article

Received: 18/11/2019

Accepted: 28/12/2019

Published online: 31/01/2020

Abstract

It's understood from 1922 Hayrat-ı Şerife Ledgers lists and 1930 dated records of the district division, that the 8 neighborhoods that are currently in Suleymaniye renovation area, were formed during 1926 district division by integrating 27 neighborhoods and nearly three fourths of these neighborhoods carried their names from Fatih period, until 1930s. Neighborhood names which can pass on centuries, are remarkably the names of the important figures who charited mosques that shaped the neighborhoods around them. This work investigates the core of the neighborhood formations, founder masjids and their endowers, through the names of the neighborhoods that formed in the Fatih era and marks them on Necip Bey maps. The information provided suggests that these endowers were great scholars, ulemas, mudarris, government officials and Ni'm el-ceyş. This draws the conclusion that the high architectural artifacts, which Suleymaniye has preserved and improved, were formed by first creating the same level of cultural climate and with the urban foundations of Fatih period, became sustainable for generations.

Keywords: Neighborhood, district, culture, center, Suleymaniye area, Fatih period

1. GİRİŞ

Fetihten sonra, İstanbul'da, Osmanlı idâresinde kurulmuş mahallelerin neredeyse tamamına yakın denebilecek bir çoğunluğunun fetih sırasında hizmetleri bulunan askerler (Ni'me'l-Ceyş) veya devrinin ünlü âlimlerinin vakıfları etrafında şekillendiği görülür. Fetih sırasında şehit oldukları yerde defnedilen Ni'me'l-Ceyş mezarları ve onlar adına vakfedilen eserler etrafında da mahalleler gelişmiştir. "Fatih devri devlet adamlarından Sadrâzam Mahmud Paşa, âlimlerden Molla Kestel, Molla Hüsrev, devlet erkânından Gedik Paşa, İshak Paşa, devrinin ni'mel-ceyşinden Çakır Ağa, Hacı Bayram-ı Kaftanî, haletli zevattan Ak Bıyık, Ak Şemseddin... isimlerinin, aynı zamanda mahalle isimleri olması da bunun bir ifadesidir" (Ünver, 1976: 9).

Bazı mahalleler ise, mahallede yaşayan önemli kişiler veya orada bulunan dikkat çekici yerlerin isimlerini almışlardır, ancak yüzyıllarca kalıcı olarak aktarılabilen mahalle isimlerinin, dikkate değer bir şekilde önemli şahsiyetlerin isimleri oldukları görülür. Bu durum insan odaklı bir şehir yapısının ve bunun toplumca benimsenmesinin bir işareti olarak değerlendirilebilir.

Ünver'e göre İstanbul'un eski mahallelerinden %90 kadarının, Ayverdi'ye göre ise İstanbul semti mahallelerinin üçte ikisinin isimlerinin Fatih devrinden geldiği; Fatih vakfiyeleri, Ayasofya ve İstanbul semti vakıfları tahriri defterleri ile 1922 senesi listelerine dayalı olarak bildirilmektedir (Ünver, 1976; Ayverdi, 1958).

Çalışma alanı olan Süleymaniye bölgesindeki mahallelerin yaklaşık dörtte üçünün, 1930'lu yıllara kadar, Fatih dönemindeki isimlerini taşıdıkları, 1922 Hayrât-ı Şerife Defterleri listelerinden ve 1930'da yayınlanan mahalle taksimatı mazbatalarından anlaşılmaktadır.

Yeni mahalle taksimatının yapılması nedeniyle pek çok mahalle ortadan kalkmış ve isimleri unutulmuştur. Bu isimlerin kaynağı olan şahsiyetlerin araştırılması, fetihten sonra İstanbul şehrinin yeniden kuruluş mantığının anlaşılmasını sağlayacaktır.

İnsan odaklı bir gelişim söz konusu olduğuna göre, çalışmanın değişimin yaşandığı dönemler şeklinde ele alınması yerinde olacaktır. Bu nedenle, bölgenin dünya miras alanı olmasının sebebi olan kültürel mirasın oluşumunun, ilk ve en önemli aşaması olan, fetih sonrası kuruluş döneminin, öncelikli olarak araştırılması gerekmektedir. Şehrin bütünü oluşturduğu mahalleler ve onların nasıl şekillendiğinin belirlenmesi; geçirdikleri değişimlerin nedenleri ve sonuçları hakkında fikir verebilecek ve geleceğe dair yapılacak planlama çalışmalarına yön verecektir.

Yukarıda açıklanan nedenlerle, fetih sonrası bölgenin kuruluşu ile ilgili yapıların ve bunları meydana getiren şahsiyetlerin araştırılması, odağını oluşturdukları yerleşimlerin, geçirdiği bütün afet ve değişimlere rağmen, 19. yüzyılın başına kadar nasıl ayakta kalabildiğini anlamak açısından doğru bir yöntem olarak belirlenmiştir.

Belgelerde bulunan mahallelerin isimleri ve nüfus büyüklükleri ile ilgili bilgiler üzerinden, buldukları yer, sınırları ve yüzölçümleri hakkında tahmini bir bilgi sahibi olunabilecektir.

Mahallelerin ne şekilde kuruldukları ve nasıl bir işleyişe sahip oldukları çalışma kapsamında ele alınacak konulardır. Böylece mahallelerin kuruluş mantığı üzerinden bölgenin şehir bütününe üstlendiği görev ve yaşama kültürüne dair ipuçları elde edilmiş olacaktır.

1.1. Çalışma Yöntemi ve Kaynakları

Süleymaniye bölgesindeki mahallelerin hangi isimlerle ve hangi şahsiyetler etrafında kurulduğunun araştırılması konusuna öncelikle Fatih döneminden başlanmıştır. Bu çalışma kapsamında Fatih döneminde meydana gelen mahallelerin isimleri üzerinden, oluşumlarının çekirdeği konumundaki vakıf eserler ile bunların vâkıfları incelenmiştir. Bu inceleme sırasında kullanılan belgelerden bazıları aşağıda anlatılmaktadır:

1294 (1877) Devlet Salnamesindeki mahalleler cetveli, Latin alfabesiyle düzenlenerek İstanbul Dergisinin Mahalle konulu sayısında 'İstanbul Mahalleleri' ismiyle yayınlanmıştır (Özege, 1971-1979, aktaran İşli, 2002). Bu listelerde mahallelerin yerleri ile birlikte hane sayılarına dair bilgiler de bulunmaktadır.

İstanbul'da mahalle, mıntıka ve daire taksimatı Vilâyet Belediye Kanununa yapılan 17 Şubat 1926 tarih ve 744 numaralı ilave bir kanunla başlamıştır. Yeni mahallelere ait mazbatalar ve haritaları 26 Temmuz 1926 tarihinde Vilâyet Umumî Meclisine sunulmuştur (Ölçer, 2014). İstanbul'daki belediye şube taksimatının 1930 tarihli İstanbul Belediye Mecmuasındaki ilânında; oluşturulan nahiyelerden bazılarının isimlerinin değiştirildiği, mahallelerden bazılarının sınır ve genişliklerinde değişiklik yapıldığı, mahallelerin hangi nahiyelerde bulunduğu ile ilgili listeler verilmiştir (Ergin, 1930, aktaran Ölçer, 2014). Bu ilânda yer alan mahalleler listesi, 1934 senesinde yayınlanan İstanbul Şehir Rehberinde yeni mahalle sınırlarını gösteren haritalar üzerinde görülmektedir (Ergin, 1934).

İstanbul Şehremaneti ve İstanbul Belediye Mecmuasındaki mahalle taksimatıyla ilgili mazbatalar esas alınarak hazırlanmış olan eski ve yeni mahalle listeleri bu çalışma kapsamında kullanılmıştır. Buna göre, çalışma bölgesinin bugün 8 mahalle bulunan sınırları içerisinde, taksimat çalışmalarının yapıldığı 1926 senesinden önce 27 mahallenin bulunduğu tespit edilmiştir. Tespit edilen 27 mahallenin bazı isim farkları da olsa, 1877 salnamesine dayanan mahalle listelerinde de bulunduğu görülmüştür (Özege, 1971-1979, aktaran İşli, 2002).

1922 yılında, Maarif Vekaleti'nin eski eserlerin tespitini isteyen genelgesi üzerine, Evkaf Umum Müdürlüğü tarafından İstanbul'da yer alan vakıf taşınmazlar tespit edilmiş ve 6 ciltten oluşan Hayrât-ı Şerîfe Defterleri oluşturulmuştur. Defterlere, İstanbul'daki mevcut hayrat vakıf eserlerinin isimleri, vâkıfları, adresleri ve durumları kaydedilmiştir. Listelerde adres bilgisi olarak mahalle ve sokak isimleri verilmiştir. Bu listelerde geçen mahalleler de, mahalle taksimatıyla ilgili mazbataların listelerinde yer almaktadır.

Ekrem Hakkı Ayverdi'nin 'Fatih Devri sonlarında İstanbul Mahalleleri, Şehrin İskânı ve Nüfusu' adlı kitabı İstanbul'un kaybolan mahalleleri ile ilgili kapsamlı bir araştırma olarak, o tarihlerdeki mahallelerin yaşayıp yaşamadıkları, 1338 (1922) listelerindeki birleştirmelerle kaldırılıp kaldırılmadıkları hakkında bilgi vermektedir. Kitap, Osman Ergin tarafından neşrolunan Fatih İmareti Vakfiyesi, Tahsin Öz tarafından Almanca neşrolunan Fatih Vakfiyesi, Vakıflar Umum Müdürlüğü tarafından neşrolunan Fatih Mehmed II Vakfiyeleri, Hicrî 953 de Abdurrahman b. Seyyidi Ali tarafından tanzim olunup Başvekâlet Arşiv'inde mahfuz Tahrir Defteri, Ayvansarayî Hüseyin Efendinin telif ettiği Hadîkat'ül Cevâmi, Ekrem Hakkı Ayverdi'nin Fatih Devri Mimarisi adlı eseri, İstanbul ve Bilâd-i Selâse'de kâin mahalle ve köyler hakkında 1338/1922 de tanzim edilmiş olan mahalle esami cedveli gibi kaynaklar esas alınarak hazırlanmıştır (Ayverdi, 1958). Bu kitapta yer alan mahalle isimleri Fatih dönemini ele alması ve kaynakları bakımından bu çalışma kapsamında temel alınmıştır. Yukarıda bahsi geçen

diğer listelerle karşılaştırmalı olarak kullanılmış ve Necip Bey Haritaları üzerinden mahallesi olan mescitlerin yerleri işaretlenmiş, Fatih Dönemi Mescidleri ayrı renkte gösterilmiştir (Günpınar vd., 2013). Fatih Dönemi mahalle sınırlarını ve kurucu mescidlerini gösteren ancak çizeri tespit edilemeyen bir harita da çalışmada yer almaktadır (Numan, tb).

Necip Bey Haritaları, İstanbul Şehremaneti Harita Şubesi Müdürü mühendis Necip Bey tarafından 1914-1918 yılları arasında çizilmiştir. 1/50000 ölçekli genel bir pafta ve 1/5000 ölçekli 14 pafta olmak üzere toplam 15 paftadan oluşan bu haritaların Osmanlıca kopyası 1918 yılında Viyana’da, Fransızca kopyası ise 1924 yılında Ahmed İhsan Matbaasında basılmıştır (Günpınar vd., 2013). Orijinal nüshaları İstanbul Atatürk Kitaplığında bulunan bu haritalar, İstanbul Büyükşehir Belediyesince yapılan bir çalışmayla dijital ortama aktarılarak ve günümüz haritalarının koordinat sistemine getirilmiştir. (Günpınar vd., 2013)

Hadîka’da adları geçen sur içindeki cami ve mescidlerin yerlerini gösteren bir şehir planı, Mühendishâne-i Berrî-i Hümâyün’da hazırlanıp 1264’te (1848) yayımlanmıştır. Bu plan esere büyük ölçüde yardımcı bir kılavuz niteliğinde olmakla beraber, sokak adlarının yazılmayışı takibini zorlaştırmaktadır. Hadîka, Ali Satı Efendi’nin ilâveleriyle birlikte iki cilt halinde Matbaa-i Âmire’de basılmıştır (Eyice, 1998). Hadîkatü’l- Cevami (Galitekin, 2001), mahalle merkezinde yer alan cami ve mescidlerin araştırılmasında ana kaynaklardan biri olarak kullanılmıştır.

2. SÜLEYMANİYE BÖLGESİ

Süleymaniye Camii ve Çevresi Koruma Alanı, Tarihi Yarımada’nın kuzeyinde İstanbul’un üçüncü tepesinin Haliç’e bakan yamacında yer almaktadır. Doğu-batı yönünde Atatürk Bulvarı ile İstanbul Üniversitesi arasında; kuzey-güney yönünde ise Şehzade Külliyesi’nden Haliç kıyısına kadar uzanmaktadır. İsmi sınırları içinde bulunan Süleymaniye Külliyesi’nden almaktadır. Semt geleneksel evleri ve organik formlarını koruyan sokakların oluşturduğu mahalleri ile tipik Osmanlı Dönemi yerleşimi özelliklerini göstermektedir (İTYYP, 2018).

Süleymâniye semti 1985 yılında UNESCO tarafından dünya kültür mirası listesine alınmıştır. Süleymaniye Camii ve Çevresi Dünya Miras Alanı; “(i) insanın yaratıcı dehasının bir örneği olması; (ii) dünya kültür sahası içinde veya belirli bir zaman dilimi üzerinde, mimarlıkta ya da teknolojiye, anıtsal sanat eserlerindeki şehir plancılığındaki veya peyzaj tasarımındaki gelişimlerde insani değerlere dair kültür paylaşımını sergilemesi; (iii) yaşayan ya da kaybolmuş bir medeniyete veya kültürel geleneğe ait eşsiz ya da en azından ayırt edici kanıt taşıması; (iv) insanlık tarihi içindeki önemli aşamaları gösteren mimari veya teknolojik grup ya da peyzaja sahip önemli bir yapı tipinin örneği olması” şeklinde açıklanan dünya mirası kültürel kriterlerine uygun olarak tanımlanmıştır (İTYYP, 2018).

Dünya Mirası Listesi’ne alınma kararında Süleymaniye Külliyesi ile bölgenin yerleşim alanında tescil edilmiş 515 ahşap evin bulunduğu vurgulanmaktadır. Süleymaniye Camii ve Çevresi Koruma Alanı’nda 127’si kayıp, 793’ü mevcut toplam 920 tescilli eser bulunmaktadır (İTYYP, 2018). 19. yy başına kadar bu bölgede yer alan fonksiyonlar, Süleymaniye çevresinde zanaat atölyeleri, ticarethaneleri ve dükkânları oluşturmuştur. Günümüzde, İstanbul Üniversitesi’nin çeşitli bina ve fakülteleriyle, semtin eğitim bilim işlevi kapalı bir alanda ve sınırlı da olsa sürmektedir (Eyice vd., 1994).

Süleymâniye semti sahip olduğu değere rağmen Osmanlı Devletinin son döneminde önemini kaybetmeye başlamış, Osmanlı Döneminde savaşlar sonrası ve Cumhuriyet

dönemindeki siyâsi gelişmeler ile yoğun göç dalgası, tüm suriçi İstanbul gibi, Süleymâniye'yi de çok olumsuz etkilemiş, semtin genel görünümü ve demografik yapısı tamamen değişmiştir. Sosyal yapının bu orandaki değişimi; târihî bölgenin dokusuna uymaması sebebiyle, fizikî ve kültürel bozulmalara neden olmuştur.

Bozulmaların artarak devam etmesi sebebiyle, 2006 yılında Süleymâniye çevresinde 131.000 metrekare'lik Demirtaş, Hacı Kadın, Hoca Gıyâseddin, Kalenderhâne, Molla Hüsrev, Sarıdemir, Süleymâniye ve Yavuz Sinan mahallelerinden oluşan alan, yenileme alanı olarak ilan edilmiştir. Bu kapsamda planlanan yenileme uygulamaları, istenen düzeyde hayata geçirilememiştir. Bölgenin taşıdığı kültür ve kimliğe yönelik stratejik planlamanın yapılması gerekli olan Süleymaniye Camii ve Çevresi Dünya Miras Alanının tamamını kapsayan Süleymaniye Yenileme Alanı sınırları, çalışma alanı sınırı olarak belirlenmiştir.

3. İSTANBUL MAHALLELERİ

Osmanlılar'da XIX. yüzyılın ilk yarısına kadar müslüman mahallelerinin sorumlu yöneticisi imam, padişah beratı ile tayin edilen ve beldenin mülkî ve beledî âmiri olan kadının temsilciliğini üstlenen bir memurdu. Mahallede meydana gelen doğum, ölüm, evlenme gibi olayları kaydetmek imamın göreviydi. Mahallede her şey onun iznine bağlıydı. Bir kimsenin mahalleye yerleşebilmesi için mahalle sakinlerinden birinin ve imamın kefaleti şarttı. Mahalle halkı, mahallelerinde meydana gelen bir olayın aydınlığa kavuşturulmasında ve doğan bir zararın karşılanmasında ortaklaşa sorumluydu (Yel ve Küçükaşçı, 2003).

Osmanlı şehirlerinde mahallenin en önemli özelliği temel yönetim birimi olmasıdır. Vergi yükümlüsü reâyâ, tahrir defterlerine ve diğer vergi kayıtlarına buldukları mahallelere göre ismen yazılmış, oturdukları binaların hangi mahalle sınırları içinde bulunduğu belirlenmiştir (Yel ve Küçükaşçı, 2003).

Bu idari sisteme göre, Osmanlı dönemindeki mahallî hayatın düzenini büyük ölçüde câmi ve mescitler, mahallenin sınırlarını ise câmiyi merkez alan erişim mesafeleri belirlemekteydi. Bir başka deyişle mahalle sakinlerinin hayatını tanzim eden en önemli unsurların başında mescit ve câmiler geliyordu. Fatih, İstanbul'u aldıktan sonra, mahalleler kurmak için cami, eğitim için sıbyan mektepleri ve medreseler, ekonomiyi canlı tutmak için de hanlar hamamlar ve dükkânlar inşa ettirmiştir. Ticârî birimler, ekonomiyi canlı tutmalarının yanında, vakıf olarak kuruldukları için kamu alanlarında kullanılmak üzere gelir getirirlerdi. Bu sistem, 'şenlendirme' diye târiflenmiş olan, şehrin kuruluş stratejisini tanımlamaktadır (Uluçay, 1951).

İstanbul'un fethinden sonra başlanan imar faaliyetleri ilk aşamada, Fatih Sultan Mehmet'in beraberindeki askeri erkânı yönlendirmesiyle kurulan vakıflar sayesinde gerçekleşmiştir (Ayverdi, 1958a). Söz konusu faaliyetler diğer padişahlar tarafından da devam ettirilmiştir. Mahallelerin kurulması aşamasında, mescit, mektep ve çeşmeden oluşan küçük ölçekli külliyelerin yapımında din adamları, âlimler, halkın ileri gelenleri de yer almıştır.

İstanbul'da bir mahallenin kurulabilmesi için öncelikle mahalleye adını veren mescit vakfının kurulduğu, tahrir defterlerine "mahallelerin kurucu mescitleri" olarak kaydedildiği ve zamanla mahallelerin oluştuğu anlaşılmaktadır (Gürsoy, 2019).

İmar edilen eserlere gereken maddi destek banileri tarafından verilmişse de kurulan mahallelerin zaman içindeki ihtiyaçlarını gidermek ve sürdürülebilirliğini sağlamak amacıyla mahalle halkının kurduğu vakıflar da önemli ölçüde katkı sağlamış, gayrimenkul vakfedecek

kadar varlığı bulunmayan halk ise para vakıflarına yönelmişlerdir. Sosyal hayata yönelik çeşme, tulumba, mektep, tekke, gibi hayratlar çoğu zaman banilerinin isimlerini, ticârî hayata yönelik çarşı, iskele, kapan vs. gibi hayratlar ise buldukları yerin veya çevresinde kümelenen esnaf birliklerinin isimlerini almışlardır (Gürsoy, 2019).

Mahalle taksimatının başlatıldığı 1926 yılında, İstanbul'da 600ün üzerinde mahalle bulunmaktaydı. Bu mahalleler bir cami veya bir mescit etrafındaki üç, beş sokaktan müteşekkildi. Sayıları fazla olan mahalleleri yeni belediye düzeni ile kontrol etmek zor olduğundan, şehri belli mıntikalarla dairelere bölüp, mahallelerin sınırlarını belirleyip bu dairelere bağlama ihtiyacı duyulduğu için, kadastro heyetinin tasarrufuyla, İstanbul'daki mahallelerin, üçü beşi ya da altısı yedisi birleştirildi ve bunlara uygun birer isim verildi. Osman Nuri Ergin, Kadastro Heyetinin çalışmalarıyla ilgili mazbataları İstanbul Şehremaneti Mecmuasında yayınlamıştır (Ölçer, 2014). Hazırlanan harita ve açıklama raporu İstanbul Umumi Meclisinin 11/K.Evvel/1930 tarihli toplantısında kabul edilmiş ve yürürlüğe girmesi için Vilâyeti Celîle'ye gönderilmiştir (Ergin, 1930, aktaran Ölçer, 2014).

4. SÜLEYMÂNİYE BÖLGESİNDEKİ MAHALLELER

24.05.2006 tarih ve 2006/10501 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile Yenileme Alanı olarak ilan edilen ve çalışma alanı olarak belirlenen Süleymâniye Bölgesi'nde; Yavuz Sinan, Sarıdemir, Hacı Kadın, Demirtaş, Hoca Gıyâsettin, Molla Hüsrev, Süleymâniye ve Kalenderhâne Mahalleleri yer almaktadır.

1934 İstanbul Şehir Rehberinde; söz konusu mahallelerden, o tarihteki isimleriyle Süleymaniye el maruf, Molla Hüsrev, Kalenderhane mahalleleri Eminönü Kazası Beyazıt Nahiyesinde, Sarı Timur, Timurtaş, Yavuz Sinan, Hoca Gıyaseddin, Hacı Kadın mahalleleri Eminönü Kazası Küçükpazar Nahiyesinde görülmektedir.

İstanbul Şehremaneti ve İstanbul Belediye Mecmuasındaki mahalle taksimatıyla ilgili mazbatalar esas alınarak hazırlanmış olan listelerde yapılan çalışmada, bölge sınırları içinde kalan 8 mahallenin, 1926 öncesinde, 27 eski mahalleden meydana geldiği tespit edilmiştir. Bunlar; Demirtaş, Hoca Hamza, Kepenekçi Sinan, Sarıdemir, Kâtip Şemsettin, Suhte Hatip, Hoca Gıyâsettin, Rüstem Paşa, Hoca Hayrettin, Yavuz Sinan, Hacı Kadın, Vefâda Dâr-ül Hadis, Şemseddin Molla Gürâni, Hoca Hâlil Attâr, Revânî Çelebi, Hoca Teberrük, Sekbanbaşı İbrahim Ağa, Molla Hüsrev, Beyazıt Veli, Mercan Ağa, Sâman Vîrân-ı Sâni, Bezzâz-ı Cedîd, Sâman Vîrân-ı Evvel, Süleymâniye Elmâruf, Kalenderhâne, Voynuk Şücâüddin, Fevzîye mahalleleridir (Ölçer, 2014).

1877 salnamesindeki kayıtlar incelendiğinde, 27 eski mahallenin tamamının listede bulunduğu, ancak ikisinin farklı isimlerle yer aldığı görülür (İşli, 2002). Mazbatalardaki 'Hacı Kadın' mahallesi, 'Mahalle-i Hızır Bey' ve 'Beyazıt Veli' mahallesi, 'Mahalle-i Sarı Bayezid' olarak kaydedilmiştir. Bu mahalle isimlerinin her iki şekilde de kullanıldıkları göz önüne alındığında 1877-1926 yılları arasında, bu bölgede, mahalle sayı ve isimlerinde büyük bir değişiklik olmadığı söylenebilir.

Bugün Süleymâniye Bölgesinde bulunan 8 mahalle, yukarıda isimleri verilen 27 mahallenin birleştirilmesiyle oluşmuştur. (Şekil 1) 1926 tarih ve 744 sayılı kânun gereği birleştirilerek ortadan kalkan eski mahallelerin bugün hangi mahalle içinde kaldığı aşağıda listelenmektedir (Tablo 1).

Tablo 1. 1926 Yeni ve eski mahalleler

Demirtaş Mahallesi	Süleymaniye Mahallesi
Demirtaş Hoca Hamza Kepenekçi Sinan Sarıdemir Katip Şemsettin Suhte Hatip Hoca Gıyasettin	Beyazıt Veli Mercan Ağa Saman Viran-ı Sani Bezzaz-ı Cedid Saman Viran-ı Evvel Hoca Hamza Süleymaniye Elmaruf Sekbanbaşı İbrahim Ağa Molla Hüsrev Kalenderhane Katip Şemseddin
Sarıdemir Mahallesi	Yavuz Sinan Mahallesi
Rüstem Paşa Demirtaş Sarıdemir Hoca Hayrettin Yavuz Sinan	Hoca Hayrettin Hoca Halil Attar Yavuz Sinan
Hoca Gıyasettin Mahallesi	Hacı Kadın Mahallesi
Hacı Kadın Hoca Hayrettin Hoca Gıyasettin Vefada Dar-ül Hadis Katip Şemseddin Şemseddin Molla Gürani Hoca Halil Attar	Hacı Kadın Hoca Halil Attar Voynuk Şucaüddin Hoca Gıyasettin Vefada Dar-ül Hadis Hoca Teberrük
Molla Hüsrev Mahallesi	Kalenderhane Mahallesi
Revani Çelebi Hoca Teberrük Şemseddin Molla Gürani Sekbanbaşı İbrahim Ağa Molla Hüsrev	Revani Çelebi Sekbanbaşı İbrahim Ağa Molla Hüsrev Fevziye Kalenderhane

Şekil 1. Günümüzde bölgedeki mahalleler (İBB haritalar, 2019)

Şekil 2. Necip Bey haritasında mahallesi olan camiler (Fatih dönemi camiler: siyah işaretli) (Necip Bey, 1914-1918)

1926 mazbataları ekinde bulunduğu bildirilen eski ve yeni mahalle sınırlarını gösteren haritalara ulaşılamadığından, mahalle listeleri, merkez camiler ve 1918 tarihli Necip bey haritalarındaki yapı adaları esas alınarak oluşturulan eski mahalle sınırları ancak tahminî olarak çalışılabilir durumdadır.

Prof. Dr. İbrahim Numan arşivinde bulunan, ancak çizeri tespit edilemeyen bir harita, Fatih Dönemi mahalle sınırlarını ve kurucu mescidlerini göstermektedir. Bu harita, tarihi ve güncel haritalarla karşılaştırılarak incelendiğinde sağlıklı olduğu tespit edildiğinden, çalışma alanını gösteren kısmı, günümüzdeki mahalle sınırları ile karşılaştırılarak verilmiştir (Şekil 3).

Şekil 3. Fatih dönemi mahalle sınırlarını gösteren harita (Güncel mahalleler kırmızı renkle gösterilmiştir.) (Numan, tb)

1926 öncesinde var olan bu mahallelerden yedi tanesi (Kepenekçi Sinan, Sarıdemir, Rüstem Paşa, Kâtip Şemseddin, Revâni Çelebi, Fevziye ve Süleymaniye El Maruf mahalleleri) Fatih Sultan Mehmet döneminde bulunmayan mahallelerdir (Şekil 2).

Bununla birlikte Fatih döneminde bulunan üç mahalle de (Arslanlu, İskele Kapısı, Unkapanı mahalleleri) daha sonra diğer mahalleler içinde kaybolmuştur. Kaybolan mahallelerin camisinin olmadığı, sonradan oluşan mahallelerin ise daha sonraki dönemlerde yapılan camilerin isimlerini aldıkları görülmektedir.

4.1. Fatih Sultan Mehmet Döneminde Bölgedeki Mahalleler

Bölgenin dünya miras alanı olmasının sebebi olan mahallelerin oluşumunun ilk ve en önemli aşaması olan fetih sonrası dönem; mahallelerin yaklaşık üçte ikisinin bu süreçte kurulduğu göz önüne alınarak, öncelikli olarak incelenmiştir.

Tablo 2. Fatih dönemi ve 1926 eski mahalle isimleri

Fatih Sultan Mehmet Döneminde Mahalle İsimleri	1926 Mahalle taksimatı mazbatalarındaki eski mahalle isimleri
<p>Arslanlu Bezzaz-ı Cedid Bodrum/Suhte Hatip Hacı Halil Attar Hacı Timurtaş Hızır Bey Hoca Hamza Hoca Hayrüddin Hoca Teberrük İskele Kapısı Kalenderhane Mehmed Paşa/Hoca Gıyasettin Mercan Ağa Molla Gürani Molla Hüsrev Saman Viran-ı Evvel Saman Viran-ı Sani Sarı Bâyezid Sekbanbaşı İbrahim Ağa Şeyh Vefâ Unkapanı Voynuk Şucaüddin Yavuz Er-Sinan</p>	<p>Bezzaz-ı Cedid Suhte Hatip Hoca Halil Attar Demirtaş Hacı Kadın Hoca Hamza Hoca Hayrettin Hoca Teberrük Kalenderhane Hoca Gıyasettin Mercan Ağa Şemseddin Molla Gürani Molla Hüsrev Saman Viran-ı Evvel Saman Viran-ı Sani Beyazıt Veli Sekbanbaşı İbrahim Ağa Vefâ Dar-ül Hadis Voynuk Şucaüddin Yavuz Sinan Kepekçi Sinan Sarıdemir Katip Şemsettin Süleymaniye Elmaruf Rüstem Paşa Revani Çelebi Fevziye</p>

Yukarıdaki 'Fatih Sultan Mehmet Döneminde Mahalle isimleri' listesinde kırmızı ile gösterilenler, 1926 listelerinde bulunmayanlar ve '1926 Mahalle taksimatı mazbatalarındaki eski mahalle isimleri' listesinde kırmızı renkte görünenlerse, Fatih döneminde olmayıp sonradan kurulan mahalle isimleridir (Tablo 2).

Tablolar, çalışma yöntemi ve kaynakları başlığı altında açıklanan, 1294 (1877) Devlet Salnamesindeki mahalleler cetveli (Özege, 1971-1979, aktaran İşli, 2002), belediye şube taksimatı listeleri (Ergin, 1934), 'Fatih Devri sonlarında İstanbul Mahalleleri, Şehrin İskânı ve Nüfusu' adlı kitap (Ayverdi, 1958), Hadikatü'l- Cevami (Galitekin, 2001), Necip Bey Haritaları (Günpınar vd., 2013) ve Fatih Dönemi mahalle sınırlarını ve kurucu mescidlerini gösteren haritadan (Numan, tb) faydalanılarak hazırlanmıştır.

Fatih sonrası bölgenin kuruluşu ile ilgili yapıların ve bunları meydana getiren şahsiyetlerin araştırılması, odağını oluşturdukları yerleşimlerin, zamanın getirdiği değişimlere rağmen, geçen yüzyılın başına kadar isimleri ile birlikte nasıl ulaşabildiklerini anlamak açısından isabetli olacaktır. Bu sebeple, Ekrem Hakkı Ayverdi'nin 'Fatih Devri sonlarında İstanbul Mahalleleri, Şehrin İskânı ve Nüfusu' kitabında yer alan mahalle isimleri, Fatih dönemini ele alması ve kaynakları bakımından bu çalışma için doğru bir tasnifleme olduğundan temel olarak kabul edilmiştir. Mahalleler, bölge içindeki yerlerinin takibini

kolaylaştırmak amacıyla, kurucu mescitlerinin bugün içinde yer aldıkları mahalle isimleri başlıkları altında anlatılacaktır. Bu durumda, Mercan Ağa ve Saman Viran-ı Sani mescitlerinin bugün içinde kaldığı, çalışma alanı sınırı dışında olan Mercan Mahallesi de başlıklar arasına girmiştir. Mescitlere ait eski fotoğrafların çoğunun kaynağı olan İstanbul 4 Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Arşivinde, fotoğrafların tarihleri ile ilgili bir kayda rastlanmadığından fotoğraflara tarih bilgisi verilememiştir (KVKBK Arşivi, 2006).

Demirtaş Mahallesi

Arslanlu Mahallesi: Uzun Çarşı'nın ortasının batı taraflarındadır. Bu mahallenin isminin Arslanlu Ev'in bahçesi dolayısıyla verildiği ve Hoca Hamza Mahallesi'nin bitişiğinde olduğu anlaşılmaktadır. Ancak mescidi de olmadığından, XVI. Asırda ismi unutulmuş, diğer mahalleler içinde kalmıştır (Ayverdi, 1958: 13).

Bodrum Mescidi Mahallesi: Bâb-ı Meşihat'ın kuzeyindeki set duvarının aşağısındadır. Mescidin Banisi Hayrüddin Efendi, Fâtiḥ'in hocası ve Üç Mihrablı Câmî'in bânîsi olan zattan başkası olup, 1469'da Eyyüb'e defnolunmuştur. Mahalle günümüze ulaşmamıştır. Şimdi Timurtaş Mahallesi içindedir (Ayverdi, 1958: 15). Bodrum Mescidi'nin bânîsi Hayrüddin Efendi, Fatih Devri âlimlerindedir (Ünver, 1976: 53). Ayrıca Saatçi Yokuşu Cami ve Softa Hatip Camii de denilmektedir. Deprem, yangın ve kullanıma bağlı sebeplerden dolayı harap hale gelmiş, 1964 ve 1982 yıllarında onarım görmüştür (Demirtaş Mahallesi, 2019).

Şekil 4. Bodrum Camii (Anonim, tb1)

Şekil 5. Bodrum Camii (Anonim, tb2)

Hoca Hamza Mescidi Mahallesi: Uzun Çarşının batı tarafında Dökmeciler Hamamının altındaki yamaçtadır. Kayıtlardaki 'Mahalle-i Mescid-i Hoca Hamza't-ül Aver' ismi ile Arslanlı Mahallesi'ni de içine almıştır. İbrahim Paşa Camii nahiyesinde 'Mahalle-i Mescid-i Hoca Hamza diye kayıtlıdır. Küçük Pazar Maliye Şubesi mahalleleri arasındadır. Mahalle

taksimâtı sırasında Timurtaş Mahallesi içinde kalmıştır. Vakfiye tarihi 1464'tür (Ayverdi, 1958: 25).

Şekil 6. (Solda) Hoca Hamza Mescidi (Anonim, tb1)

Şekil 7. (Sağda) Hoca Hamza Mescidi (Anonim, tb2)

Saridemir Mahallesi

Hacı Timurtaş Mescidi Mahallesi: Tahtakale Hamamının batısından itibaren Süleymaniye'nin eteklerindedir. Kayıtlarda 'Elhac Timurtaş Mescidi Mahallesi', 'Mahalle-i Mescid-i Hacı Timurtaş', 'Timurtaş' isimleri ile kayıtlıdır. Vakfiye tarihi 1467dir. Mescidi mevcuttur (Ayverdi, 1958: 23).

Şekil 8. (Solda) Hacı Timurtaş Mescidi (Cami girişinde duvarda asılı fotoğraf, tb) Şekil 9. (Sağda) Hacı Timurtaş Mescidi (Anonim, tb2)

Sarı Timurcu Mescidi Mahallesi: (Kantarçılar Mescidi Mahallesi) Kantarçılar Caddesi ile Haliç arasındadır. İbrahim Paşa Câmii Nahiyesinde Mahalle-i Mescid-i Sarı Demürçi ismi ile kayıtlıdır. Vakfiye tarihi 1470'tir. Küçük Pazar Maliye şubesi mahalleleri arasında ismi Sarı Timur'dur (Ayverdi, 1958: 45). Kantarçılar 'Sarı Demir' camiiin esası Yıldırım Sultan Bayezid

zamanında 805 (1402)'de yapılmıştır. Bunu yenileyerek yaptıran Sarı Demirci Muhiddin Çelebidir (Ünver, 1976: 102).

Hadîkatü'l Cevâmî'ye göre, bânîsi Sarı Timurcu Muhyiddîn Çelebi, İstanbul'un fethine gelen ni'me'l ceşdendir. İki kere İstanbul kadısı olmuştur, Edirnekapı'da Emir Buharî tekkesi yakınında medfûndur. İlâhiyat dîvânı, şîir dîvânı ve basılı eserleri bulunmaktadır. Muhiddîn Efendi Fâtih'le beraber İstanbul'u fetheden ordunun askerlerinden ve yaşadığı dönemin seçkin insanlarındandır. Yiğitliği kadar, ilmi ve cömertliğiyle de ünlü olan Muhiddîn Efendi vakfiyesinde "1980 akçe geliri yedi dükkân, imam ve müezzin lojmanları ve geliri câminin giderlerine (yağ, mum ve hasır gibi) harcanmak üzere üç ev" bırakmıştır (Ayverdi, 1958). Mahallesi, Sarıdemir ve Demirtaş Mahallelerinde kalmaktadır.

Şekil 10. (Solda) Sarı Timurcu Mescidi (Anonim, tb1) Şekil 11. (Sağda) Sarı Timurcu Mescidi (Anonim, tb2)

Yavuz Sinan Mahallesi

Yavuz Er-Sinan Câmî'i Mahallesi: (Sağricılar Câmî'i Mahallesi) Unkapanı'nın Keresteciler'e doğru Olan kısmındadır. Hadîka'da Yavuz Er-Sinan Çelebi'nin Fâtih'in Mir-i alem Ağalarından olduğu ve mahallesi bulunduğu bildirilmektedir. 1922 cetvelinde Küçük Pazar Maliye Şubesi mahalleleri arasındadır. Şimdi daha genişlemiş olarak Yavuz Sinan Mahallesi'dir (Ayverdi, 1958).

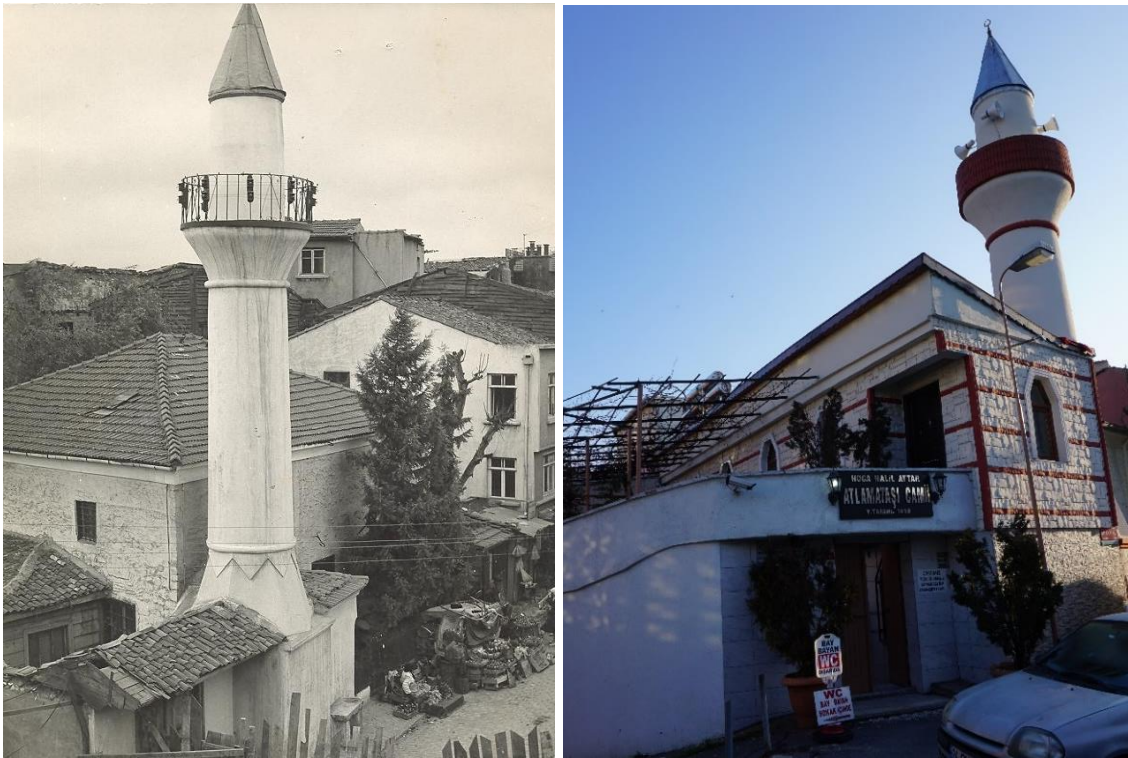
Hadîkatü'l Cevâmîye göre, vakfın evlâdiyet üzere mütevellisi Evliyâ Çelebi'dir. Evliya Çelebi'nin cami hakkında yazdıkları da şöyledir: "Büyük dedemiz Yavuz Özbek, Sultan Mehmed'in bayraktarlığını yapmış olup İstanbul'un fethinde de bulunmuştur. Dedemiz Unkapanı'nın iç kısmında Sağricılar Câmîsi yerinde olan binaları savaş ganimeti olarak almıştır. Fetih'ten sonra burada bir câmî ve yüz dükkân yaptırıp dükkânları câmîye vakfetmiştir." (Atsız, 2011)

Vakfiyesinde (1484) nâkıd rihbinden 4000, mescîd yakınında 18 dükkândan 2150, 9 hücreden 600 ve Erzurum'daki köylerin hissesinden 5000 olmak üzere 10780 akçe irâd görünmektedir. (Atsız, 2011) 1894 depreminde ve 1918 yangınında büyük zarar gören yapı 1960 yılında onarılmıştır. Mahallesi Sarıdemir ve Yavuz Sinan Mahallerine katılmıştır.

Şekil 12. (Solda) Yavuz Er-Sinan Camii (Anonim, tb1) Şekil 13. (Sağda) Yavuz Er-Sinan Camii (Anonim, tb2)

Hacı Halil Mescidi Mahallesi: Unkapanı'nda Atlama Taşı civarındadır. Vefâ Camii nahiyesinde 'Mahalle-i Mescid-i Hacı Halil' ismi ile kayıtlıdır. 1457 tarihi ile bugün İstanbul'un mevcut olan en eski mescididir. Mahallesi taksimat sırasında kaldırılarak Yavuz Er-Sinan ve Hacı Kadın Mahallelerine katılmıştır. Mescidi ibadete açıktır (Ayverdi, 1958: 22).

Şekil 14. (Solda) Hacı Halil Mescidi (Anonim, tb1) Şekil 15. (Sağda) Hacı Halil Mescidi (Anonim, tb2)

Hoca Hayrüddîn Camii Mahallesi: (Üç Mihraplı Câmî Mahallesi) Unkapanı'nın ve Hacı Kadın Mahallesinin kuzeydoğusundadır. Vefâ Camii nahiyesinde 'Mahalle-i Câmî-i Hoca Hayrüddin' ismi ile kayıtlıdır. Bânisi Fatih'in Hocası Hayrüddin Efendi'dir ve inşa senesi 1469'dur. Küçük Pazar Mâliye Şubesi mahalleleri arasındadır. Mahalle taksimatı sırasında Yavuz Sinan Mahallesi içinde kalmıştır (Ayverdi, 1958: 25).

Molla Hayreddin Molla Hızır Bey'in Bursa'da yetiştirdiği talebesindendi, Fatih Sultan Mehmed'in hocasıydı ve Sahn'ı Seman'da müderrisdi. 880'de ölmüş ve medresesine defnedilmiştir. Âlim, fazıl, tab'an zarif ve sohbetine doyum olmaz bir zattır. Fatih bu camii minber koymak için tevsi etmiş ve bir mihrap da ilave etmiştir. Oğlunun eşi de bir üçüncüsünü yaptırmıştır. Bunun için üç mihraplı diye meşhurdur (Ünver, 1976: 45-46). Hadîkatü'l Cevâmi'ye göre, mescîde Kazancılar mescîdi de derler. Mahallesi Sarıdemir, Hoca Gıyasettin ve Yavuz Sinan Mahallelerine katılmıştır.

Vakıf defterinde câmî, medrese ve imâret için, çeşitli evlerden oluşan bu mahalledeki mülkler 8000 akçe irâdli, câmî yakınındaki hücreler 5154 vârdatlı ve diğer mahalle ve şehirlerdeki vakıflarla birlikte 46873 akçe vakfedilmiştir.

Şekil 16. (Solda) Hoca Hayrüddin Camii (Anonim, tb1) Şekil 17. (Sağda) Hoca Hayrüddin Camii (Anonim, tb2)

İskele Kapısı Mahallesi

Unkapanı Köprüsü başındadır. Bu mahalle sonradan Mescidi olanlar arasında unutulmuştur. Yavuz Sinan Mahallesi içinde kalmıştır (Ayverdi, 1958: 28).

Hacı Kadın Mahallesi

Hızır Bey Mescidi Mahallesi: (Hacı Kadın Mescidi Mahallesi) Unkapanında Atlama Taşı ve Hacı Kadın Semtleri arasındadır. Vefâ Camii nahiyesinde (mahalle-i mescid-i Hızır Bey Çelebi) ismi ile kayıtlıdır. İstanbul'un ilk kadısı Hızır Bey'in vefat tarihi olan 1459 dan önce yaptırdığı ve mahallenin de o zaman teşekkül ettiği düşünülmeyle birlikte, kabrinin yakındaki Voynuk Şücâüddin Camii haziresinde bulunması o tarihte caminin tamamlanmamış olabileceğini göstermektedir. 1922 listelerinde Küçük Pazar Mâliye Şubesi mahalleleri arasındadır. Mahalle taksimatı sırasında Hacı Kadın Mahallesi ismi verilmiştir (Ayverdi, 1958:

24). Hacı Kadın, İstanbul'un ilk kadısı Molla Hızır Bey Çelebi'nin kızı olup, Sultan Hatun da derler. Babası Hızır Bey'in yaptırdığı mescid kızı ismi ile anılır (Ünver, 1976: 46).

Hızır Bey, İstanbul'un 6 sene kadılığını yapmış, Fatih Sultan Mehmed'in çok saydığı ve sevdiği zamanın kuvvetli bir âlimiydi. Hızır Bey'in Sivrihisar kadısı olan babası Celâleddin Akşehir'de medfundur. Nasreddin Hoca'nın soyundan geldiği söylenmektedir. İkinci Sultan Murad devri değerli âlimlerinden Molla Yegân'ın kızıyla evli olan Hızır Bey, dönemlerinin önde gelen ilim adamlarından Yakub, Müftü Ahmed ve Sinan Paşa(Hoca Paşa)'ların, Hayrün-nisa ve Sultan Hatun(Hacı Kadın)'ın babalarıdır (Ünver, 1976: 52). Mahallesi Hacı Kadın ve Hoca Gıyasettin Mahallelerine katılmıştır.

Şekil 18. (Solda) Hızır Bey Mescidi (Anonim, tb1) Şekil 19. (Sağda) Hızır Bey Mescidi (Anonim, tb2)

Şeyh Vefâ Câmî'i Mahallesi: Vefâ Meydanının doğu taraflarıdır. Câmî'nin Fâtih tarafından yaptırıldığı ve vazife tayin olduğu vakfiyesinden anlaşılmaktadır. 1922 cetvelinde mahalle olarak geçmemiştir (Ayverdi, 1958: 48).

Şeyh Vefâ Konyalıdır. Tarikat-i Zeyniyye büyüklerindedir. 896 (1491) de vefat etmiş ve Vefâ'daki türbesine gömülmüştür.

Vefa semti, Bizans zamanında (Sphorakios) mahallesi denirdi ve bu mahalle, V. Asırda Konstantin tarafından kurulmuştu. Fetihden sonra, Ebû'l Vefâ'nın yeniden kurduğu mahalle onun ismiyle anılmaya başlamıştır (Ünver, 1976: 31-32).

Sühreverdiyye silsilesine bağlanan Zeyniyye tarikatının piri Tebrizli Şeyh Zeyneddin Ebubekir Hafi halifelerinden Şeyh Abdüllâtif Kudsi halifesi "Şeyh Vefa" lakaplı Muslihiddin Mustafa Efendi hükümdarlar dâhil herkesten hürmet gören, nüfuzlu mürşid olarak tarihe

geçmiştir. Mutasavvıf olmakla birlikte dinî ilimlerle de meşgul olduğundan Fatih ve II. Bayezid devri ulemasının tasavvufa olumlu yaklaşımlarını sağlamıştır (Tanman, 1990: 150).

Fatih Sultan Mehmed, 1476' da Şeyh Vefa Cami-Tekkesi ile bir çifte hamam inşa ettirmiş, daha sonra II. Bayezid de bunlara medrese, derviş hücreleri, imaret ve kütüphane ekleterek tam teşekküllü bir tarikat külliyesi meydana getirmiştir (Tanman, 1990: 150).

Şeyh Vefa'nın Kabri üzerine türbe inşa edilmiştir. Türbenin ve tekkenin çevresi zamanla büyük bir mahalleye dönmüştür. 1513'de Şeyh Vefa'nın oğlu tarafından düzenlenen vakfiyede, çeşitli gayrimenkullerin, kitapların ve tekkenin mensuplarına evler yapılması için cami çevresindeki arsaların vakfedildiği kayıtlıdır (Tanman, 1990, Katalog 5). Mahallesi, günümüzde Hoca Giyasettin ve Hacı Kadın Mahallelerinde kalmaktadır.

Şekil 20. Şeyh Vefa Camii (Anonim, tb1)

Şekil 21. Şeyh Vefa Camii (Anonim, tb2)

Unkapanı Mahallesi: Mescidi olmadığından XVI. Asırda unutulmuş, semt ismi halini almıştır (Ayverdi, 1958: 50).

Hoca Teberrük Mescidi Mahallesi: (Yahya Güzel Mescidi Mahallesi) Eski kırk Çeşme'den aşağı Voynuk Şücaüddin Mescidi'ne kadar olan bölgededir. Vefâ Camii nahiyesinde Mahalle-i Mescid-i Hoca Teberrük ismi ile kayıtlıdır. Vakfiye tarihi 1476'dır. Hadîka'da bulunduğu sokağa nispetle Yahya Güzel Mescidi ismi ile kaydedilmiş, mescidin yandığı ve Bağdat Ağası Osman Ağa tarafından yeniden inşa edildiği bildirilmiştir. Şehzade Başî Mâliye Şubesi mahalleleri arasındadır. Mahalle taksimatı sırasında Kırk Çeşme Mahallesi içinde kalmıştır. Mescidi yıkılmıştır (Ayverdi, 1958: 26).

Şekil 22. (Solda) Hoca Teberrük Mescidi (Anonim, tb1)

Voynuk Şücaüddin Mescidi Mahallesi: Eski Zeyrek Yokuşunun altından Hacı Kadın'a doğru uzanan bölgededir. Vâkîf, Şücâ Bey B. Abdullâh'üşşehir bi- Voynuk Begi dir. 1922

çetvelinde Küçük Pazar Mâliye Şubesi Mahalleleri arasındadır. 1934 mahalle taksimatında kaldırılarak Hacı Kadın Mahallesi'ne katılmıştır. Mescidi 1956'da yıktırılmıştır (Ayverdi, 1958: 51).

Fatih devrinin divan sahibi şairlerinden olan Necâti, 914(1508)'de vefatından sonra, Voynuk Şücaüddin mescidi yanındaki mekteb altında gömülü iken, Manifaturacılar Çarşısı önüne nakledilmiştir (Ünver, 1976: 91).

Şekil 24. (Solda) Voynuk Şücaüddin Mescidi (Encümen Arşivi, 1940) Şekil 25. (Sağda) Voynuk Şücaüddin Mescidi (Anonim, tb2)

Sekban Başı İbrahim Ağa Mescidi Mahallesi: Mescidi, Kırk Çeşmenin batı tarafında idi. Vefâ Camii'ni nahiyesinde Mahalle-i Mescid-i Sekban Başı İbrâhim Bey der Nezd-i Kırk Çeşme ismi ile kayıtlıdır. 1922 çetvelinde Şehzâde Başı Mâliye Şubesi mahalleleri arasındadır. Kırk Çeşme Mahallesi içine alınmıştır. Mescidi yıkılmıştır (Ayverdi, 1958: 45).

Fatih'in Sekban Başlarından olan İbrahim Bey'in mescidi 'Conv. De Kyra Martha' isimli eski Bizans Manastırından çevrilmedir. Türk-İslâm Esreleri Müzesindeki mezar taşından 857 (1453) de şehit düştüğü anlaşılmıştır ancak, Ayvansarayî Hüseyin Efendiye göre 902 (1496) da ölmüştür (Ünver, 1976: 57). Mazbatalarda, mahallesinin Molla Hüsrev ve Süleymaniye Mahallelerinde kalmakta olduğu söylene de mescidin yeri Atatürk Bulvarı üzerinde bulunduğundan bu mahalle içinde bahsedilmiştir.

Hoca Gıyasettin Mahallesi

Mehmed Paşa Mescidi Mahallesi: (Hoca Gıyasüddin Mescidi Mahallesi) Küçük Pazar'ın güney tarafındaki sırtlardadır. Hadîka, Gıyasüddin Mehmed Efendi'nin Ak Şemsüddin'in yeğeni olup, Paşa Çelebi lâkabı ile anıldığını, Eyyûb müderrisi olduğunu bildirir (Galitekin, 2001: 267). Kabri mescidi önündedir. Küçük Pazar Mâliye Şubesi mahalleleri arasındadır (Ayverdi, 1958: 35). Mahallesi Hacı Kadın ve Hoca Gıyâsettin Mahallelerine katılmıştır.

Şekil 26. (Solda) Mehmed Paşa Mescidi (Anonim, tb1) Şekil 27. (Sağda) Mehmed Paşa Mescidi (Anonim, tb2)

Sarı Bâyezid Mescidi Mahallesi: Vefâ Türbesinin kuzeyi ile Süleymâniye Külliyesinin batısındadır. Vefâ Camii Nahiyesinde Mahalle-i Mescid-i Sâru Bâyezid ismi ile kaydedilmiştir. Vakfiye tarihi 1470'tir. 1922 cetvelinde Küçük Pazar Mâliye Şubesi mahalleleri arasındadır. Hoca Gıyasüddin Mahallesi kalmaktadır (Ayverdi, 1958: 44).

Sarı Bâyezid, Fatih Devri âlimlerindedir. Kabri de mescidi haziresindedir (Ünver, 1976: 102).

Hadîkatü'l Cevâmî'ye göre, bânisi Fâtih merhumun ulemasındandır ve minberini Dârü's-sa'âde ağası maktul Beşîr Ağa vaz' eylemiştir. (Galitekin, 2001) Mahallesi Hoca Gıyâsettin Mahallesi katılmıştır.

Şekil 28. (Solda) Sarı Bayezid Mescidi (Anonim, tb1) Şekil 29. (Sağda) Sarı Bayezid Mescidi (Anonim, tb2)

Molla Gürânî Mescidi Mahallesi: (Kilise Mescidi Mahallesi) Vefâ ile Süleymâniye arasındadır. Küçük Pazar Mâliye Şubesi Mahalleleri arasındadır. Mahalle taksimatı sırasında Hoca Gıyasüddin Mahallesi içinde kalmıştır (Ayverdi, 1958: 39).

Molla Gürânî, Fatih Sultan Mehmed daha çocuk yaştaiken, Mısır'dan Molla Yegân tarafından getirilir ve hocası olur. İstanbul'un fethinde bulunduktan sonra, şehrin çeşitli yerlerine camiler yaptırmıştır ve Vefa'daki St. Theodore Tiron de Shora kilisesini camiye çeviren vâkıfdır. Önemli ilmî eserleri vardır. Fatih'in ölümünden bir sene önce Şeyhülislâm olmuştur (Ünver, 1976: 83-84).

67000 Akçeyi bulan 100den fazla mahzen 34'den fazla dükkân, kervansaray, hamam ile Gebze ve Bursa'da mülkler vakfedilmiştir. Mahallesi Hoca Gıyâsettin ve Molla Hüsrev Mahallelerine katılmıştır (Ölçer, 2014).

Şekil 30. (Solda) Molla Gürânî Mescidi (Artamonoff Arşivi, 1937) Şekil 31. (Sağda) Molla Gürânî Mescidi (Anonim, tb2)

Molla Hüsrev Mahallesi

Molla Hüsrev Camii Mahallesi: Vefâ'da Taş Tekneler civarındadır. Vefâ Camii nahiyesinde Mahalle-i Mescid-i Maolla Hüsrev ismi ile kayıtlıdır. Vakfiye tarihi 1465'tir. 1922 cetvelinde Şehzâde Başî Mâliye Şubesi mahalleleri arasındadır. Mahalle ismi daha geniş bir sahada devam etmektedir (Ayverdi, 1958: 39). Osmanlı hukuk tarihinin en önemli isimlerinden olan Molla Hüsrev, fıkıh, usûl-i fıkıh, tefsir, Arap dili ve edebiyatı, şiir ve hat sanatı gibi alanlarda eserler vermiştir. Fıkıh eserleri Osmanlı medreselerinde ders kitabı olarak okutulmuştur. Yetiştirdiği öğrenciler arasında Zenbilli Ali Cemâlî Efendi, Fenârî Hasan Çelebi, Molla Hasan Samsûnî, Yûsuf b. Cüneyd et-Tokadî ve Molla Muhyiddin Mehmed Manisalıoğlu gibi âlimler bulunmaktadır. İstanbul'un ilk kadısı Hızır Bey'in vefatı üzerine (863/1459) İstanbul kadılığına getirilen Molla Hüsrev'e ayrıca Galata ve Üsküdar kadılıkları ile Ayasofya Medresesi müderrisliği de verilmiştir. 1474 yılından 1480'de vefâtına kadar İstanbul müftülüğü yapmıştır. Fâtih Sultan Mehmed'in kendi adıyla anılan câmi etrafında yaptırdığı Sahn-ı Semân medreselerinin programını padişah başta olmak üzere Vezîr-i-âzam Mahmud Paşa, Molla Hüsrev ve Ali Kuşçu birlikte hazırlamışlardır. Bu sebeple Molla Hüsrev, Osmanlı ilmîye

teşkilâtının kuruluş ve işleyişinde önemli katkıları bulunan kişilerden biridir. Molla Hüsrev, müteväzi bir hayat yaşamış, halk nazarında büyük bir saygı ve itbara sahip olmuştur (Koca, 2005: 252-254).

Şekil 31. (Solda) Molla Hüsrev Camii (Anonim, tb1)

Şekil 32. (Sağda) Molla Hüsrev Camii (Anonim, tb2)

Kalenderhane Mahallesi

Kalenderhâne Camii Mahallesi: Şehzâde Camii ile Vezneciler arasındaki bölgededir. Şehzâde Başı Mâliye Şubesi mahalleleri içindedir (Ayverdi, 1958: 28).

Kalenderler, dünyevî değerleri umursamayan, toplumsal düzenin inanç ve geleneklerine karşı çıkan, bunu kılık kıyafet, tutum ve davranışlarıyla gündelik hayatlarına da yansıtan sûfilerdir ve bunların temsil ettiği tasavvuf yoluna da kalenderiyye veya kalenderîlik adı verilmiştir. Klasik tasavvuf kitaplarında Kalenderîlik Melâmetîlik'le birlikte ele alınmıştır (Azamat, 2001: 253).

Osmanlı Devleti'nin kuruluş sürecinde Kalenderî şeyh ve dervişleri Osman Gazi, Orhan Gazi ve I. Murad'ın fetih hareketlerine katılmışlar, beyler de buna karşılık onların zâviye açmalarına izin vermişlerdir. Kalenderîler, Ni'me'l-ceyş'dendirler. Fâtih Sultan Mehmed'in İstanbul kuşatmasına katılmışlar, fetihten sonra, hizmetleri karşılığı olarak, Şehzadebaşı'ndaki Hristos Akataleptos Manastırı, sultan tarafından kendilerine zâviye olarak verilmiştir (Azamat, 2001: 254). Medrese yok olmuştur (Ünver, 1976: 64).

Şekil 33. (Solda) Kalenderhane Camii (Anonim, tb1) Şekil 34. (Sağda) Kalenderhane Camii (Anonim, tb2)

Süleymaniye Mahallesi

Bezzâz-ı Cedîd Mescidi Mahallesi: Uzun Çarşı'nın üst taraflarındadır. İbrahim Paşa Câmî'i nâhiyesinde Mahalle-i Mescid-i Yeni Bezzâz ismi ile kayıtlıdır. Vâkıfın ismi yoktur, fakat evkafının bânînin oğlu tarafından tutulduğu yazılmıştır. Bâninin sır kâtibi vezir Bezzâz-ı Cedîd Ali Paşa olduğu, kabrinin de, mescidde bulunduğu halde, yangınlar dolayısıyla kaybolmuştur. Mahalle 1922 cetvelinde Bezzaz-ı Cedit ismi ile Mercan Maliye Şubesinde bulunuyordu. Yeri şimdiki Tahtakale Mahallesi içinde kalmıştır (Ayverdi, 1958: 15). Bununla birlikte 1928 listelerinde Süleymaniye Mahallesi içinde de ismi geçmektedir.

Bezzaz-ı Cedit Ali Paşa, Enderun'da sır katibi daha sonra vezir olmuştur.

Şekil 35. (Solda) Bezzâz-ı Cedîd Mescidi (Anonim, tb1) Şekil 36. (Sağda) Bezzâz-ı Cedîd Mescidi (Anonim, tb2)

Saman Viren Mescidi Mahallesi (Birinci): (Çukur Çeşme Mescidi Mahallesi) Süleymaniye Dökmeciler Hamamı ile Uzun Çarşı arasındadır. Vâkıfiye tarihi 1478'dir. Hâdika'da mescidi Çukur Çeşme ismi ile yazılıp, bânîsinin Saman Emîni Hoca Sinan olduğu ve mahallesinin bulunduğu bildirilmektedir. 1922 cetvelinde Mercan Mâliye Şubesi mahalleleri arasında Saman Virân-ı Evvel olarak kayıtlıdır. 1934 mahalle taksimatında Süleyman'ül Marûf Mahallesi içinde kalmıştır (Ayverdi, 1958: 43).

1477 tarihli vakfiyesinde çarşı civârında 9 dükkân, kendi mahallesi ve Yavaşça Şahin civarında 36 hücre ve 11 dükkân, Yavaşça Şahin Mahallesinde 8 evden önemli bir miktarda gelir tanımlanmaktadır. Günümüzde Süleymâniye Mahallesindedir.

Şekil 37. (Solda) Saman Viren Mescidi (Birinci) (Anonim, tb1) Şekil 38. (Sağda) Saman Viren Mescidi (Birinci) (Anonim, tb2)

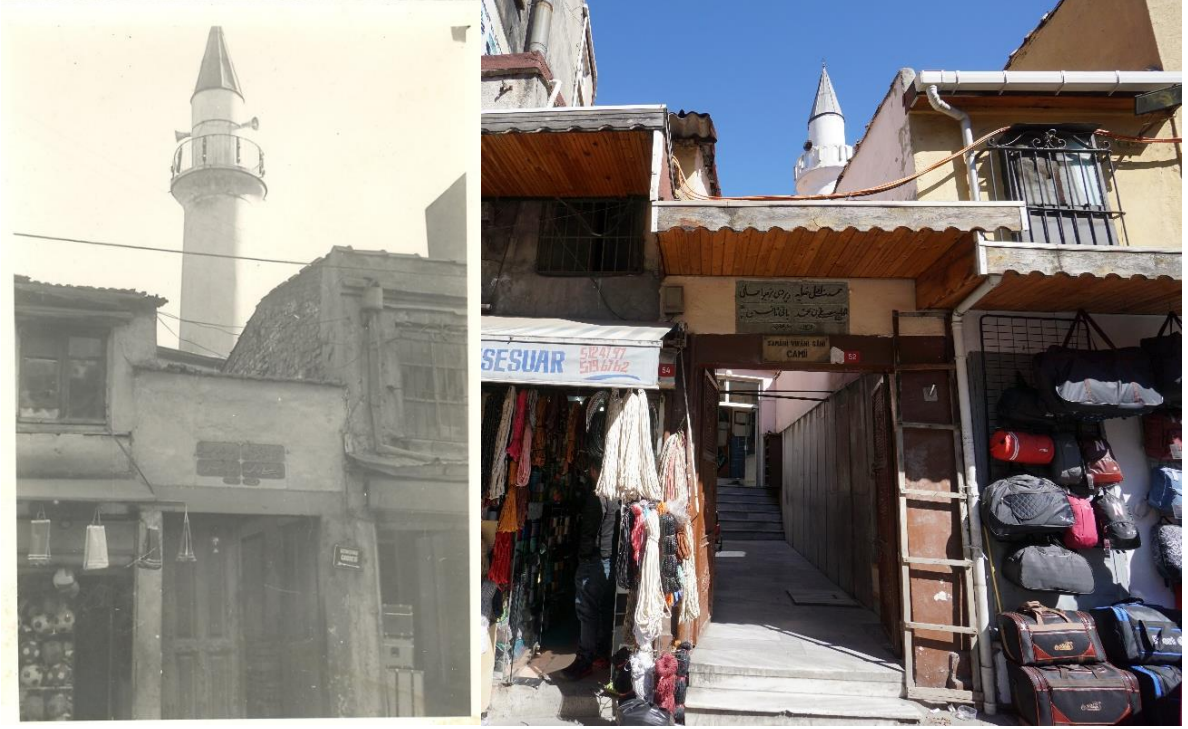
Mercan Mahallesi

Mercan Ağa Câmî'i Mahallesi: Örücüler ve Tiğcılar Caddeleri arasındaki alanda bulunur. Cami Örücüler Kapısı yakınındadır. İbrahim Paşa Câmî'i Nahiyesinde Mahalle-i Mescid-i Mercan Ağa ismi ile kayıtlıdır. Vakfiye tarihi 1473'tür. 1922 listelerinde Mercan Maliye Şubesi mahallelerindedir. Mahalle taksimatında Süleymaniye mahallesine katılmıştır.

Hadîka, bânîsinin darüssaade ağası olmadığını ve kabrinin cami haziresinde bulunduğunu, caminin darüssaade ağası Nezir Ağa tarafından yeniden yapıldığını ve mahallesinin eski saray yakınında olduğunu bildirir (Galitekin, 2001: 266).

Bânîsi hakkında bilgi bulunamamıştır.

Saman Viren Mescidi Mahallesi (İkinci): Fincancılar ve Çakmakçılar Yokuşları arasındadır. 1922 cetvelinde Mercan Mâliye Şubesi Mahalleleri arasında Saman Virân-ı Sâni ismi ile geçmektedir. 1934 taksimatında Mercan Ağa Mahallesi içinde kalmıştır. Saman Emîni Hoca Sinan Efendi'nin ikinci mescididir (Ayverdi, 1958: 44).

Şekil 39. (Solda) Saman Viren Mescidi (ikinci) (Anonim, tb1) Şekil 40. (Sağda) Saman Viren Mescidi (İkinci) (Anonim, tb2)

5. SONUÇ

İstanbul şehrinin fetihten sonra ilk iskânı, devlet görevlileri, ni'm'el-ceyş, yerli ve yeni yerleştirilen halk tarafından gerçekleştirilmiştir. Eski dönemden kalan, sayısı 10 bin kadar olduğu tahmin edilen evler geçici olarak kullanılmış, kısa bir zaman içinde şehir, kıyılardan yamaçlara doğru yükselmeye başlamıştır (Ayverdi, 1958: 72). Bunlar, fethi takip eden yılların nüfus ve iskân politikasının bir göstergesidir.

Fatih, fetihten sonraki yirmi gün içinde sarayının Bayezid'de yapılmasını emretmiştir (Ayverdi, 1958: 72). İstanbul'un yönetim kademesinin de yerleştiği bu önemli bölge etrafında oluşmaya başlayan mahalleler de, bunların çekirdeğini meydana getiren şahsiyetlerin ve onlar etrafında birleşen toplumun hayat felsefesi ve kültürü ile şekillenmiştir.

Çalışma alanı olan Süleymaniye bölgesindeki mahallelerin yaklaşık dörtte üçünün, 1930'lu yıllara kadar, Fatih dönemindeki isimlerini taşıdıkları, 1922 Hayrât-ı Şerife Defterleri listelerinden ve 1930'da yayınlanan mahalle taksimatı mazbatalarından anlaşılmaktadır.

Yüzyıllarca değişmeyen mahalle isimlerinin, dikkat çekecek bir şekilde önemli şahsiyetlerin isimleri oldukları görülür. Bu durum insan odaklı bir şehir yapısının ve bunun toplumca benimsenmesinin işareti olarak değerlendirilebilir.

Yeni mahalle taksimatının yapılması nedeniyle pek çok mahalle ortadan kalkmış ve isimleri unutulmuştur. Bu isimlerin kaynağı olan şahsiyetlerin taşıdıkları kültür ve medeniyet seviyesinin araştırılması, fetihten sonra İstanbul şehrinin yeniden kuruluş mantığının anlaşılmasını sağlamıştır.

1926 mahalle taksimatı çalışmalarından önce, daha küçük birimler olan mahallelerin, halkın da vakıflar aracılığıyla aktif olduğu bir düzende, yerelde yönetilirken; mahalle

sınırlarının genişlemesi ve isimlerinin çoğunun unutulmasının mahallenin kimliği ile aidiyet duygusunun bozulmasına yol açtığı söylenebilir.

Fâtih döneminde kurulan mahallelerde, vâkıfların kontrolünde, hedeflenen kültür, kimlik ve eğitim düzeyine ulaşılmış, bu sayede şehrin yapılanması kendiliğinden ve istenilen şekilde gerçekleşmiştir. Bu durum da Süleymaniye bölgesinin nitelik açısından gelişimini açıklamaktadır. Dolayısıyla, Süleymaniye bölgesinin şehircilik ve mimârî temellerinin, kurucu şahsiyetlerin kültür seviyesi ile paralel şekilde atıldığı tespitini yapmak doğru olacaktır.

Bölgede yer alan eski mahallelerin kurucu mescitleri ve bunların vâkıfları hakkında ulaşabildiğimiz bilgilere göre, Hayrüddin Efendi, Hızır Bey, Sarı Timur, Hoca Hayreddin, Sarı Bayezid, Molla Hüsrev, Molla Şemseddin Gürâni, Hoca Gıyaseddin devrin büyük âlimlerindedir ve müderrislik görevlerinde de bulunmuşlardır. Bunlardan Hızır Bey ve Sarı Timur İstanbul kadılığı, Molla Şemseddin Gürâni ise şeyhülislâmlık görevlerinde bulunmuşlardır. Ayrıca, Fatih tarafından, vakfedilen tesis ve arazisiyle desteklenen Şeyh Vefa gibi büyük bir mutasavvıf ve Kalenderî dervişlerinin de bölgede yönlendirici oldukları görülmektedir.

Süleymaniye bölgesindeki mahallelerin kurucu mescitlerinin bânilerinin büyük bir çoğunluğunun devrinin büyük âlim, ulema, mutasavvıf ve müderrislerinden oluştuğu görülmektedir. Bu durum, Süleymaniye bölgesinin sahip olduğu, yüzyıllarca koruyup geliştirdiği yüksek seviyedeki mimari eserlerin, öncelikle aynı seviyede bir kültürel iklimin oluşturulması ile meydana getirildiği ve Fatih devrinde atılan şehircilik temeli üzerine sonraki nesillerce de sürdürülebilir kılındığı sonucuna varılmıştır.

Bilgilendirme / Teşekkür

Bu makale, "İstanbul Süleymâniye Bölgesinin Kültür Değerlerinin Sürekliliği Kapsamında Yenilenmesi ve Korunması" isimli doktora tezi çalışmasından üretilmiştir. Tez çalışması, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi'nde Prof.Dr. İbrahim Numan danışmanlığında yürütülmektedir.

Makalede kullanılan tüm görseller aksi belirtilmediği sürece yazarlara aittir.

Çıkar Çatışması Bildirimi

Bu makalede olası bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

KAYNAKLAR

- ANONİM, 1940. *Belge*. [fotoğraf] İstanbul Arkeoloji Müzeleri Eski Eserleri Koruma Encümeni Arşivi, İstanbul.
- ANONİM, tb1. *Belge*. [arşiv belgesi] İstanbul 4 Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Arşivi, İstanbul.
- ANONİM, tb2. *Belge*. [arşiv belgesi] İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültürel Mirası Koruma Müdürlüğü Arşivi, İstanbul.
- ATSIZ, N., 2011. *Evlîya Çelebi Seyahatnamesinden seçmeler*. İstanbul: Ötügen Yayınevi.
- AYVERDİ, E. H., 1958. *Fatih devri sonlarında İstanbul mahalleleri, şehrin iskânı ve nüfusu*. İstanbul: Vakıflar Umum Müdürlüğü Neşriyatı.
- AYVERDİ, E. H., 1958a. *19. asırda İstanbul haritası*. İstanbul: İstanbul Fetih Derneği Yayınları.

- AYVERDİ, E. H., 1989. *Osmanlı mimarisinde Fatih devri 855-886 (1451-1481) III*. İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları.
- AZAMAT, N., 2001. *Kalenderiyye. TDV İslam ansiklopedisi* [çevrimiçi]. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. Erişim adresi: <https://islamansiklopedisi.org.tr/kalenderiyye> [Erişim tarihi 2 Kasım 2019].
- BİLSEL, F. C., 2010. Henri Prost'un İstanbul planlaması (1936- 1951): nazım planlar ve kentsel operasyonlarla kentin yapısal dönüşümü. İçinde: F. C. BİLSEL ve P. PİNON, ed. *İmparatorluk başkentinden cumhuriyet'in modern kentine: Henri Prost'un İstanbul planlaması (1936 – 1951)*. İstanbul: Araştırmaları Enstitüsü Yayınları. s. 101-165.
- ÇEÇEN, K., 1984. *İstanbul'da Osmanlı devrindeki su tesisleri*. İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi Yayınları.
- DEMİRTAŞ MAHALLESİ, 2019. *Fatih Belediyesi* [çevrimiçi]. Erişim adresi: <http://fatih.bel.tr/icerik/13328/demirtas-mahallesi/> [Erişim tarihi 2 Kasım 2019].
- ERGİN, O. N., 1934. *İstanbul şehri rehberi*. İstanbul: İstanbul Belediye Matbaası.
- EYİCE, S., 1998. *Hüseyin ayvansarâyî, TDV İslâm ansiklopedisi* [çevrimiçi]. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. Erişim adresi: <https://islamansiklopedisi.org.tr/huseyin-ayvansarayi> [Erişim tarihi 29 Ekim 2019].
- GALİTEKİN, A. N., 2001. *Hadîkatü'l- Cevami' İstanbul câmileri ve diğer dînî- sivil mi'mârî yapılar Ayvansarâyî Hüseyin Efendi, Alî Sâtı Efendi, Süleyman Besîm Efendi*. İstanbul: İşaret Yayınları.
- GÜNPINAR, M. U., ÖZCAN, A., TAŞTEKİN, G. ve DİNÇER, A. R., 2013. *20. yüzyıl'dan 21. yüzyıl'a Necip Bey haritaları'ndan günümüze öncesi ve sonrası İstanbul*. İstanbul: Mimar Sinan Vakfı Yayınları.
- GÜRSOY, Ç., 2019. Vakfiyelerin dilinden İstanbul'un bazı cami ve mescitleri hakkında yeni bulgular. *Bilig. (2)*, s. 161-190.
- İBB HARİTALAR, 2019. *İstanbul haritası* [çevrimiçi]. Erişim adresi: <https://sehirharitasi.ibb.gov.tr/> [Erişim tarihi 14 Mayıs 2019].
- İŞLİ, E. N., 2002. İstanbul mahalleleri. *İstanbul Dergisi. (40)*, s. 74 -77.
- İŞLİ DEMİREL, E., 1998. *İstanbul tekkeleri mimarisi, eklentileri ve restorasyonu*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Yıldız Teknik Üniversitesi.
- KOCA, F., 2005. *Molla Hüsrev, TDV İslâm Ansiklopedisi* [çevrimiçi]. Erişim adresi: <https://islamansiklopedisi.org.tr/molla-husrev> [Erişim tarihi 2 Kasım 2019].
- NECİP BEY, 1914-1918. *Orijinal nüshalar: Atatürk Kitaplığı, Necip Bey haritaları 1914-1918 İstanbul haritası*. [harita] İstanbul Büyükşehir Belediyesi CBS Server, İstanbul.
- NUMAN, İ., tb. *Fatih dönemi İstanbul mahalleleri haritası*. [harita] Prof. Dr. İbrahim Numan Arşivi, İstanbul.
- ÖLÇER, E., 2014. *Şehir sokak hafıza: Kuyulu'dan Biçki yurduna Osman Nuri Ergin ile İstanbul sokak adları*. İstanbul: Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları.
- TANMAN, B., 1990. *İstanbul tekkelerinin mimari ve süsleme özellikleri tipoloji denemeleri*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. İstanbul Üniversitesi.

ULUÇAY, M. Ç., 1951-1953. İstanbul saraçhanesi ve saraçlar. *Tarih Dergisi*. V.-VIII., s. 147-164.

ÜNVER, A.S., 1976. *İstanbul'un mutlu askerleri ve şehit olanlar*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

YEL, A. M. ve KÜÇÜKAŞÇI, M. S., 2003. Vakıf. İçinde: *TDV İslâm ansiklopedisi*. 27. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı. s. 323-326.

Biyografiler

Seniye Selcen ONUR

1974'te Balıkesir-Havran'da doğdu. İlk, orta ve lise öğrenimini Burdur'da tamamladı. 1997 yılında İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümünde lisans, 2000 yılında aynı üniversitenin Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Fakültesi Restorasyon Anabilim dalında yüksek lisans eğitimini tamamladı. Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi'nde doktora çalışmasına devam etmektedir.2005 yılına kadar aralıklı olarak özel sektörde restorasyon üzerine çalıştı. 2005 yılında girdiği İstanbul Büyükşehir Belediyesinin; İmar Müdürlüğü'nde, 2006-2010 yılları arasında Mevzuat Ruhsat Şefi ve 2012 yılına kadar da Müdür Yardımcısı olarak görev yaptı. 2012 -2014 yılları arasında Planlama Müdürlüğü'nde ve 2014-2015 yılları arasında Şehir Planlama Müdürlüğü'nde Üst Ölçek Plan ve Sektörel Araştırmalar konularından sorumlu Müdür Yardımcılığı görevlerinde bulundu. 2015-2019 yılları arasında sırasıyla Kültür Varlıkları Projeler Müdürlüğü ve Kentsel Dönüşüm Müdürlüğü yapmış olup, halen Kültürel Miras Koruma Müdürlüğü'nde mimar kadrosunda çalışmaktadır. Gönüllüler Afrika Platformu ve Tüm Afrikanın Dostları Derneği üyesidir.

İbrahim NUMAN

1948 yılında Kıbrıs-Lefkoşa'da doğdu. Temel Eğitimine yine aynı yerde tamamladıktan sonra, T.C. Antakya lisesinden 1967 yılında mezun oldu. Lisans Eğitimini 1973 te ve Yüksek Lisans eğitimini 1978 de ODTÜ Mimarlık Bölümünde, Doktora çalışmasını ise 1982 de Ankara Üniversitesinde tamamladı.1984 yılında Doçent; 1996 yılında Profesör oldu. 1973-75 yılları arasında serbest mimar olarak çalıştı. 1974 Kıbrıs Barış Harekâtında Mücahit olarak askerlik yapıp Gazi olmak şerefine ulaştı. 1976-78 arası ADMMA'nde, 1978-82 arası Ankara Üniversitesinde asistanlık devresinden sonra, 1982 yılında Gazi Üniversitesi Mimarlık Bölümünde Yrd. Doç. olarak göreve başladı. 1984-94 yılları arasında Doçent olarak Suudi Arabistan'da; 1994-2003 arası ise Kıbrıs Doğu Akdeniz Üniversitesi'nde Profesör-Dekan olarak çalıştıktan sonra 2003-2006 yılları arasında Profesör olarak Gazi Üniversitesinde bulundu. 2006-2010 yıllarında en DAÜ Mimarlık Fakültesi Dekanı, 2010-11 yıllarında İstanbul Bilgi Üniversitesinde Rektör Danışmanı olarak çalışmıştır. Halen Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Mimarlık ve Tasarım Fakültesi Dekanı olarak görevini sürdürmektedir.Üniversiteye, eğitim-öğretim yanında, Mimarlık alanında Bölüm ve Fakülte kurmak, yeni bir Mimarlık Eğitim Modeli hazırlamak, Bölüm Başkanlığı ve Dekanlık Senato Üyeliği gibi idari katkıları olup, Mimarlık Kuramı ve Tarihi konularında çalışma, makale ve bildirileri bulunmaktadır. Proje ve uygulamalarının yanı sıra proje yarışma ödülleri ve jüri üyelikleri de vardır. KKTC Kültür Komisyonu Üyeliği ve çeşitli sivil toplum örgütünde verdiği hizmetlerin yanı sıra, 1990-94 arası da KKTC'nin İslâm Konferansı Örgütü ve Suudi Arabistan Fahri Temsilciliğini yürüterek de Topluma hizmet etmiştir. Türk kültürüne yaptığı hizmetlerden dolayı kendisine T.C. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu – Atatürk Kültür Merkezi Şeref Üyeliği verilmiştir.

Sultanların Av Köşkü: Kasr-ı Hümayun ve Bahçesi

Fatmanur KESİKBAŞ*, Nevnihal ERDOĞAN**

* Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Park Bahçe ve Yeşil Alanlar Daire Başkanlığı
Kocaeli, Türkiye
ORCID:0000-0002-1645-1354
fatmanurdanis@kocaeli.bel.tr

** Kocaeli Üniversitesi
Kocaeli, Türkiye
ORCID: 0000-0003-2259-3962
nevnihal.erdogan@kocaeli.edu.tr (İletişim yazarı)

Araştırma Makalesi

Geliş: 08/11/2019
Düzenleme Sonrası Geliş: 16/12/2019
Kabul: 24/12/2019
Yayımlanma: 31/01/2020

Öz

Üç bin yıllık tarih içinde Helen, Roma, Bizans uygarlıklarının yanı sıra Osmanlı döneminde de önemli konaklama ve ticaret merkezi olan İzmit; külliyele, camileri, hamamları, çeşmeleri, askeri ve idari yapıları, tarihi mahalle ve evleri ile tarihsel değer bakımından zengin bir kenttir. Günümüzde işbu Osmanlı eserlerinin büyük çoğunluğu ayaktaadır. İzmit'te Osmanlı döneminden kalan ilk saray IV. Murat döneminde inşa edilmiştir. Günümüzde müzeye çevrilen Kasr-ı Hümayun'un bulunduğu bu yere çeşitli dönemlerde yanıp, yıkılan farklı saray binaları yapılmıştır. Makalenin bölümlerinde Abdülaziz döneminde (1861-1876) yapılan Kasr-ı Hümayun'un tarihi, mimari, kültürel ve sosyal özellikleri ile beraber bahçesi de açıklanmaktadır. Kasr'ın bahçesindeki yapısal elemanlar: Sınır ve aydınlatma elemanları, sert zeminler, bitkiler, peyzaj mimarisi bakışı açısıyla belirlenen kriterlere göre (form, ölçü, renk, doku) değerlendirilerek sorunlar ortaya konulmaktadır. Sonuçta bu sorunların çözümüne yönelik geliştirilecek peyzaj mimarlığı projelerinin nasıl olması gerektiği üzerine tartışılmaktadır. Çalışmada, literatür taraması yapıldı, saha çalışmasından elde edilen veriler toplanarak analiz edildi (fotoğraflar, çizim ve krokiler vs.), rölöve ve restorasyon projelerinin mimari analizi yapıldı, peyzaj kriterlerin belirlendi ve bahçe yapı elemanları bu kriterlere göre değerlendirildi. Makalede, Osmanlı döneminde "Küçük Saray" da denen av köşklarinin en önemlilerinden biri olan İzmit'in Kasr-ı Hümayun Sarayı tarihsel dönemleri ile birlikte, mimari yapısı, bahçe özellikleri ve peyzaj mimarisi değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: İzmit, Osmanlı dönemi, Kasr-ı Hümayun, mimari, saray bahçesi

Sultan's Hunting Mansion: Kasr-ı Hümayun and the Garden

Fatmanur KESİKBAŞ*, Nevnihal ERDOĞAN**

* *Kocaeli Metropolitan Municipality Park Garden and Green Areas Department
Kocaeli, Turkey
ORCID:0000-0002-1645-1354
fatmanurdanis@kocaeli.bel.tr*

** *Kocaeli University
Kocaeli, Turkey
ORCID: 0000-0003-2259-3962
nevnihal.erdogan@kocaeli.edu.tr (Corresponding author)*

Research Article

Received: 08/11/2019

Received in revised form: 16/12/2019

Accepted: 24/12/2019

Published online: 31/01/2020

Abstract

İzmit has been a significant accommodation, trade center within a three-thousand-year history for the Ottoman period as well as the Hellenistic, Roman and Byzantine civilizations; mosques, baths, fountains, military, administrative buildings, historic neighbourhoods and houses carry out its rich historic value. Today, a great majority of Ottoman works are still alive. The first palace from the Ottoman period in İzmit. It was built during the reign of IV. Murat. Nowadays, Kasr-ı Hümayun, which was turned into a museum, was built in this place where various palace buildings were destroyed in various periods. In the sections of the article, the history, architecture, cultural and social features of the Kasr-ı Hümayun, built during the reign of Abdülaziz (1861-1876), are explained. Structural elements in the garden of the pavilion: Boundary and lighting elements, ground floor, plants, landscape architecture are evaluated according to the criteria (form, size, color, texture). Finally, it is discussed how landscape architecture projects to be developed to solve these problems should be. In the study, the literature was searched, the data obtained from the field study were collected and analyzed (photographs, drawings and sketches etc.), architectural analysis of survey and restoration projects were done, landscape criteria were determined and garden building elements were evaluated according to these criteria. In this article, the architectural structure, garden features and landscape architectural of Kasr-ı Hümayun palace of İzmit, which is one of the most important hunting pavilions called Osmanlı Little Palace in the Ottoman period, are evaluated.

Keywords: İzmit, Ottoman period, Kasr-ı Hümayun, architecture, palace garden

1. GİRİŞ

Üç bin yıllık tarih içinde Helen, Roma, Bizans uygarlıklarının yanı sıra Osmanlı döneminde de önemli konaklama ve ticaret merkezi olan İzmit; külliyesi, camileri, hamamları, çeşmeleri, askeri ve idari yapıları, tarihi mahalle ve evleri ile tarihsel değer bakımından zengin bir kenttir. Günümüzde işbu Osmanlı eserlerinin büyük çoğunluğu ayaktaadır.

Sultan Abdülaziz döneminde (1861-1876) İzmit'te yapılan Kasr-ı Hümayun, İstanbul dışında inşa edilen tek saraydır. İzmit/Kozluk mahallesinde bulunan tarihi yapı günümüzde müzedir.

Makalede, Osmanlı döneminde "Küçük Saray" da denen av köşkerinin en önemlilerinden biri olan İzmit'in Kasr-ı Hümayun Sarayı tarihsel dönemleri ile birlikte, mimari yapısı, bahçe özellikleri ve peyzaj mimarisi değerlendirilmektedir.

Makalenin ilgili bölümlerinde, Kasr-ı Hümayun'un tarihi, kültürel ve sosyal özellikleri açıklanmaktadır. Bu arka plana dayanarak elde edilen rölöve-restorasyon projeleri, saha çalışmasından toplanan veriler (fotoğraflar, krokiler, gözlemler) ve diğer dataların analizleri yapılarak mimari ve dış mekân tasarımı yorumlanmaktadır. Sarayın bahçesinde yer alan dış mekân elemanlarının, form, biçim, ölçü, renk, doku özellikleri peyzaj mimarlığı bakış açısıyla geliştirilen kriterlere göre değerlendirilmekte ve ortaya konulan sorunların çözümüne yönelik uygulamaların nasıl olabileceği tartışılmaktadır.

2. KASR-I HÜMAYUN'UN TARİHİ

İzmit'te ilk saray Sultan IV. Murat döneminde inşa edilmiş, bu saray, 1766 tarihindeki depremde yıkılmıştır. Evliya Çelebi'nin anlatımlarından yola çıkarak eski sarayın bugünkü sarayla saat kulesi arasında bulunduğu, bugünkü sarayın altındaki duvar kalıntılarının da yıkılan eski saraya ait olduğu düşünülmektedir (Kaya, 2009: 169).

Yıkılan sarayın yerine II. Mahmut (1808-1839), İzmit'e geldiğinde kaldığı Altıncioğlu Konağı'nın batı tarafında, Tersane'yi görüş açısı içine alacak yeni bir saray yapılmasını istemiştir. Galitekin'in Vakanüvis Ahmet Lütfi Efendi'den aynen aktardığı 1836 yılında II. Mahmut'un İzmit'e yaptığı geziye ait notlara göre, Padişah geceyi Kasr-ı Hümayun'da geçirmiştir. Osmanlı padişahları arasında ilk yurt gezisine çıkan padişah olan II. Mahmut, İzmit'i 1833 ve 1836 yıllarında ziyaret etmiştir. 1836 yılında Kasr-ı Hümayun'da kaldığı belirtildiğine göre, Altıncioğlu Konağı'nda ilk gelişinde kalmış olmalıdır. Tuğlacı'nın yayınladığı H. 1252/M.1837-1837 tarihli, Tersane ve Kasr-ı Hümayun'un inşa masraflarına ilişkin belge, II. Mahmut'un yapılmasını istediği sarayın tarihi hakkında somut bir kanıttır (Kaya, 2009: 169).

II. Mahmut döneminde yapılan saray, Abdülmecit döneminde (1839-1861) yanmıştır. Bunun üzerine Sultan Abdülmecit yeni bir sarayın inşasına karar vermiş, sarayın temel atma töreni için padişah adına Sadrazam Mustafa Reşit Paşa başkanlığında bir heyet, Nisan 1855'de İzmit'e gelmiştir (Kaya, 2009: 169).

İlki IV. Murat döneminde yapılan İzmit Sarayı'nın yıkılması üzerine II. Mahmut'un yeni bir saray yaptırdığı, Abdülmecit döneminde yanmış sarayın yerine 1855 yılında inşasına başlanan yeri sarayın 1859 yılında yangın geçirdiği, sarayın son şeklini ise Abdülaziz döneminde aldığı sonucuna varılmaktadır.

Kasr-ı Hümayun, hükümet konağının yanmasından sonra bu işlevi üstlenmiş, işgal yıllarında bir süre İngilizlere tahsis edilmiş, sonrasında tekrar hükümet konağı yapılmıştır. Bina, yapılan düzenlemenin ardından 28 Haziran 1967 tarihinde İzmit Müzesi'ne çevrilmiştir. 1992 yılında restore edilmiştir. 1999 depreminde hasar gören Kasr'ın 2004 yılında başlayan restorasyonu 2005 yılında tamamlanarak "Saray-Müze" olarak düzenlenmiştir (Kaya, 2009: 170).

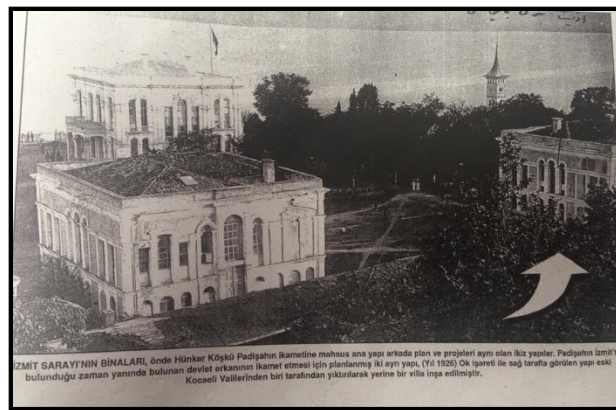
3. KÜLTÜREL VE SOSYAL ÖZELLİKLER

Bazı Osmanlı padişahlarına hizmet vermiş, birçok devlet adamı ve önemli şahsiyeti (Mustafa Kemal Atatürk, Fransız Yazar Claude Farrare) ağırlamış olan sarayın, iç ve dış yüzeyleri son derece hareketli bir görünüşe sahiptir.

Sultan V. Mehmet Reşat, tahta çıkar çıkmaz Bursa'dan Şile'ye İzmit Körfezi'nden Çanakkale'ye kadar birçok yeri gezmiş halk ile temaslarda bulunmuştur. Sultan V. Reşat, 12 Eylül 1909 Çarşamba günü İzmit'e trenle seyahat etmiş, Hünkâr Kasrı'nda bir gece kalarak ertesi gün 13 Eylül 1909 Perşembe günü İstanbul'a Sultan kayığı ile geri dönmüştür. Bu ziyaret halk tarafından coşkuyla karşılanmış ve Servet-i Fünun gazetesi tarafından okuyucularına bir hafta sonra duyurulmuştur. Haberde; "Hazreti Padişah geçen Çarşamba günü özel bir trenle İstanbul'dan İzmit'e gitmiş ve şehri ziyaret etmiş ve Perşembe günü Ertuğrul Yatı ile İstanbul'a dönmüştür. Zat-ı Şahane muntazam bir program dairesinde icra edilmiş ahali ile muhteşem hükümdarın bu teması İzmit halkının kalplerinde İhtisat-ı Latife hâsıl etmiştir." şeklinde yazılmıştır (Anonim, 1926).

Kasr-ı Hümayun; Şekil 1'de görülen Padişahın ikametine mahsus, plan ve projeleri aynı ikiz yapılardan bugün ayakta kalan bir tanesidir. Padişahın İzmit'te bulunduğu zaman yanında bulunan devlet erkânının ikamet etmesi için planlanmış Şekil 1'de görülen iki ayrı yapı eski Kocaeli mülki amirlerinden biri tarafından yıktırılarak vali konağı olarak hizmet veren yapı yapılmıştır.

Kasr-ı Hümayun'un en önemli özelliği İstanbul dışında yapılan tek küçük saray olmasıdır. 1967 yılına kadar Vilayet ve Ziraat Odası olarak hizmet veren saray binası, bu yıldan sonra İzmit müzesi olarak kullanılmış, 1992 yılında restorasyona alınan müze 17 Ağustos 1999 depremi ile ağır hasar görmüştür. Valilik İl Özel İdaresi Bütçesi'nden alınan tahsisatla 2004 yılında restorasyona başlanmış ve 2005 yılında tamamlanmıştır. İç tefrişi tamamlanan Kasr-ı Hümayun, SARAY MÜZE olarak 16 Ocak 2007 tarihinde hizmete açılmıştır (T.C. Turizm Bakanlığı, 2009).

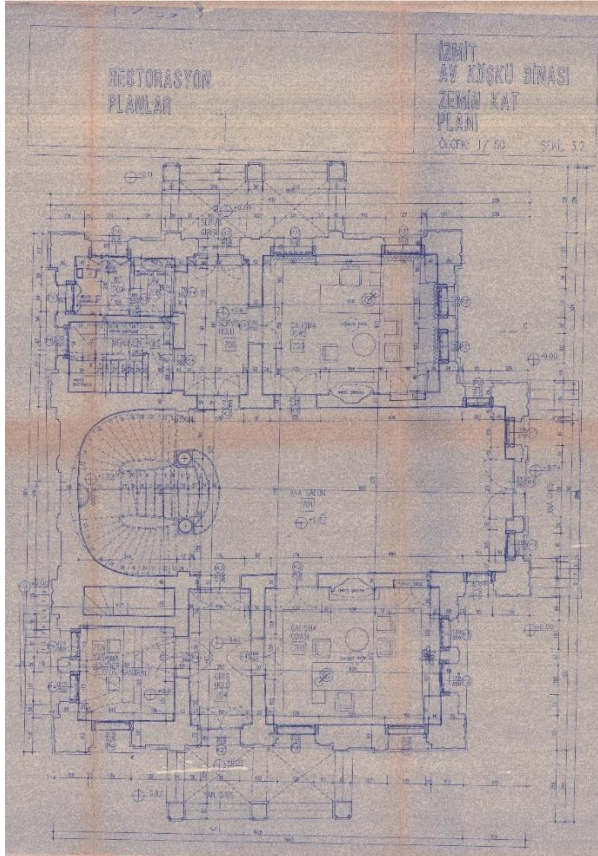
Şekil 1. Kasrı Hümayun 1926 (Anonim, 1926)

4. MİMARİ YAPISI VE ÖZELLİKLERİ

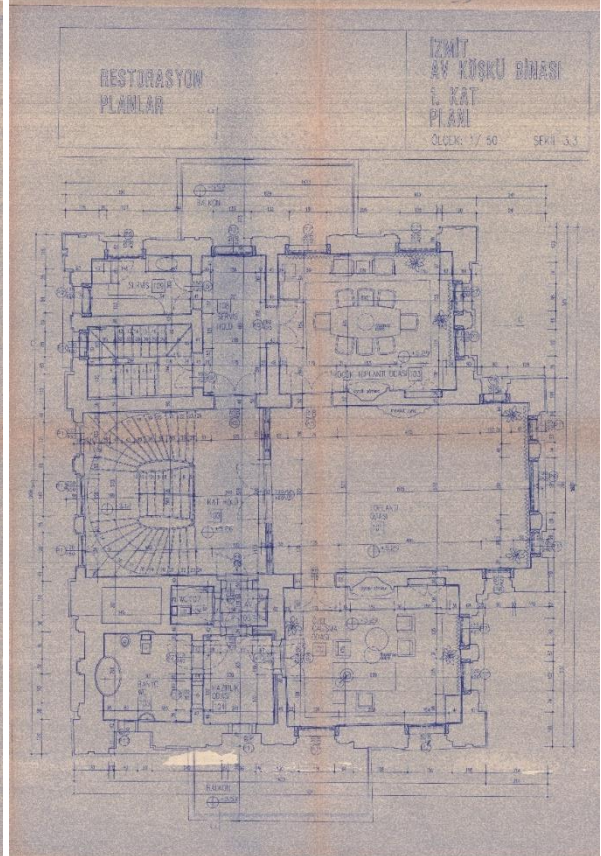
Kasr-ı Hümayun, İzmit'in Kemalpaşa Mahallesi'nde Saray Yokuşu Sokak üzerinde, 219 Ada, 1 Parsel'de yer almaktadır. Yapının mimarı Garabet Amira Balyan mimarlık tarihine, Dolmabahçe Sarayı'nın mimarı olarak geçmiştir. İzmit'te de önemli eserleri bulunmaktadır. Bunlardan en önemlisi Kasr-ı Hümayun olup İzmit Çuhahanesi ve Hereke Fabrikası da eserlerinin arasında yer almaktadır.

Kasr-ı Hümayun Abdülaziz döneminde inşa edilen av köşklerinin bir örneğidir. 19. Yüzyılda inşa edilen imparatorluğu bağlı sivil mimarlık yapılarının mimari ve bezeme tasarımlarında tercih edilen, barok ve ampir üsluplar bu yapıda da kendisini göstermektedir. Binanın iç süslemeleriyle birlikte eklektik bir üslup taşıdığı söylenebilir (Kaya, 2009: 173).

Kasr-ı Hümayun birçok kaynakta 2 katlı kagir bir bina olarak geçse de, küçük bir bodrum katı da mevcuttur. Yapının güney cephesinde giriş aksı ortada vurgulanmıştır. Mermer kaplı giriş, çift yönlü basamaklarla ulaşılan basık kemerli kapı ve iki yanda dikdörtgen açıklıklı birer pencereyle düzenlenmiştir. Zemin kat (Şekil 2), iki başta ortasına yuvarlak madalyonlarla hareketlendirilmiş dikdörtgen panolarla sınırlandırılmıştır. Üstte ve altta silmeyle sınırlanan kapı kemerinin iki yanında oluşan boşluklar, çarkifelek tarzında süslemelerle doldurulmuştur. Üçlü giriş düzenlemesinin yanlarında yuvarlak kemerli iki pencere bulunmaktadır.

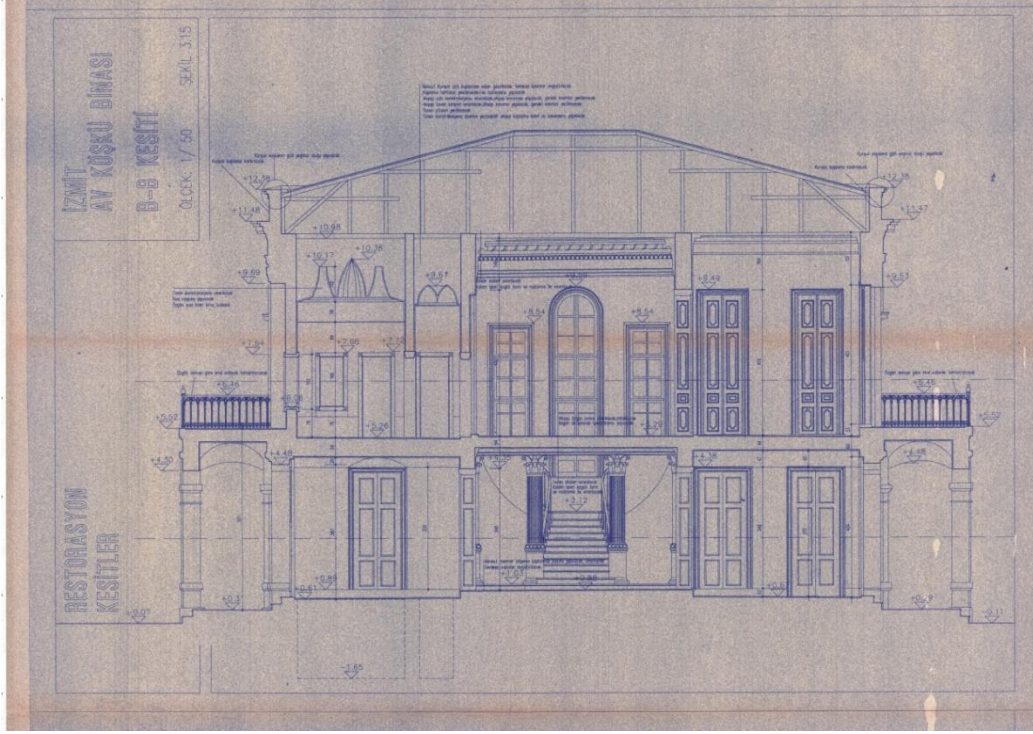
Şekil 2. Zemin kat planları (ÇE-MİM Mimarlık, 1997)

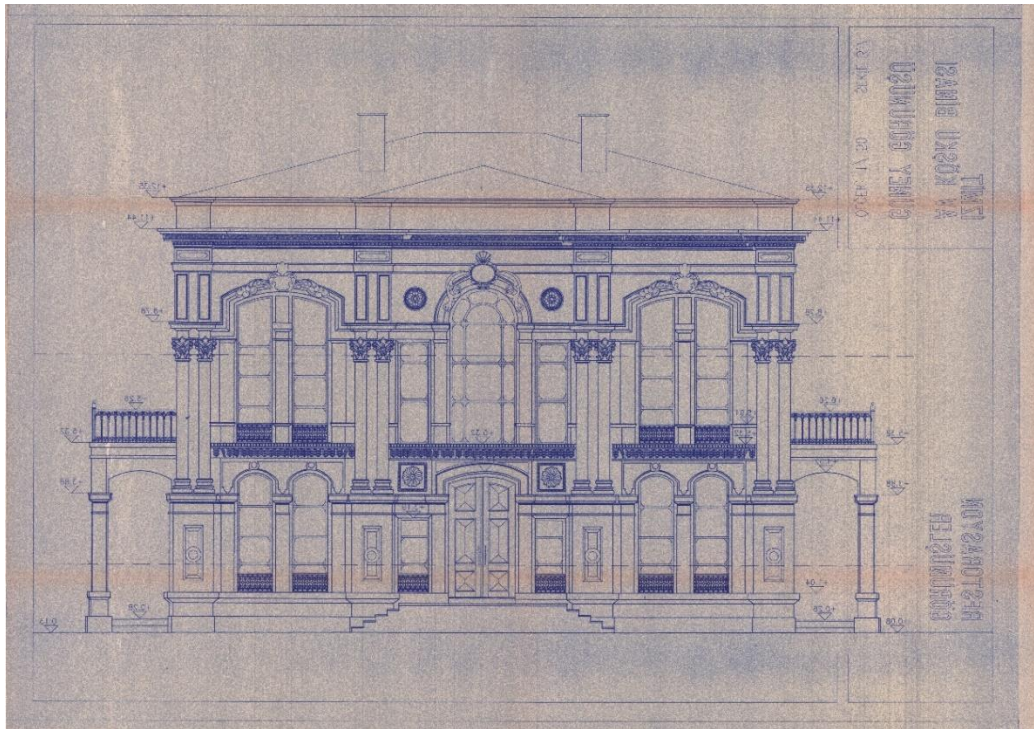
Şekil 3. 1. Kat planları (ÇE-MİM Mimarlık, 1997)

Giriş aksı birinci katta, ortada geniş ve yüksek yuvarlak kemerli pencerenin iki yanında yer alan dikdörtgen açıklıklı bir pencereden oluşmaktadır (Şekil 3). Ortadaki yuvarlak kemerin üzerinde barok üslubundaki madalyonun içerisine tuğra kazınmıştır. Altta ve üstte yine

silmelerle sınırlandırılan kemer kavsinin iki yanında oluşan boşluklara rozetlerle bezeli madalyonla dolgu yapılmıştır. Yanlarda korint başlıklı iki plastırın sınırladığı ikiye bölünmüş basık kemerli pencereler, alttakilerle aynı hizadadır. Bu pencerelerde de barok tepelikler kullanılmıştır. Bu katın tüm köşelerine iki adet korint başlıklı plastır yerleştirilmiştir. Kuzey cephe tasarım açısından giriş düzenlemesi hariç Şekil 4 ve Şekil 5'te görülen güney cephenin eşidir.

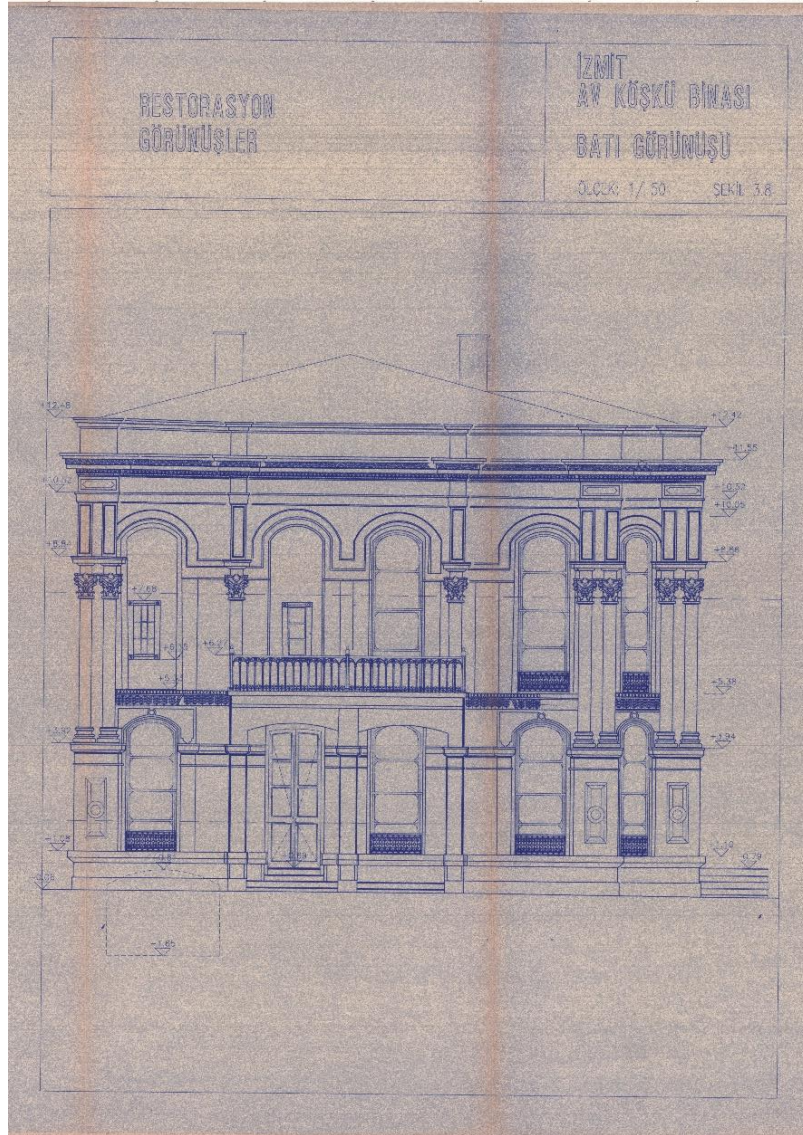

Şekil 4. Güney yönü kesiti (ÇE-MİM Mimarlık, 1997)

Şekil 5. Güney cephesi görünüş (ÇE-MİM Mimarlık, 1997)

Şekil 6'da görülen batı cephesinin görünümü daha sadedir. Bu cephenin zemin katında yuvarlak kemerli dört açıklıktan üçü pencere, biri ise kapı olarak tasarlanmıştır. Kuzey cephesinde ise ikinci açıklık kapıdır ve önünde iki basamakla çıkılan sahanlık yer alır. Cepheye simetrik görünüm kazandırmak için kapının güneyindeki pencerenin önü de aynı biçimde düzenlenmiştir. Her iki sahanlığın baş taraflarına ve arasına kare gövdeli sütun yerleştirilmiştir. Birinci kat ile ikinci kat kemerli pencereleri birbirleriyle aynı hizada yer alır. Bunlardan ortadaki ikisi önünde uzanan balkon, alttaki sütunlara oturmaktadır. Üstte köşeler yine altta dikdörtgen kaidelere oturan korint başlıklı iki plastırla sınırlandırılmıştır. Doğu cephesi ile batı cephesi birbirinin simetriğidir. Binanın çatısı kırma çatı olup parapetlerin gerisindedir.

Şekil 6. Batı cephesi görünüş (ÇE-MİM Mimarlık, 1997)

İç mekân kurgusu açısından bakıldığında, zemin katın mermer döşemeli salonunun iki yanında iki oda yer almaktadır. Arka kısmında yer alan servis birimlerinde hizmetçi odası, yukarıya çıkan servis merdiveni ve tuvalet bulunur. Orta salonun gerisinde korint başlıklı sütunların ortasında bulunan merdivenler iki yönlü devam etmektedir. Üst katta ortada yer alan

divanhanenin iki yanında iki oda bulunur ki bunlardan birisi dinlenme, diğeri yatak odası olarak kullanılırdı. Yatak odasının içinde mermer kaplı bir banyo mevcuttur.

Yapının tavan resimlerinin kim tarafından yapıldığı çok net değildir. İzmit Hünkâr Kasrı'nın iç süslemesinin 1858 yılında Sepon Bezirciyan tarafından yapıldığı ve gösterdiği başarıdan dolayı saray nakkaşı olduğu belirtilir. Sepon Bezirciyan'ın adı Dolmabahçe Sarayı'nın iç dekorasyonunu yapan sanatçılar arasında da geçmektedir. Yapının bezemelerinin onarım geçirdiği ve müze tanıtma yazısında tavan süslemelerinin Fransız ressam Sasson tarafından sıva üzerine yağlıboya olarak yapıldığı da belirtilmektedir (Kesikbaş, 2015) (Şekil 7 ve Şekil 8).

Şekil 7. Kasrı Hümayün, tavan bezemeleri (Kesikbaş, 2015)

Yukarıda da bahsedildiği gibi üslup farklılıklarından dolayı resimlerin birden fazla sanatçı tarafından yapılmış olabileceği düşünülmektedir. Ayrıca yine Sultan Abdülaziz döneminde yapılmış olan Beylerbeyi Sarayı'nın süslemeleri ile İzmit'teki yapının süslemelerinin benzerliği dikkate alınarak, Beylerbeyi Sarayı'nı resmeden Mabeyn-i Hümayun ressamı Mason Bey'in bu yapının bezemesini de yapmış olabileceği, Sason olarak geçen sanatçının ise Mason olabileceği ifade edilmiştir (Kaya, 2009: 172).

Kasrı'nın tavan resimlerinin 1890 yılında Azerian tarafından yapıldığı da kaynaklarda geçmektedir. Dolmabahçe Sarayı Hazine-i Hassa Arşivi kayıtları arasında ise, H.1321/ M.1903-1904 tarihli evrakta sarayın duvar resimlerinin adeta yenilendiği belirtilmektedir (Kaya, 2009: 173).

Şekil 8. (Solda) Kasr-ı Hümayün, tavan bezemeleri (Kesikbaş, 2015) Şekil 9. (Sağda) Kasr-ı Hümayün, Divanhane (Kesikbaş, 2015)

Orta salon ve yan odaların tavanları bezemelidir (Şekil 9). Tavan düzenlemelerinde kıvrık dallı rumilerle dekorlu iri madalyonlar, kenarlarda ve köşelerde kartuşlar içinde manzara, natüremort ve hayvan tasvirli kompozisyonlar kullanılmıştır. Bunların yanı sıra birinci kat salonunun tavanlarında Türk bayrağı, gücü sembolize eden savaş aletleri, dengeyi temsil eden terazi, müzik aletleri ile Sultan Abdülaziz'in tuğrasına da yer verilmiştir. Ayrıca, denizde yelkenli resimleri de bulunmaktadır. Kasr-ı Hümayun'un avlu girişi batı yönündedir. Yuvarlak kemerli ve kesme taştan yapılmış iki ayak üzerine oturan açıklıkta yer alan giriş kapısının ayakları önünde dikdörtgen kaide üzerine oturan iki sütun yer alır. Üstteki lentonun ön yüzüne, yatay silmelerin belirlediği alana, kitabe yerleştirilmiştir. Ortadaki çift kanatlı ve ay yıldız motifli demir kapı dikkat çekicidir.

Yukarıda da belirttiğimiz gibi, Kasr-ı Hümayun, Abdülaziz döneminde inşa edilen av köşklerinin tipik bir örneğidir. 19. Yüzyılda inşa edilen imparatorluğu bağlı sivil mimarlık yapılarının mimari ve bezeme tasarımlarında tercih edilen, barok ve ampir üsluplar bu yapıda da kendisini hissettirmektedir (Şekil 10 ve Şekil11).

Şekil 10. (Solda) Kasr-ı Hümayün, güneybatıdan görünüm (Kesikbaş, 2015) Şekil 11. (Sağda) Kasr-ı Hümayün, giriş aksı (Kesikbaş, 2015)

5. DIŞ MEKÂN DEĞERLENDİRMESİ

Saray yapısı ve bahçenin oturma alanı 3700 m²'dir. Sarayın taban alanı 311 m²'dir. Geriye kalan 3389 m² alanda yürüyüş yolları ve yeşil alan bulunmaktadır. Yapıda, tasarıma uygun olarak Fransız barok tarzı peyzaj sanatının izleri görülmektedir. Kasr-ı Hümayun'un bahçesinde mimarı Balyan'ın diğer eserlerinde de görüldüğü gibi geniş yeşil alanlara yer verilmiştir. Geçmişten günümüze kadar gelmiş olan batı yönündeki ihtişamlı saray kapısı haricinde bugün müze girişi olan güney kapısı ve aktif olmayan doğu kapısı bulunmaktadır (Şekil 12).

Şekil 12. Kasr-ı Hümayun plan görünüşü (İzmit Belediyesi, 2018)

5.1 Kasr-ı Hümayun Bahçesinde Yer Alan Yapısal Elemanlar

5.1.1 Sınır elemanları

Saray yapısının kuzey cephesinde ve batı cephesinde, kapıya kadar, geçmişten günümüze kadar gelmiş taş duvar üzeri, yapıya uygun, beyaza boyanmış ferforje ile çevrilmiştir. Ferforje korkuluklar iki metrede bir beton baba ile bölünmüş olarak devam etmektedir. Güney cephesi ve doğu cephesinde ise sonradan yapılmış granit plaktaş ile kaplanmış alçak duvar üzerine alüminyum profilli cam sınır elemanı kullanılmıştır (Şekil 13 ve Şekil 14).

Şekil 13-14. Kasr-ı Hümayun sınır elemanı (Kesikbaş, 2018)

Şekil 15. Kasr-ı Hümayun giriş kapısı (Kesikbaş, 2018)

Alanda bulunun saray kapısı, saray ile uyumlu mimaride tasarlanmıştır. Kesme taştan örülen yan ayaklar arasındaki kapı açıklığı yuvarlak kemerlidir. Kapının ayakları önünde dikdörtgen kaide üzerine oturan iki sütun vardır. Üstteki lintonun ön yüzüne, yatay silmelerin belirlediği alana, kitabe yerleştirilmiştir. Ortadaki çift kanatlı demir kapının üzerinde ay-yıldız motifleri dikkat çekmektedir (Şekil 15).

5.1.2 Aydınlatma Elemanları

Müze bahçesi sınırları içerisinde aydınlatma direği bulunmamaktadır. Saray yapısını ve yeşil alanda bazı ağaçları vurgulayacak şekilde yerden aydınlatmalı projektörler bulunmaktadır. Saray kapısının saat kulesi tarafında eskiden kullanılan meşaleleri anımsatan doğalgazla çalışan 2 m'lik aydınlatma direkleri bulunmaktadır. Yeni düzenlemede müze geç saatlerde açık olmadığı için ekstra aydınlatmaya ihtiyaç görülmemiştir.

5.1.3 Sert Zemin

Sarayın giriş kapısı kuzey tarafından olup sağdan ve soldan basamaklarla çıkılmaktadır. Basamaklara gelmeden önce beton zeminden geniş bir veranda oluşturulmuştur. Yapının batı kısmında beton adım taşları, satranç tahtası düzeninde, bir yeşil alan üzerinde, adım taşı olarak döşenmiştir. Saray bahçesinin ana kapısına giden yol, geçmişte de Arnavut kaldırım taşı kullanılmış olabileceği düşünülerek granit küt taş ile döşenmiştir. Yine tarihi yapının batı kısmında kalan geniş yeşil alan içerisinde yürüyüş yolları beton zemin olarak geçmişten günümüze gelmiştir.

5.2 Kasr-ı Hümayun bahçesinde Yer Alan Bitkiler

1900 yıllarının başında çekilen bir resimden (Şekil 16) gördüğümüz; saray bahçesinin sık, yüksek boylu ağaçlarla kaplı olduğudur. Günümüze kadar gelen kısmında ise aynı görüntü devam etmektedir.

Şekil 16. 1900'lerin başı İzmit'ten bir bakış (Anonim, 1902)

Alanın genelinde yüksekten taçlanan yapraklı bitkiler *Tilia tomentosa* (Ihlamur), *Fraxinus angustifolia* (Dişbudak), *Acer negundo* (Dişbudak yapraklı akçaağaç), *Platanus orientalis* (Doğu çınarı), *Washingtonia filifera* (Palmiye) ve herdem yeşil *Pinus pinea* (Fıstık Çamı) yoğunlukla kullanıldığı tespit edilmiştir. Çalı olarak ise *Juniperus sabina* (Sabina ardıcı), *Thuja orientalis pyramidalis* (Bodur pramit mazi), *Agave americana* (Agav), *Viburnum tunis* (Parlak yapraklı kartopu) ve *Rosa meilland* (Meyland Gülü) yer yer kullanılmıştır.

Form ve Biçim Özellikleri: Bitkisel tasarımda form bitkilerin üç boyutlu biçimsel özellikleri nitelenmektedir. Bitkilerin gövde, yaprak ve dalları formu oluşturmaktadır. Bitkiler yapraklı iken görsel açıdan daha etkili görünürler. Buna mukabil yapraklarını döktüklerinde kaligrafik etki yaratmaktadırlar. Bu nedenden dolayı bitkisel materyalde form tüm mevsimlerde göz önünde bulundurulması gereken tasarım elemanlarından biridir. Bahçede kullanılan bitkisel materyal form ve biçim açısından çeşitlilik göstermektedir. Yuvarlık, piramidal ve dağınık formlu bitkiler bir arada kullanılmıştır. Saray yapısını kapatmayacak şekilde bitkilendirme yapılmıştır. Saray çevresi sade çim alan oluşturularak yapı vurgulanmıştır.

Ölçü Özellikleri: Deniz tarafındaki ön bahçede görüntüyü kesmemek için yüksek boylu bitkiler tercih edilmemiştir. Yoğun ağaç kullanılan bölümlerde mahremiyet sağlamıştır.

Renk Özellikleri: Bahçede kullanılan “herdemyeşil” bitkilerle alanın tamamında dört mevsim yeşil dokusu korunmuştur. Çalılarda kullanılan çeşitlilikle her mevsim farklı bir renk dokusu da tasarıma katılmıştır.

Doku Özellikleri: Bahçenin bitkisel tasarımında kullanılan materyal doku özellikleri açısından çeşitlilik göstermektedir. Hem iğne yapraklı türler hem geniş yapraklı türler, palmyeler ve çalılar bu çeşitliliği yansıtmaktadır.

6. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

19. yüzyılda en parlak dönemini yaşayan batı etkisi stiller, hükümdar saray, köşk ve yalılarında etkisini gösterirken bile Kasr-ı Hümayun Sarayı’nda ülkenin kendi dinsel ve kültürel özelliklerine ters düşmeyecek tasarımlar ve çalışmalara yer verilmiştir.

Halihazırda İstanbul’daki saray bahçelerinde de gözlemlenebildiği gibi Osmanlı saray bahçelerinde İslam, Bizans ve Türk bahçe sanatıyla harmanlanmış örneklere rastlamaktayız. İslam bahçe sanatının ana fikri olan dünya üzerinde bir “Cennet Bahçesi” görme isteği Osmanlı bahçelerinin vazgeçilmez parçası olmuş, bundan dolayı tüm bu güzellikler bahçelere özenle dâhil edilmeye çalışılmıştır.

İstanbul’daki saray ve kasırların bahçeleri, bitkisel düzenlemeleri, yapı tasarımları, bezemeleri ve mimari özellikleri ile batı etkisinin belirgin bir şekilde izlendiği yerlerdir. Buna mukabil yeşil alan parterlerinin geometrik formu, heykel kullanımı, simetri ve aks düzenleri, aydınlatma ve sınır elemanları tasarımları ile batı etkisini görmekteyiz. Su öğelerinin kullanımı, yeşil alan kullanımındaki gölgeleme kullanımları ile bitkisel düzenlemenin işlevsel ve estetik kompozisyonunda Türk bahçe özelliğini de ayrıca korunmaya çalışılmıştır.

Dış mekân düzenlemesi dünya ülkelerinde ileri düzeylere gelmiş olsa da, bu alanda ülkemizde bugün bile istenilen noktaya henüz gelinememiştir. Osmanlı saraylarında gördüğümüz düzen ve ihtişama fon olan sadelik ve estetikte bahçe düzenlemeleri İstanbul dışındaki Osmanlı eserlerinde de, geçmişten günümüze gelmiş eserlerin birçoğunda da bugün görülmemektedir.

Kocaeli genelinde yapmış olduğumuz literatür araştırmaları; saha ve inceleme çalışmaları sonucunda, kimi zaman geç kalınmış olsa da tarihi yapılardaki restorasyon çalışmalarının büyük bir titizlikle yapıldığı gözlenmiştir. Restorasyonu yapılan tarihi yapıların birçoğunun müze ve dernek binaları olarak hizmet verdiği tespit edilmiştir. Tarihi binaların korunmaları, gerçek kimliklerinde kullanılmadıkları sürece çok zor olsa da, bu yapılar resmi kurumların desteği ile ayakta durmaya, değerli birer mimari miras unsuru olarak yaşamaya devam etmektedirler.

Kasr-ı Hümayun’un gösterişli mimari yapısını göz önüne çıkaran sadelikteki bahçe günümüzde de varlığını sürdürmektedir. Çimlere gerekli bakımlar uygulanmaktadır. Buna ilaveten alanda bulunan çalılar kaldırılıp yerine düzgün bir kompozisyonda bitkilendirme yapıp süs bitkileri de tasarıma eklenerek saraylara layık bir sergileme yapılması gerekmektedir.

Bütün tarihi yapılar yaşadıkları dönemin sosyo-kültürel özellikleri ile birlikte, yapıda kullanılan malzeme, teknik ve bitkisel tasarım özelliklerini de yansıtır. Restorasyon çalışmaları, kapsamı sadece yapı ile kalmayıp, bahçesi, yakın çevresi, mahalle ve sokağın tamamını da içine alacak şekilde geniş kapsamlı olarak uygulanmalıdır. Tarihi yapıların bahçeleri de yapıldığı dönemin açık-yeşil mekân anlayışını, bitkisel tasarım özelliklerini,

düşünce ve yaşam biçimlerini yansıtan rekreatif alanlardır. Ancak yapılan çalışmalar sonucunda koruma ve onarım çalışmalarının sadece yapı ölçeğinde kaldığı, bahçeye yansımadağı, dâhil edilenlerinden hatalı ve eksik çalışıldığı görülmektedir.

Sonuç olarak restorasyon çalışmalarının gerçeğı özgünlüğüyle yansıtabilmesi için yapılar ve bahçelerinin “bütüncül” olarak ele alınması ve yapının konumlandığı çevre ve geçmişi ile birlikte değerlendirilerek topluma kazandırılması gerekmektedir. Bu anlamda Kasr-ı Hümayun dikkatle incelenmesi gereken bir örnektir.

Bilgilendirme / Teşekkür

Çalışma, Kocaeli Üniversitesi Mimarlık Anabilim dalında 2019 tarihinde tamamlanan tezsiz yüksek lisans projesine dayanmaktadır. Tez danışmanlığını Prof. Dr. Nevnihal Erdoğan'ın yaptığı ve Fatmanur Kesikbaş'ın hazırladığı projenin başlığı “Kocaeli’nde Osmanlı Dönemi Binalarında Mimari ve Dış Mekân tasarımı Üzerine Değerlendirme”dir.

Çıkar Çatışması Bildirimi

Bu makalede olası bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

KAYNAKLAR

- ANONİM, 1902. *1900’lerin başı İzmit’ten bir bakış*. [fotoğraf] Özgür Pazar Gazetesi, Kocaeli. Haberin tarihi: 21 Aralık 2006.
- ANONİM, 1926. *Kasr-ı Hümayun 1926*. [fotoğraf] Özgür Pazar Gazetesi, Kocaeli. Haberin tarihi: 05 Şubat 2003.
- ÇE-MİM MİMARLIK ARŞİVİ, 1997. *Kasr-ı Hümayun rölöve ve restorasyon projeleri*. [çizim] Çe-mim Mimarlık.
- D'ARONCO, R., 2016. *Wikipedia* [çevrimiçi]. Erişim adresi: <https://tr.wikipedia.org/wiki/Raimondo> [Erişim tarihi 01 Mayıs 2016].
- EVYAPAN, G., 1972. *Eski Türk bahçeleri ve özellikle eski İstanbul bahçeleri*. Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi Yayınları.
- FİDAN, R., 1987. Saray bahçelerinde kullanılan ağaç türleri. *Milli Saraylar Dergisi*. (1), s. 69-71.
- GÖKER, P. ve ERDOĞAN, E., 2018. Beylerbeyi Sarayı bahçeleri peyzaj tasarım ilkeleri. İçinde: *1st International Ottoman Trace Symposium- Palaces*, 01-02 Kasım 2018, Edirne. Edirne: Trakya Üniversitesi Yayınları. s. 135-146.
- İŞBECER, A., 2004. *İstanbul’da TBMM Milli Saraylar Daire Başkanlığı’na ait tarihi saray ve kasır bahçelerinin peyzaj mimarlığı açısından incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. İstanbul Teknik Üniversitesi.
- KAŞIF, B., 2010. *Osmanlı saraylarında dış mekan tasarımı üzerine bir değerlendirme Dolmabahçe ve Yıldız örnekleri*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. İstanbul Kültür Üniversitesi.
- KAYA, Ş., 2009. *Tren garı, Tanzimat’tan Cumhuriyete İzmit kenti*. Kocaeli: Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Yayınları.
- PAMAY, B., 1971. *Park-bahçe ve peyzaj mimarisi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Yayınları.

SELİN, Y., 2000. *19. Yüzyıl İstanbul sarayları ve dış mekân düzenlemeleri*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. İstanbul Teknik Üniversitesi.

T.C. KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI, 2009. *Belge 1* [çevrimiçi]. Erişim adresi: <http://www.kultur.gov.tr/TR/Genel/BelgeGoster.aspx?F6E10F8892433CFFAA> [Erişim tarihi 11 Haziran 2010].

YALTIRIK, F., EFE A. ve UZUN A., 1997. *Tarih boyunca İstanbul'un park bahçe ve koruları egzotik ağaç ve çalları*. İstanbul: İSFALT Yayını.

Biyografiler

Fatmanur KESİKBAŞ

1986 yılında Ankara'da doğdu. 2008 yılında Erzurum Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Peyzaj Mimarlık Bölümünü bitirdi. Kocaeli Üniversitesi tezsiz yüksek lisansını 2019 yılında tamamladı. Meslek hayatına 2008 yılında Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Park Bahçe Yeşil Alan Dairesi başkanlığında peyzaj mimarı olarak başladı. 2011 yılında şef, 2014 yılından 2017 yılına kadar Etüt Planlama ve Kesin Hesap Şube Müdürlüğü'nde müdür olarak çalışmıştır. Halen aynı Daire Başkanlığında danışman olarak görev yapmaktadır. Evli ve kız çocuğu annesidir.

Nevnihal ERDOĞAN

Kocaeli Üniversitesi Mimarlık ve Tasarım Fakültesi Mimarlık Bölümü Bina Bilgisi Anabilim dalında profesördür. 1992'de İTÜ'de doktora derecesini alan, 1992-2007 yılları arasında Trakya Üniversitesi'nde öğretim üyesi olarak çalışan Erdoğan, 2007'de Kocaeli Üniversitesi'ne geçti. Ulusal ve uluslararası yayınları yüzün üzerindedir. 11 adet mesleki kitabın da tek ve ortak yazarıdır.

Morphological and Socioeconomic Effects of the Physical Borders on the Settlements within the City: The Case of Yeni Sahra Neighborhood and Sahrayıcedit Neighborhood

Özlem ÖZDENER ÖZKAN*, Hakkı Can ÖZKAN**

* *Fatih Sultan Mehmet Vakıf University
Istanbul, Turkey*

ORCID: 0000 0002 1091 0484
ozdenerozkan18@itu.edu.tr (Corresponding author)

** *Fatih Sultan Mehmet Vakıf University
Istanbul, Turkey*

ORCID: 0000 0002 8042 7519
hcozkan@fsm.edu.tr

Research Article

Received: 16/11/2019

Received in revised form: 07/01/2020

Accepted: 13/01/2020

Published online: 31/01/2020

Abstract

In this study, it is aimed to research the reasons and solutions of socioeconomic differences between Yeni Sahra Neighborhood and Sahrayıcedit Neighborhood which are neighborhoods of one of the important transportation axes (D-100 highway) in Istanbul, on the same north-south line. Some of the elements in city have a negative impact on settlement and integration by creating a physical boundary. When re-uniting the separate parts of the city, attitude should not be to connect them with weak ties. Providing more substantial integration would be the main attitude of this study. Yeni Sahra Neighborhood and Sahrayıcedit Neighborhood are two districts, shaped and bordered by a physical urban boundary. In this study, the morphologic structure of two neighborhoods, the socio-economic differences of the inhabitants and whether these are under the physical boundary effect will be investigated, then solutions and suggestions will be established. The spatial step of the research will be done with space syntax theory and axial maps of both fields will be created by using the DepthmapX/2019 program and potential points of these areas will be determined. This method will be used to determine whether the existing connections are in the right places and the new areas will be detected for new urban leaks. After the problems are identified, solution and suggestions will be established.

Keywords: Physical boundary, integration, space syntax, urban morphology, urban leak

1. INTRODUCTION

The physical boundaries in cities may plow through the lowest-income areas, physically dividing neighborhoods and financially devastating communities. They divide cities socioeconomically and morphologically. “*Unfortunately instead of connecting us to each other, highway planners separated us*” said Walker in 2016. The neighborhoods, which are physically separated from each other in the city, emerge as local identities, lifestyles and physical structures in urban life depending on certain values, beliefs, traditions, economic or social structures. The rapid transformation of today's cities and the rapid disintegration of urban textures have brought about debates over the concepts of region and border creates urban space. Formerly continuing regionalization and forms of social segregation have continued to build the spatial formations of cities, while in today's cities new boundary concepts have emerged as well as the boundaries and neighborhoods that are spatially shaped by humans and societies.

Based on this, the answers to these research questions will be investigated in this research: How the physical boundaries affect the settlements socioeconomically and morphologically in the selected area? Is it possible to reunite the segregated neighborhoods, by creating organic connections with breaking physical boundaries from the right spots?

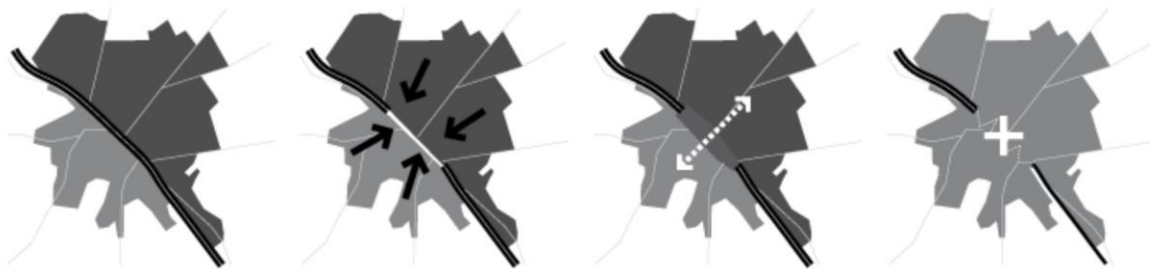

Figure 1. The graph of two separate settlements disintegrated by the borders and homogenize the heterogeneous structure by breaking these boundaries, prepared by the author

2. THEORETICAL BACKGROUND

2.1. Boundaries

The concept of border, which is often met in nature, philosophy, geography, and architecture on political, economic, social and spatial scales, plays an important role in people's daily life and their relations with the structural environment. The borders are multi-layered elements and shape the spatial organization of the urban environment. They differentiate between different social, economic and political groups, and in some cases, they play a unifying role. Although the idea of separating societies from each other is not new, according to Breitung's work in 2009, this idea was first started to be deliberately created by forming physical boundaries, after the 1970s. In terms of political geography, concepts such as borders, regions, and sovereignty are discussed in terms of region, topography, landscapes and communities locally (Breitung, 2009). The cities are shaped and understood by the social,

political, economic, and physical boundaries drawn by the citizens. Router boundaries such as roads, routes, and bridges; the borders with the separation areas such as doors, barriers, walls, fences, divide the city into different social and economic categories and create different behaviors on both sides of the border (Diener and Hagen, 2012). The physical images defined by Lynch (1960) emerge from the behavior of the urbanist in shaping the environment around social life. The regional factors that make up the boundaries that divide the urban space into parts are effective creates urban texture. According to Simmel (1997), the boundary is not a spatial phenomenon with sociological consequences, but a sociological phenomenon that shapes itself spatially. In this context, the lines that divide the modern city into pieces can leave different social influences such as control, power symbol, local government, identity and belonging in the city beyond their physical functions (Breitung, 2011). The samples were divided into two sub-titles to explain simply. The study will continue with the examination of these two sub-titles: natural boundaries, artificial boundaries.

2.1.1. Natural Boundaries

Natural boundaries can be forests, natural parks, rivers, valleys, hills, and others. The first example is from Vusimuzi in South Africa (Figure 2). There is a hill in between the two settlements and while left parts of the city were shaped like a slum, the right side looks like one of the wealthy gated communities of the city. The second one is from Rio de Janeiro in Brazil (Figure 3). The Santa Marta favela, on a hill, watching completely different social group's settlements like wealthy housing and tall office buildings. And in between them, there is a hill and natural green areas to separate them. The economical division is not the only result of these boundaries. In some cases, there is only morphological or economical segregation too.

Figure 2. (Left) Vusimuzi in South Africa (Mailonline, 2016) Figure 3. (Right) The Santa Maria favela from Rio de Janeiro in Brazil (Urban Divides, 2018)

2.1.2. Artificial Boundaries

Artificial boundaries can be highways, roads, railways, parks, walls, gates and so on. Artificial boundaries divide the city into different, dynamic and irregular regions. Unlike the boundaries in nature, these borders have political, economic and social meanings

(Waterhouse, 1993). The cities are shaped and understood by the social, political, economic, and physical boundaries drawn by the citizens.

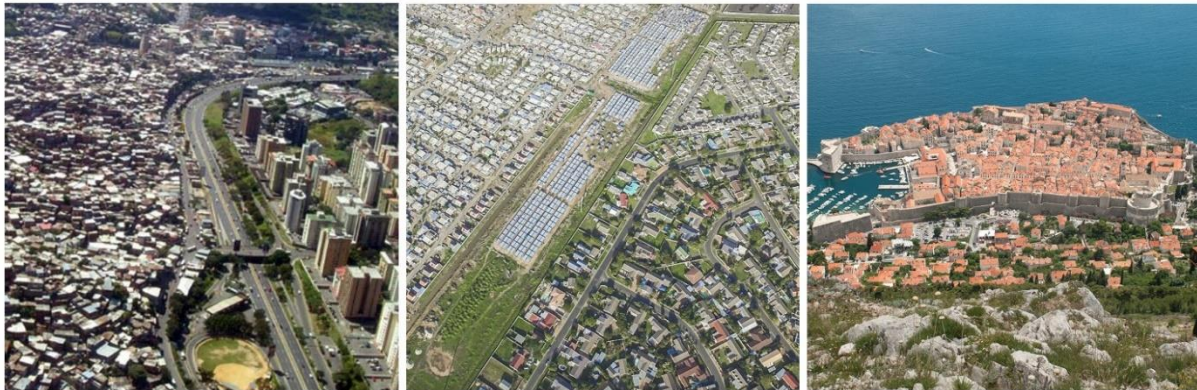

Figure 5. (Left) Highway separation in Brazil (Design Context, 2012) Figure 6. (Middle) Agricultural areas as a buffer zone in South Africa (Mailonline, 2016) Figure 7. (Right) City wall in Dubrovnik (Urban Divides, 2018)

In Brazil, the highways separate the poor and rich settlements (Figure 5). In South Africa, between the settlements is an agricultural area as a buffer zone to prevent any confrontation possibilities of two sides (Figure 6). In Dubrovnik, the division does not represent economic segregation. This time the boundary segregates the old and the new. Dubrovnik's city wall divides the old city center from the new settlement (Figure 7). These physical boundaries have also been used to divide societies, especially in countries like America. It is already known that these urban elements prevent the formation of a heterogeneous structure within the city and this has been deliberately used. For many years they have used borders to keep Hispanics, Asians, Blacks, and Whites away from each other because of political and racist attitudes of governments (Badger and Cameron, 2015) (Figure 8).

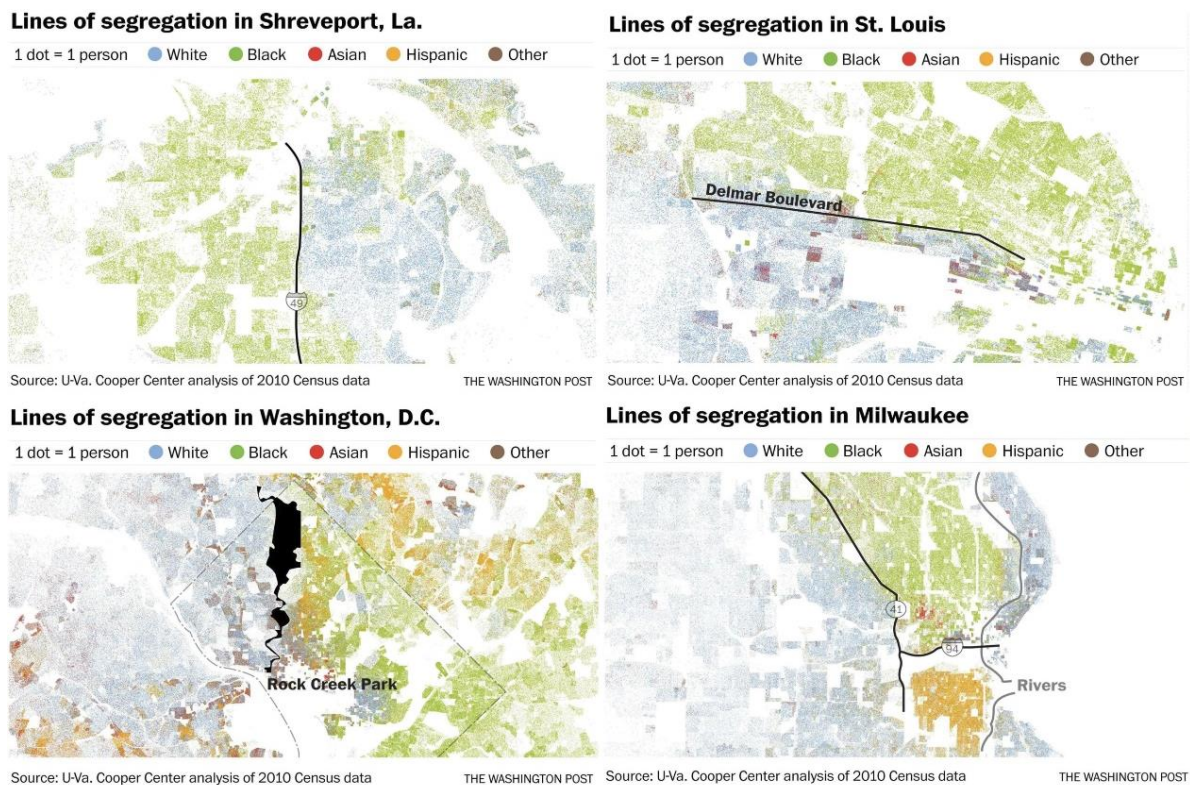

Figure 8. Different states from America (Badger and Cameron, 2015)

2.2. Intervening Boundaries

It is possible to eliminate or reduce the social, cultural, economic and morphologic reflections created by the boundaries formed within the city. The interventions can be on an urban scale, or they can be completely regional. In order to determine the impact area of this intervention, it is necessary to analyze the problem area in detail and evaluate each case in its context. In order to intervene in the boundaries formed in the city scale, the samples which were applied in the literature were used. Among these examples, the ones using the Space Syntax technique were selected.

Space Syntax is a theory put forward by Hillier and Hanson. They study to search the movement of individuals not only on urban scale but also on building scale, how they use spaces and how they occupy place in space. Space Syntax is a research method developed to theorize the relationship between individuals and communities with various spatial organizations (cities, regions, neighborhoods, buildings, and even landscape areas). According to the theory, the built environment is the result of the inevitable reflection of the social behavior of individuals. Therefore, this theory can be considered as one of the most suitable theories for architects and city planners who question and examine the interaction between the built environment and individuals. The consistent statistical relationship between the spatial voids and human configurational built masses means that spatial cognition is the ability to remember and form a space map. Relations between spaces mean spatial "configuration. In general, the first purpose of the studies in the space syntax in the form of floor plans or plans of urban fabric is examined in the built environment (Timmermans, 2005; Hillier, 1999; Al Sayed, 2014 and Carmona, 2014). With the book "*The Social Logic of Space*" published in 1984, Space Syntax theory has increased the use of architects and city planners in space studies. This theory is mostly used in studies on how much space features affect social activities and most of all to solve problems of pedestrians such as space perception and path finding (Schmitt and Hovestast, 2010).

Donegan, Silveira and Silva (2019) tried to emerge about the developments in two different neighborhoods in Joao Pessoa in Brazil, separated by physical boundaries. Physical boundaries reveal both the standards of urban life and morphological changes. The highways, which are designed for automobiles, have been effective in the disconnection of the city and the formation of different socio groups.

Figure 9. Aerial view of the Tambauzinho neighborhood in Joao Pessoa (Google maps, 2019)

D-100 highway, which was investigated in this study, was built before the two neighborhoods and formed as an extension of Kadıköy seaside settlement, while the new field in the north is mostly settled by a low income group from the inner regions. This status difference is reflected in the urban settlement pattern. In addition, the highway has caused these two groups to be non-coherent and unable to communicate for decades (İBB Şehir Haritası, 2019).

3. METHODOLOGY

In some cases, although neighborhoods are next to each other, the morphological and social-economical difference between them is visible. One of the factors that make this difference is the physical boundary that clearly distinguishes these two neighborhoods. Firstly, a literature review was conducted to gather information about physical boundaries, problems, and possible solutions. Then with the field study, the differences between these two neighborhoods were determined. Finally, using the space syntax method, axial maps of these two fields were created and solution suggestions were given through this mapping technique.

The focal point of architecture is human, and the basic discipline is space. The aim of architecture is to create environments that support people's needs and actions and the components that form these environments. In this context, it is necessary to reach a knowledge of how people and their environment interact with each other. The living space is a much more complex network of social relations than the physical definition. Therefore, to understand and explain the man-made environment, spatial elements and their relational characteristics can be expressed in the method of Space Syntax. While trying to understand and interpret the complex structure of the space, there is a search for a scientific and rational approach to investigate the relationship between humans and space and to show the invisible social information and meanings. This effort is intended to articulate the spatial qualities perceived by intuitions. In this context, graphical, numerical languages and techniques are at the forefront in recent years where science, rational and analytical thinking are at the forefront. Space Syntax seeks to answer the physical and complex structure of spaces and how to express this structure clearly (Hillier and Hanson, 1984). Three sequential measurements are made in the Space Syntax method. It is used for digital presentations of buildings and urban settlements. They are connectivity, control value, and integration. In this research, integration analysis will be integrated. This is a static global measurement. It is defined as the average depth of space towards other areas in the system. Places in the system are sorted from the most integrated to the most decomposed (Penn, 2003).

It can be said that the use of space syntax techniques in architecture to predict the possible effects of designs is extremely useful. In this way, it is possible to decide the spaces that are designed on the scale of the building or on the urban scale, and how the people living and moving in it use them. In the light of the concrete evaluations made by space syntax techniques, the designer can set up a strong link between the design and the space he uses and develop his design by this information or drop the possible problems in the case of a poorly designed space.

Accessibilities configured by the urban grid are categorized into potential to-movement (integration) as a measure of centrality in the system, of how easy it is to access all other spaces from one space, and seen to relate to the flow of visitors and potential through-movement (choice) as a measure of betweenness in the system, of how likely a certain route

might be chosen as a shortcut within a origin-destination, and was seen to related to flows of inhabitants (Hillier, 1999). Accessibilities are measured by graph analysis, each spatial entity representing a node. In axial analysis each contact between lines of potential movement forms a connection. Integration relates to the mean-depth of one space to all other spaces in the system, forming a justified graph in which each spatial change represents a depth level: segregated spaces present deeper graphs, whereas integrated spaces are shallower, reaching other spaces with few level changes. Choice is measured by the likeliness of one space being chosen as the shortest route between sets of origin-destination. For Choice measures one value is deposited for each possible decision for different routes to be taken, thus measures vary according to the system size. Normalized values of accessibilities were created to compare systems of different sizes. Areas with positive correlations between integration and choice at different metric scales presented more diversity of activities and people, and were better embedded within the wider urban fabric (Yang and Hillier, 2012). These findings reinforce the role of the grid promoting certain types of uses and as a mechanism to help bring people and activities together.

Considering community perception of urban areas, different traffic levels related to qualities of community life. Exceedingly high vehicular movement and wide avenues impacted on people having less local community bonds and feeling more vulnerable. High fluxes tended to sever the street, dividing both sides and weaken local urban life. This aspect was also considered as a spatial limit, according to Lynch's (1960) analysis of the image of the city.

4. CASE STUDY

Istanbul is one of the largest cities in Turkey. It has a very complex structure in terms of urban planning with its settlement distributions and connecting elements. Especially in recent years, an increasing population has exceeded the capacity of the city, city planning has put a more difficult situation. The regions, which were considered as outside of the city 20-30 years ago, are now considered the center due to the rapid growth of the city. Similarly, multi-lane highways, which have the character of inter-city road, have started to gain the quality of the city roads by shifting the city center to the outside. This has led to the formation of multi-lane roads that divide the settlements in the city with sharp lines. The D-100 Highway is located on the Anatolian side of Istanbul and it is a large road to divide the city apparently. Kadıköy and Ataşehir are two of the districts that are separated by this highway. The chosen area for this study is Sahrayıcedit Neighborhood and Yeni Sahra Neighborhood which are next to each other, but they are separated by a physical boundary. They are nearly the same size but in two different densities and typologies. Sahrayıcedit Neighborhood belongs to Kadıköy and it consists of four-twelve story apartment blocks. Yeni Sahra Neighborhood belongs to Ataşehir and there are both some two-four story apartments and the rest of it consists of squatter houses. As the buildings in the Yeni Sahra Neighborhood are low-rise, the density of the building is higher than the density of the Sahrayıcedit Neighborhood. This situation affects the amount of green and open areas that the citizen can use. As can be seen on the map (Figure 11), the parking areas in the Sahrayıcedit Neighborhood are more than three times the park areas in the Yeni Sahra Neighborhood. This situation increases the possibility of using open and green spaces and have positive effects on quality of life.

Figure 10. General information about Sahrayıcedit Mahallesi and Yeni Sahra Mahallesi, prepared by the author (Atlas Big, 2019)

Figure 11. Green space distribution of selected areas, prepared by the author (Atlas Big, 2019)

It will be useful to examine the urban fabric of these two neighborhoods more closely and to see their differences in socioeconomical and morphological terms. (Figure 12). The D-100 highway was built before these neighborhoods were established. The southern part of the road began to form before the northern part. Due to the physical threshold created by this highway, the northern section is more organic and slum-like. It is easily seen that Sahrayıcedit Neighborhood is more rigid and has regular order in urban planning. The roads are large and spacious, while the building is not congested. Each city block was planned to form a green backyard in the middle of the blocks, thus preventing the structures from shadowing each other. On the other hand, In Yeni Sahra Neighborhood has a very dense and irregular layout in general. The roads are quite narrow, and the open areas of the buildings seem quite

inadequate. It is possible to read the differences in the street structure of both neighborhoods. In the Sahrayıcedit Neighborhood, there is a rule about street widths. There are pavements for pedestrians and there are gardens between buildings and roads to protect the apartments from the noise of vehicles. But none of these appear in the other neighborhood. There is not an order or any pavements for pedestrians, and apartment quality is very low.

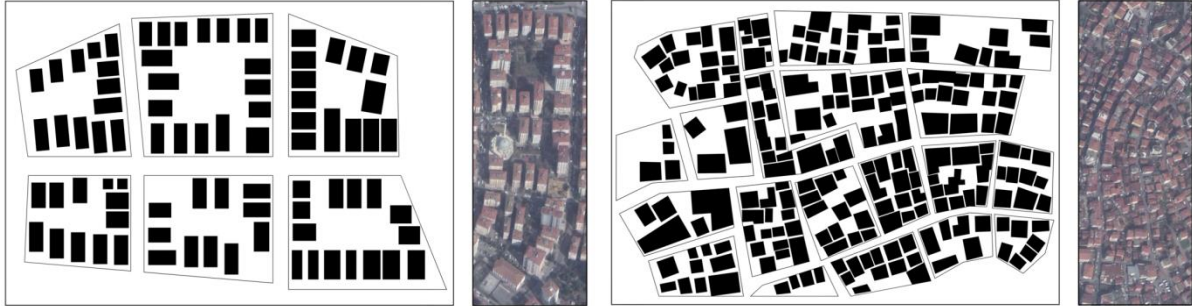
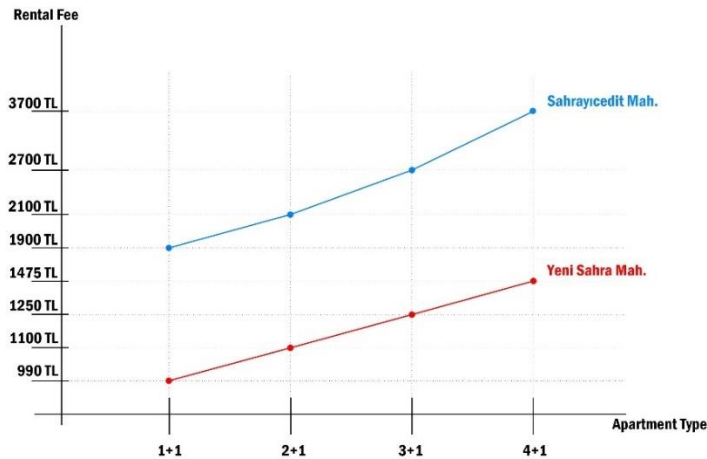

Figure 12. The urban fabric of selected areas, prepared by the author. The left one is from Sahrayıcedit Neighborhood, the right one is from Yeni Sahra Neighborhood, prepared by author

Lastly, for the study, it was tried to infer about their liveability by comparing the real estate values of these neighborhoods. Chart (Table 1) was prepared for this study by taking the average of the rent, collected from some web sites where give the rental information of all cities and neighborhoods in Turkey. The chart shows the average number of four types of apartments for different neighborhoods. The result of the study may give some clues about the quality of life of the residents so there is so much rent difference between houses with similar characteristics.

Table 1. Real estate values of selected areas, prepared by the author (Sahibinden, 2019).

After all the information about the selected area, it is possible to claim that although these two neighborhoods are next to each other, the morphological and socio-economical difference between them is visible. One of the factors that make this difference is the physical boundary that clearly distinguishes these two neighborhoods. With the help of using the space syntax method, axial maps of these two fields were created. They are created on a computer-based Space Syntax program whose name is DepthmapX/2019. In this analysis, the integration data of the roads in the settlements were determined. The red color represents the highest integrated paths, while the blue color represents the lowest values. In the First Axial Map (Figure 13), there is an integration relationship if there was no connection between the

two neighborhoods. But in today's conditions, there is a single point of connection. When the existing connection point is placed in the analysis, the integration between the two neighborhoods is strengthened compared to the past; but it does not seem to be strong enough (Figure 14). As a matter of fact, as a result of the field analyses, it was realized that the two neighborhoods were not heterogeneous and their socioeconomic and morphological differences were determined. Therefore, in this study, it is investigated if it can be increased the integration by breaking down the physical limit further. Two potential points were selected according to topographic and geographic aspects and they were placed on the analysis. According to the field study, the two connection points are identified as axes where transportation is dense. These routes, which are suggested as both pedestrian and vehicle routes, have suitable axes that can be connected in the other neighborhood. The final axial map will be analyzed according to these additional connections and how the integration values will change. After the last intervention, it was seen that the integration values between the two neighborhoods increased slightly (Figure 15).

Figure 13.(Left) Integration relationship - if there was no connection between the two neighborhoods, prepared by the author. Figure 14. (Right) Changing integration values when a single connection is included in the analysis, prepared by the author

Figure 15. Changing integration values when the additional connection is included in the analysis, prepared by the author

5. CONCLUSION

At the beginning of the study, the problem was determined, and the research subject was determined. How the physical boundaries in the city divide the settlements into two and what the consequences of this division are investigated. For this purpose, the literature review was done and cities dealing with this problem were identified in the world. The area where the study will be carried out was selected as a result of field research. Through this method, the E5 highway on the Anatolian side of Istanbul has been determined as the physical boundary element and the Sahrayıcedit Neighborhood and Yeni Sahra Neighborhood on both sides of this border have been detected as problem areas. In the rest of the research, analyses were conducted to recognize the problematic area. Population density, green area distribution, urban texture, and real estate value analysis are some of them. As a result of the researches, sociological and morphological differences between these two neighborhoods were determined. After this stage, the research question was brought up again and possible solutions were considered. Is it possible to reunite the segregated neighborhoods, by creating organic connections with breaking physical boundaries from the right spots? The Space Syntax method was used to search for the answer to the problem, and the axial maps of these two neighborhoods were drawn by using the Depth Map program. The aim here is to determine the integration value of the neighborhoods and to investigate how the existing integration value can be increased. What is important is not the integration values within the neighborhoods, but how the integration relationship with each other can be strengthened. For this reason, an axial map was created as if there was no connection between the two neighborhoods. When the connection point in the current situation is included in the system, it is determined that the integration value is increased. This situation shows that when we increase the number of connections between neighborhoods, the value of integration will increase. On the last map, the suggestion points have been added to the system and the integration value has increased.

As a result, some inspiring potential solutions have been attained because of the studies conducted through the Depth Map program. The analysis shows that when two different detached settlements begin to be merged from certain points, they are candidates for more heterogeneous and more integrated settlements by sharing the existing potential. Of course, it is not known whether the implementation of the result of this study through the program gives the same results in real life.

The reintegration of the two settlements, which have been separated from each other for years, is quite a complex issue. However, it is aimed to form a basis for possible solution policies. In the study, we have seen how physical boundaries disintegrate urban textures in the result of the study we have seen we had to tear the boundaries to unite the parts.

Acknowledgement

All images used in the article belong to the authors, unless stated otherwise.

Conflict of Interest

There is no possible conflict of interest in this article.

REFERENCES

- AL SAYED, K., TURNER, A., HILLIER, B., IIDA, S. and PENN, A., 2014. *Space syntax methodology*. London: Bartlett School of Architecture UCL.
- ATLAS BIG, 2019. *İstanbul'un mahalleleri* [online]. Available from: <https://www.atlasbig.com/tr/istanbulun-mahalleleri> [Accessed 3 September 2019].
- BADGER, E. and CAMERON D., 2015. *How railroads, highways and other man-made lines racially divide America's cities* [online]. Available from: <https://www.washingtonpost.com/news/wonk/wp/2015/07/16/how-railroads-highways-and-other-man-made-lines-racially-divide-americas-cities/?arc404=true> [Accessed 7 September 2019].
- BREITUNG, W., 2009. Cities and borders. an introduction. *Review of Culture*. (30), pp. 6-17.
- BREITUNG, W., 2011. Borders and the city: intra-urban boundaries in Guangzhou (China). *Questiones Geographicae*. 30 (4), pp. 55-61.
- CARMONA, M., 2014. *Explorations in urban design: an urban design research primer*. London: Routledge Press.
- DESIGN CONTEXT, 2019. *Brazil, the divide between the rich and poor* [online]. Available from: <http://e-cooper1013-dc.blogspot.com/2012/01/brazil-divide-between-rich-and-poor.html> [Accessed 10 October 2019].
- DIENER, A. J. and HAGEN, J., 2012. *Borders: a very short introduction*. New York: Oxford University Press.
- DONEGAN, L., SILVEIRA, J.A.R. and SILVA, G.J.A., 2019. Under and over: location, uses and discontinuities in a centrally located neighbourhood in João Pessoa city reflecting current urban planning effects. *Urba. Revista Brasileira de Gestão urbana*. 11 (1), pp. 5-15.
- GOOGLE MAPS, 2019. *Tambauzinho* [online]. Available from: <https://www.google.com.tr/maps/place/Tambauzinho,+Jo%C3%A3o+Pessoa+-+Para%C3%ADba,+58033-455,+Brezilya/@-7.1253243,-34.8525305,16z/data=!3m1!4m5!3m4!1s0x7acdd4b73d2e3ef:0x9d3565e6921e50fd!8m2!3d-7.1236539!4d-34.8472401> [Accessed 10 October 2019].
- HILLIER, B. and HANSON, J., 1984. *The social logic of space*. Cambridge, New York: Cambridge University Press.
- HILLIER, B., 1999. *Space is the machine: a configurational theory of architecture*. Cambridge: Cambridge University Press
- HILLIER, B., W. R. G., YANG, T. and TURNER, A. 2012. Normalising least angle choice in Depthmap and how it opens up new perspectives on the global and local analysis of city space. *Journal of Space Syntax*. (3), pp. 155-193.
- İBB ŞEHİR HARİTASI, 2019. *İBB şehir haritası* [online]. Available from: <https://sehirharitasi.ibb.gov.tr> [Accessed 29 October 2019].
- LYNCH, K., 1960. *Image of the city*. 6th ed. Boston: MIT Press.

- MAILONLINE, 2016. *Living side-by side, but worlds apart: 22-years after apartheid ended shocking drone photographs of South Africa reveal the extreme separation between rich and poor* [online]. Available from: https://www.dailymail.co.uk/travel/travel_news/article-3654070/See-extreme-divide-rich-poor-South-Africa.html [Accessed 18 August 2019].
- PENN, A., 2003. Space syntax and spatial cognition or why the axial line?. *Environment and Behavior*. 35 (1), pp. 30-65.
- SAHİBİNDEN, 2019. *Emlak endeksi* [online]. Available from: <https://www.sahibinden.com/emlak360/emlakendeksi/konut/kiralik/istanbul/440/23009> [Accessed 8 September 2019].
- SCHMITT, G. and HOVESTAST, L., 2010. *Future cities*. Zurich: vdf Hochschulverlag AG.
- TIMMERMANS, H., 2005. *Decision support systems in urban planning*. London: Routledge Press.
- URBAN DIVIDES, 2018. *Urban divides* [online]. Available from: <http://www.urbandivides.org> [Accessed 18 October 2019].
- WALKER, A., 2016. *Building highway through cities was a huge mistake-but we can fix it* [online]. Available from: <https://gizmodo.com/building-highways-through-cities-was-a-huge-mistake-but-1768050078> [Accessed 11 September 2019].
- WATERHOUSE, A., 1993. *Boundaries of the city: the architecture of western urbanism*. Toronto: University of Toronto Press.

Biographies

Özlem ÖZDENER ÖZKAN

Özlem Özden Özkan was graduated from Middle East Technical University in 2012 with a bachelor's degree in architecture. She continued her master degree in the same university in 2015. She participated in many construction and competition projects. Since 2018 is a part-time lecturer at the Faculty of Architecture at Beykent University and Fatih Sultan Mehmet Foundation University. She involves Architectural Design Studio, Interior Design Studio and Mechanical Installation Theoric Course in these universities. She is also Ph.D. candidate at Architectural Design Program in ITU.

Hakkı Can ÖZKAN

He was graduated from Yıldız Technical University in 2008 with a bachelor's degree in architecture. He completed his master degree with a thesis titled "A Sustainable Urban Model: Slow City Movement" which he wrote in the Department of Architecture at Yıldız Technical University. In 2018, he received his Ph.D. degree from Yıldız Technical University Building Research and Planning Program. He worked in the private sector between 2008 and 2018 and received various degrees in many national and international competitions. He has been working at Fatih Sultan Mehmet Vakıf University since 2018 as an Assistant Professor.

Trabzon Gazipaşa Mahallesi'nde Kurşunoğlu Konağı için Sürdürülebilir Bir Koruma Önerisi

Hatice Aslıhan ÇITLAK*, Mine ESMER**

* *Bağımsız Araştırmacı*
ORCID: 0000-0003-1000-6900
asli_citlak@hotmail.com (İletişim yazarı)

** *Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi*
İstanbul, Türkiye
ORCID: 0000-0002-7589-1309
mesmer@fsm.edu.tr

Araştırma Makalesi

Geliş: 04/12/2019
Düzenleme Sonrası Geliş: 07/01/2020
Kabul: 13/01/2020
Yayımlanma: 31/01/2020

Öz

Trabzon'daki Gazipaşa Mahallesi, 19. yüzyılda inşa edilmiş, dönemlerinin mimari özelliklerini taşıyan ancak bazıları çok iyi korunamamış olan çok sayıda yapıya ev sahipliği yapmaktadır. Bu yapılar içinde dikkat çekici örneklerden biri olan ve özgün niteliklerini çoğunlukla koruyabilmiş olan Kurşunoğlu Konağı, 19. yüzyılın ikinci yarısında inşa edilmiştir. Yapı sadece tekil olarak değil bulunduğu çevre ile de bütüncül değerler sunmaktadır. Bu makale kapsamında bu değerleri vurgulamak ve Trabzon'un mevcut kültürel turizm potansiyeli değerlendirilerek; bu potansiyelin yapının korunmasına nasıl katkı sağlayabileceği ortaya konmak istenmiştir. Kurşunoğlu Konağı, Gazipaşa İlçesi'nin kuzeyinde, 239 ada, 16 parselde yer alır. Binanın güneyinde, bitişik nizamda, nitelikli bir ek yapısı vardır. Bir bodrum, 2 normal kat ve 1 çatı katından oluşan konak, müstakil bir düzendedir ve taş bahçe duvarları ile çevrilidir. Orta sofalı plan tipindeki yapının, dış duvarları yığma taş; yer ve tavan döşemeleri ahşap konstrüksiyondur. Konak ve ek yapısı, zaman içinde bazı değişiklikler ve bozulmalara uğramıştır. Sadece iç mekanda değil, aynı zamanda konağın cephelerinde de tarihi konağın estetik değerine zarar veren ve uygun olmayan bazı ekler görülür. Çalışma sonucunda, öncelikle hasarlı kısımların onarılması ve yapının uygun olmayan eklerden temizlenmesi önerilmektedir. Fiziksel onarım sonrasında, binanın planını değiştirmeden, ek yapısı ile ana yapıdaki bazı odaların Air-bnb gibi web sitelerinden kiralanarak, butik bir otel gibi hizmet vermesi düşünülmüştür. Bu yeni işlev önerisi, yapının konut olan asıl işlevini değiştirmeyecek ve dahası, günümüzde atıl durumda bulunan ek yapısının kullanılmasına olanak verecektir. Bu sayede yapının düzenli bakım-onarımının sağlanabilmesi için aileye bir gelir sağlanacaktır. Bu makalede ele alınan Kurşunoğlu Konağı'nın estetik, tarihi ve minari özellikleri, Gazipaşa semtinin 19. yüzyıl sivil mimarisinin genel özelliklerini özgün detayları ile yansıtmaktadır. Bu nedenle, bu değerli sivil mimarlık örneğini korumak ve sürekli bakım ve onarım yaparak onu gelecek nesillere aktarmak büyük önem taşır. Kurşunoğlu Konağı için bu öneri gerçekleştirilebilirse, bunun Gazipaşa'nın diğer tarihi yapıları için de sürdürülebilir model oluşturması hedeflenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Gazipaşa mahallesi, Trabzon, 19.yy sivil mimarisi, koruma, sürdürülebilirlik

A Sustainable Proposal of Preservation for the Kurşunoğlu Mansion at Gazipaşa District in Trabzon

Hatice Aslıhan ÇITLAK*, Mine ESMER**

* *Independent Researcher*
Istanbul, Turkey

ORCID: 0000-0003-1000-6900

asli_citlak@hotmail.com (Corresponding author)

** *Fatih Sultan Mehmet Vakıf University*
Istanbul, Turkey

ORCID: 0000-0002-7589-1309

mesmer@fsm.edu.tr

Research Article

Received: 04/12/2019

Received in revised form: 07/01/2020

Accepted: 13/01/2020

Published online: 31/01/2020

Abstract

The Kurşunoğlu Mansion built in the second half of 19th century, is located in Trabzon, at Gazipaşa district. Gazipaşa district hosts lots of buildings that were built in 19th century and these buildings represent the architectural characteristics of the period. However, some of them lack of maintenance and are totally abandoned. Kurşunoğlu Mansion is located in the to the north of Gazipaşa district, at block 239, plot 16. There is an annex adjoining the building on its south. The mansion is in a detached order and is surrounded by stone masonry garden walls. The mansion consists of a basement and three floors. It has middle-sofa plan type. Outer walls are stone masonry, the floors and ceilings are timber. Mansion and the annex faced with some changes and deteriorations in time. Not only interior space but also the facades of the mansion have some unsuitable additions that damage the aesthetical value of the historic mansion. In the scope of the study, primarily, the elimination of the current damage and the cleaning of the building from unsuitable additions were aimed. Thereafter, without changing the plan of the building, a new function is suggested so as to use the building partially or room by room as a guesthouse which can be booked online from web-sites like Air-bnb. This will not change its original function and moreover will provide a chance for its annex to be in use as well as bringing some income to the family for keeping the maintenance. Kurşunoğlu mansion's aesthetic, historical and architectural values highlight the characteristics of the 19th century Trabzon civil architecture at Gazipaşa district with its unique details. Therefore it is important to protect this precious example of cultural heritage and to hand it down to future generations by continuous maintenance and repair. It can also be role model for other historical structures of the Gazipaşa and for a sustainable plan of preservation.

Keywords: Gazipaşa district, Trabzon, 19th civil architecture, preservation, sustainability

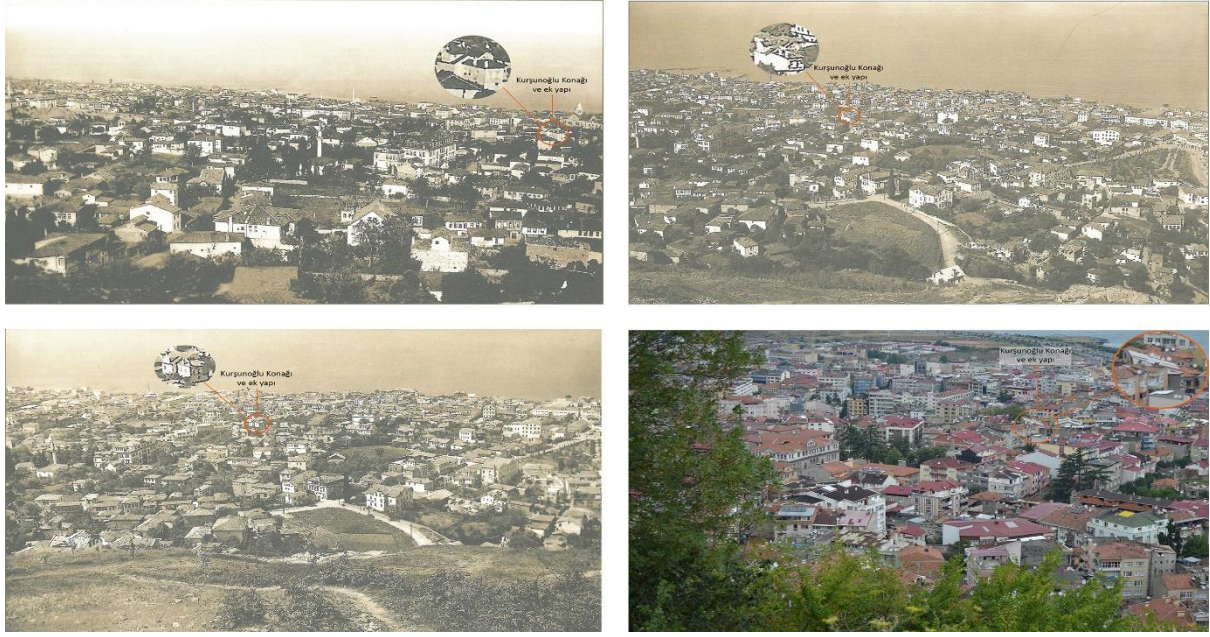
1. GAZİPAŞA MAHALLESİ

Trabzon'un 19. yüzyıl sonu- 20. yüzyıl başı sivil mimarisi, şehrin çok etnik kimlikli yapısını yansıtmakta, özellikle deniz ticareti ile uğraşan aileler ve 19.yy ile birlikte şehirde açılan yabancı elçiliklerin görkemli konakları dikkat çekmektedir. Bu makalede ele alınan yapı, 19. yy'da yaygınlaşan üç katlı, taş yığma evlerin nitelikli örneklerinden biridir. Yapı, benzer mimari özelliklere sahip söz konusu konakların yer aldığı Gazipaşa Mahallesi'nde yer alır. Yapı sadece tekil olarak değil bulunduğu çevre ile de özgün değerler sunmaktadır. Bu makale kapsamında bu değerleri vurgulamak ve Trabzon'un mevcut kültürel turizm potansiyeli değerlendirilerek; bu potansiyelin yapının korunmasına nasıl katkı sağlayabileceği ortaya konmak istenmiştir (Çıtlak, 2019).

Osmanlı döneminde şehrin sur dışına yayılmasıyla gelişen Gazipaşa Mahallesi, Trabzon'un tarihsel değişim süreci içerisinde farklılaşarak bugünkü haline gelmiştir (Özen, 2010, s. 9). Mahallenin bilinen ilk ismi Tekke Mahallesi'dir (Düzenli, 2010,s. 453). Mahallenin mimari dokusu, eğime ve topoğrafik özelliklere bağlı olarak şekillenmiştir. Meydan Parkı'nın önünden başlayan mahalle, kuzeyde Tanjant yolu, doğuda Taksim Caddesi, batıda Özgür Caddesi, güneyde Boztepe Caddesi ile sınırlıdır. Mahallenin kuzeyindeki Cumhuriyet Mahallesi, doğusundaki Çömlekçi Mevkii, güneyindeki Boztepe Mahallesi şehrin yoğun yerleşim alanlarındandır.

Gazipaşa Mahallesi bünyesinde 19. yüzyılda inşa edilmiş, döneminin mimari özelliklerini yansıtan çok sayıda konutu barındırmaktadır. Bu sivil mimari örneklerinin bir kısmı günümüze ulaşmış, bir kısmı ise yok olmuştur. Günümüze ulaşan yapıların önemli bir kısmı ise terkedilmişlik, bakım ve onarım eksikliği, hava kirliliği, kullanım ve onarım hataları gibi pek çok nedenden ötürü koruma problemleri yaşamakta ve özgün niteliklerini yitirmektedir. Tüm bu tahribat ve yapıların özgün niteliklerini yitirmiş olması Trabzon'un belirli bir döneme ait mimari kimlik ve tarihinin yok olmasını da beraberinde getirmektedir. Yapılan literatür taraması sonucu mahalledeki tüm konut yapılarını kapsayan bilimsel bir araştırma ve projelendirme bulunmamıştır. Bu nedenlerle çalışmanın ana amacı Kurşunoğlu Konağı'nın belgelenecek restitüsyon ve restorasyon projesinin hazırlanması olmakla birlikte Gazipaşa Mahallesi'ndeki konut yapılarının mevcut durumları ve tarihi süreç içindeki değişimleri fotoğraflar ve haritalar üzerinden hazırlanan analizlerle değerlendirilmiştir. Bu analizler sonucu şu verilere ulaşılmıştır. Gazipaşa Mahallesi'nde yer alan tescilli yapılar üzerinde yapılan Korunmuşluk Durumu Analizi sonucu yapıların çoğunlukla strüktürel olarak iyi durumda olduğu ancak bakımsızlık ve terk edilme nedenlerinden dolayı malzeme bozulmalarının çok olduğu yargısına varılmıştır. Yapılan Korunmuşluk Durumu Analizi sonucu yapıların %37'si iyi, %33'ü orta, %29'u ise kötü durumdadır (Şekil 2). Ancak strüktürel olarak iyi durumda olan yapıların çoğunluğu özgün niteliklerini yitirmiştir.

Mahallenin değişimiyle birlikte Kurşunoğlu Konağı'nın çevresi de değişmiştir. Zaman içerisinde yapılaşmanın artmasıyla konak yüksek katlı yapılar arasında zor algılanır duruma gelmiştir (Şekil 1, Şekil 4).

Şekil 1. Mahallenin 1945, 55 ve 2019 yıllarına ait fotoğrafları (Bölükbaşı, 2006: 71,90,91)

Şekil 2. Gazipaşa Mahallesi'nde bulunan yapıların işlev analizi ve korunmuşluk durumu analizi

2. KURŞUNOĞLU KONAĞI

Kurşunoğlu Konağı Trabzon İli, Gazipaşa Mahallesi, Aralık Sokak, 67-67A numara, 239 ada 2 parselde yer almaktadır. Yapı grubu, yüksek duvarlı bir bahçe içinde, bir ana yapı ve ana yapının yapımından çok kısa süre sonra eklenmiş bir ek yapıdan oluşur. Bu ek yapının müstemilat için yapılmış olduğu düşünülmektedir. Kurşunoğlu Konağı kuzey cephesiyle Karadeniz'e yönelir. Ayrık nizam olarak konumlanan yapılardan konağın hem Aralık Sokak üzerinden hem de Miraç Sokak üzerinden girişi bulunur (Şekil 3, Şekil 4). Ek yapının girişi ise Miraç Sokak üzerinden sağlanır.

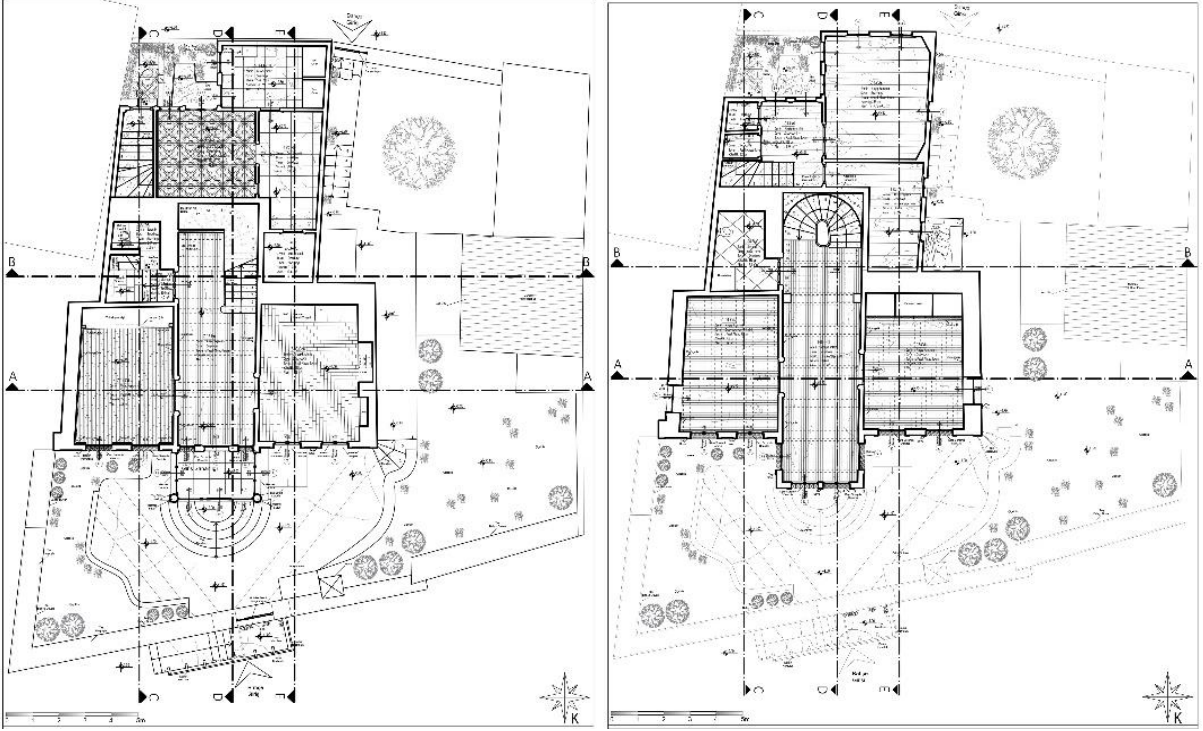

Şekil 3. Kurşunoğlu Konağı Aralık Sokak ve Miraç Sokak arasında yer almaktadır

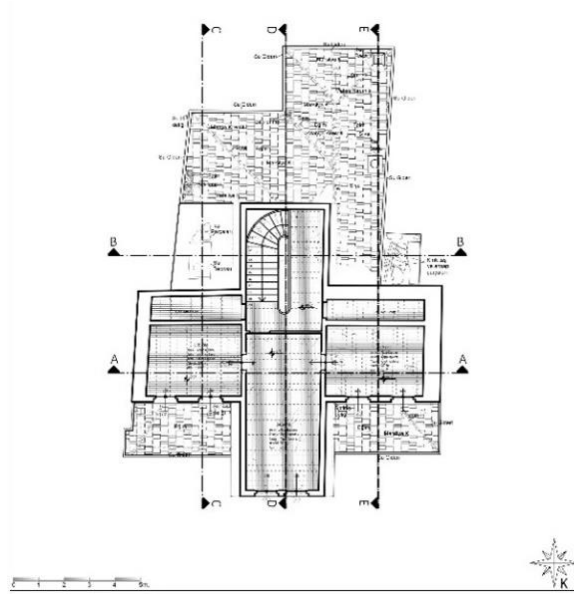

Şekil 4. Yapının cephelerinin çevresiyle olan ilişkisi

Plan Özellikleri: Yapı bodrum, zemin, birinci ve ikinci kattan oluşmaktadır. Zemin kat ve birinci kat orta sofalı plan tipine sahiptir (Şekil 5, Şekil 6). İkinci kat ise haçvari planlıdır. Ana yapı ve sonradan eklenen kısım, yapıldıkları dönemde tek bir aile tarafından kullanılmıştır. O dönemde iki yapı arasında ikinci kattan geçiş sağlanmaktadır. Zaman içerisinde değişen ihtiyaçlar sonucu bu geçiş kapatılmış ve yapılar ayrı ayrı kullanılmıştır.

Şekil 5. (Solda) Yapının zemin katı orta sofalı plan tipine sahiptir Şekil 6. (Sağda) Yapının birinci katı orta sofalı plan tipine sahiptir

Şekil 7. Yapının ikinci katı haçvari plan tipine sahiptir

Şekil 8. Kurşunoğlu Konağı'nın tavanları pasalı ahşap tavadır. İç mekanda döner merdiven yer alır. Bir odasında özgün halini koruyan ahşap gömme dolap bulunur

Cephe Özellikleri: Konağın cepheleri kesme taştır. Pencerelemi dikdörtgen biçimli, bir kısmı basık kemerlidir. Yapının cepheleri Gazipaşa Mahallesi'nin karakteristik cephe özelliklerini taşır. Yapının en çok dikkat çeken cephesi kuzey cephesidir. Kuzey cephesi giriş cephesidir, aynı zamanda denizi gören tek cephedir. Kuzey cephesinin orta kısmı öne doğru çıkma yapar (Şekil 9).

Çıkmanın doğu ve batı ucunda birer adet mermer sütun yer almaktadır. Sütunların üzerinde yaprak motifleri bulunur. Sütunların gövdeleri tek parçadan oluşur, kaideleri taşır. Tüm cephelerin köşelerinde, düşeyde taş pilasterler bulunur (Şekil 9, Şekil 10, Şekil 11, Şekil 12). Kuzey cephesinde yer alan çıkma üçgen alınlıkla biter (Şekil 9).

Tüm pencerelerin etrafı taş sövelidir. Doğü ve batı cepheler nim sıva ile kaplıdır (Şekil 10, Şekil 12).

Yapının planda görülen simetrisi cephelere güçlü bir şekilde yansımıştır. Cephelerin kesme taş görünümü, basık kemerli pencereleri, taş söveleri, üçgen alınlığı döneminin mimarisini yansıtan önemli unsurlardır.

Şekil 9. Kuzey cephesi

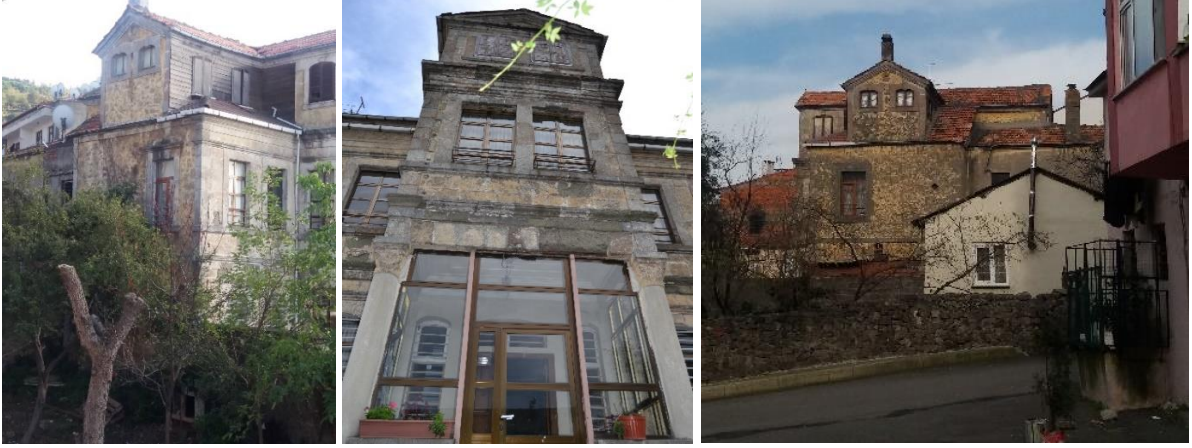
Şekil 10. Batı cephesi

Şekil 11. Güney cephesi

Şekil 12. Doğü cephesi

Şekil 13. Kurşunoğlu Konağı'nın doğu ve kuzey cephesi

3. MALZEME TESPİTİ

Ana yapı kâgir yığma olarak inşa edilmiştir. İç mekânda yer alan ana bölücü duvarların tamamı taşıyıcı olarak görev yapmaktadır. Ana yapının kuzey cephesinde kesme taş kullanılmıştır. Kuzey cephesinde yer alan sütunlar mermerdir. Pencere sövelerinde ve kat silmelerinde kesme taş kullanılmıştır (Şekil 14). Zemin kat ve ikinci kat pencereleri basık kemerlidir. Pencere doğramaları alüminyumdur. Ancak doğramalar özgün değildir. Pencere önünde yer alan korkuluklar demirdir. İkinci katta bulunan kepenkler ahşaptır. Yapının doğu ve batı cepheleri mim sıvalıdır.

Ek yapı kâgir yığma olarak inşa edilmiştir. Ancak yapının dış cephelerinin tamamı sıvalı ve boyalıdır. Sıva dökülmesi olan bölümlerden yapının duvar malzemesinin taş olduğu anlaşılmaktadır. Ek yapının pencere doğramaları ve tüm kapıları ahşaptır. Sövelerin bir kısmı ahşap bir kısmı taştır (Şekil 14).

Şekil 14. Yapıda birçok farklı malzeme kullanılmıştır

4. BOZULMA ANALİZİ

Yapı strüktürel olarak iyi durumdadır. Yapı malzemelerinde meydana gelen bozulmanın en büyük sebebinin ise hava kirliliği olduğu görülmektedir. Yapının hava kirliliği sonucu karbondioksit, kükürt dioksit ve kükürt trioksit gibi gazların yağmur suyuyla erimesi sonucu oluşan asitlerden etkilendiği görülmektedir. Yapı malzemelerinin bozulmasındaki en büyük etkenlerden bir diğeri ise zemin sularıdır. Bodrum kat beden duvarlarında içerde ve dışarıda sudan kaynaklı nemlenmeler görülmektedir.

Yapı malzemelerinde çeşitli nedenler sonucu meydana gelen bozulmalar malzemenin zamanla dayanımının azalması ve malzeme ya da yüzey kayıplarıyla sonuçlanan değişimlerdir. Ana yapı günümüzde kullanıma devam edilmesi nedeniyle yapılan bakımlar sonucu gerek taşıyıcı sistem gerek malzeme açısından iyi durumdadır. Ancak ek yapıda terk edilmiş olması nedeniyle bozulmalar daha yüksek oranda gözlemlenmiştir. Ana yapının cephelerinde doğal etkenler, yağmur suları ve hava kirliliği sonucu taş malzemelerde yüzey kirliliği görülmektedir (Şekil 15). Cephelerde malzeme kayıpları, yüzey erozyonu bulunur. Metal elemanların bir bölümünde korozyon gözlemlenmektedir (a,b,c,d). Taş malzemelerde yüzeysel çatlaklar, sıvalarda dökülmeler, otsu biyolojik oluşumlar, çimento sıvalı yüzeyler tespit edilmiştir (Şekil 15). Ana yapının bodrum kat hizasındaki cephe duvarlarında nemlenme sonucu malzemede renk değişimi görülmektedir (b,c).

Şekil 15. Yapının cephelerine ait bozulma analizi

5. DÖNEM ANALİZİ

Geleneksel yapılarda yapıldıkları dönemlerden sonra ihtiyaçlar ve değişen koşullar sonucunda çeşitli değişiklikler yapıldığı görülmektedir. Bunlar bazen ekler bazen de çeşitli onarımlar olmaktadır. Bu ekler nitelsiz değilse ve dönemin mimari özelliklerini yansıtıyorsa korumaya özen gösterilmelidir.

Kurşunoğlu Konağı'na bitişik olarak konumlanan ek yapının kuzey duvarında iki adet kapatılmış pencere izi bulunmaktadır. Bu izler biçim ve boyut olarak konağın pencereleriyle aynıdır. Ayrıca ek yapının duvarında konağın cephelerinde kullanılan taş plasterlerin izleri de görülmektedir. Tüm bunlar ek yapının sonradan yapıldığının göstergesidir (Şekil 16). Konağın

19. yüzyılda inşa edildiği bilinmektedir. Ek yapının da mimari özellikleri ana yapıyla ve bölgede inşa edilen diğer 19. yy yapılarıyla benzerlik gösterir. Bu nedenle aynı yüzyılda inşa edildikleri düşünülmektedir. Ancak kesin olarak inşa tarihleri bilinmemektedir.

Tüm bu tespitler sonucu iki ayrı dönem restitüsyon projesi hazırlanmıştır. I. dönem projesinde yalnızca Kurşunoğlu Konağı bulunur. II. dönem projesinde ise her iki yapı yer alır.

Şekil 16. Zemin kat, 1. kat, 2. kat dönem analizi

6. RESTİTÜSYON

Restitüsyon önerileri için, yapıdaki izler ve dönem analizleri değerlendirilmiştir. Bunların yanı sıra arşiv fotoğraflarından yararlanılmıştır (Şekil 17). Yapıya ait en eski fotoğraflara Trabzon Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu arşivinden ulaşılmıştır. Yok olmuş özgün detaylara yönelik benzer örnekler ve yapıda yer alan izler kullanılarak restitüsyon

projesi hazırlanmıştır. Yapı için iki farklı restitüsyon önerisi geliştirilmiştir. Birinci öneri ana yapının, muhtemelen 19. yy'ın ikinci yarısındaki ilk yapım dönemine aittir. İkinci dönem ise kısa bir süre sonra ek yapının da dahil olduğu döneme muhtemelen (19. yy sonu) aittir (Çıtlak, 2019: 69).

Yapının plan özelliklerini ve strüktürel özelliklerini günümüze kadar korumuş olması restitüsyonu kolaylaştıran etkenlerdir. Ancak restitüsyon projesi hazırlanırken karşılaşılan ana sorunlar şu şekilde sıralanabilir: Yapının sivil mimari örneği olmasından kaynaklanan kaynak eksikliği kimi yok olmuş detaylar için benzer örnekler bulmayı zorlaştırmıştır. Birinci dönem restitüsyonuna dair yapının üzerindeki izler dışında herhangi bir veri elde edilememiştir.

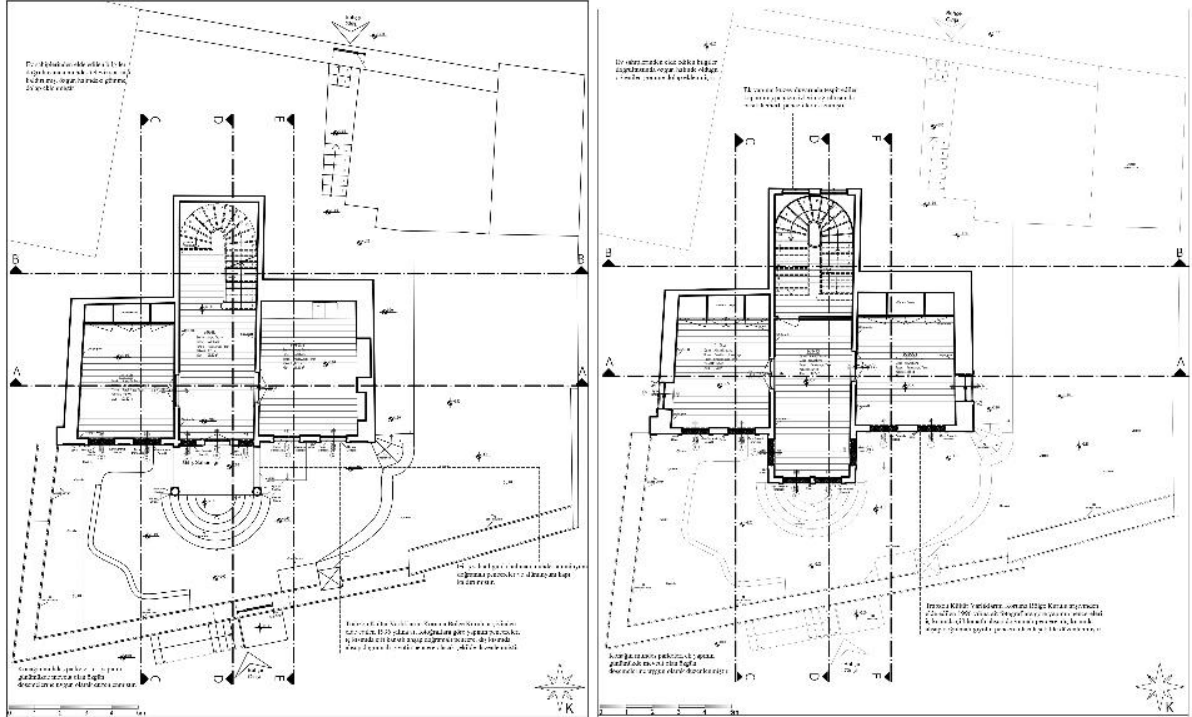

Şekil 17. Kurşunoğlu Konağına ait 1996 yılı fotoğrafları (Anonim, 1996)

6.1. I. Dönem Restitüsyon Önerisi

I. dönem restitüsyonda yapının bitişiğinde yer alan ek yapı yapılmadan önceki hali ele alınmıştır (Şekil 18). Yapının bahçe giriş kapısı günümüzde demirdir. Ancak kapı restitüsyon çiziminde, özgün durumundaki ahşap kapıya dönüştürülmüştür (Sesli, 1996: 51). Ev sahiplerinden bahçenin zemininin özgün halinde karo seramik olduğu öğrenildiği için bu şekilde değiştirilmiştir. Bahçenin batısında yer alan muhdes tek katlı ek yapı kaldırılmıştır. Geleneksel Trabzon evlerinde bahçenin bir köşesinde bazı evlerde pişirme ocakları

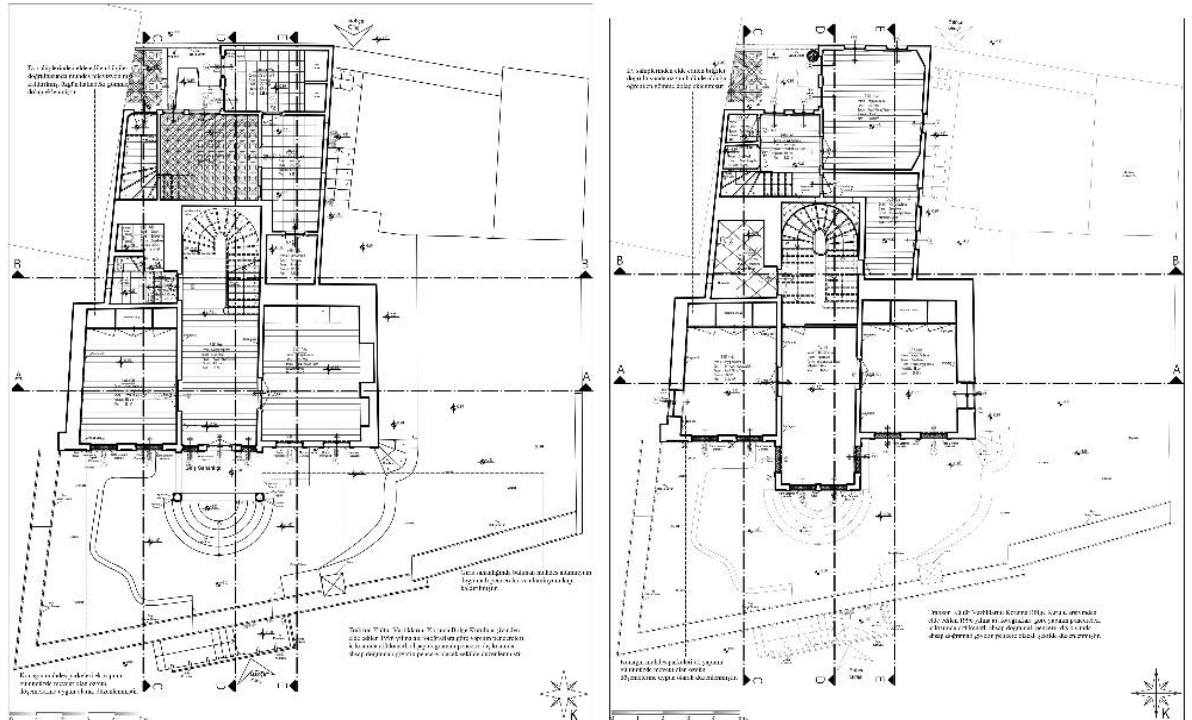
bulunmaktadır (Karpuz, 1991: 116). Bu bilgiye dayanarak bahçe giriş kapısının yanında bulunan, günümüzde kullanılmayan ocak, pişirme ocağı olarak önerilmiştir.

Şekil 18. I. dönem restitüsyon önerisi zemin kat ve birinci kat

6.2. II. Dönem Restitüsyon Önerisi

I.dönemde ana yapıyla ilgili yapılan tüm öneriler ikinci dönemde de önerilmiştir.

Şekil 19. II. dönem restitüsyon zemin kat ve birinci kat

I. dönem restitüsyon kararlarından farklı olarak; yapının konumundan dolayı tuvalet kısmının yapıya ek yapıdan önce ya da ek yapıyla aynı dönemde eklendiğine karar verilmiştir. Bu nedenle II. dönem restitüsyonda ek yapı ve tuvalet eklenmiştir (Şekil 19). Günümüzde ana yapı ve ek yapı arasında geçiş yoktur. Ancak ev sahipleriyle yapılan görüşmelerde ek yapının asıl işlevinin müstemilat olduğu ve yapılar arasında birinci katlarından geçiş yapıldığı öğrenilmiştir. Ayrıca ek yapının 1-02 numaralı mekânının doğu duvarı üzerinde kapı açıklığı görülmektedir. II. dönem restitüsyonda geçişin açılarak ahşap kapı koyulmasına karar verilmiştir.

6.3. Yapı Elemanları ve Malzemelere İlişkin Restitüsyonlar

Yapı bazında değişiklikler dışında malzeme ve yapı elemanları düzeyinde de restitüsyon önerilerinde bulunulmuştur. Ana yapıda bulunan kapılarının hiçbiri özgün değildir (Şekil 20). Bu nedenle ek yapıda bulunan özgün kapıların boyutlarının ana yapıda yer alan kapı boşluklarıyla örtüşmesi, kapıların özgün halinin ek yapıdaki kapılara benzer olduğunu düşündürmüştür. Ayrıca yapının bulunduğu Gazipaşa Mahallesi'nde bulunan diğer evlerin kapı tipolojilerine de uymaktadır. Bu nedenlerle ana yapıdaki tüm kapılar bu şekilde değiştirilmiştir. Pencerelelerin ise doğramalarının bir kısmı alüminyum bir kısmı pimapendir. Yapının 1996 yılına ait fotoğraflarında pencere boşluklarında içte ve dışta iki adet pencere olduğu görülmektedir (Şekil 15). Dışta yer alan pencere giyotin, içte yer alan pencere ise ahşap çift kanatlı penceredir. Giyotin pencereler önerilirken ek yapıda özgün halleriyle kalan giyotin pencereler ve yapının bulunduğu Gazipaşa Mahallesi'ndeki tescilli yapıların pencere tipolojisi incelenmiştir. İçte yer alan çift kanatlı ahşap pencereler için Gazipaşa Mahallesi'ndeki tescilli yapıların pencere tipolojisi incelenmiştir. Yapının ikinci katının kuzey cephesinde bulunan ahşap kaplamanın özgün olmadığı belirlenmiştir. 1996 yılına ait fotoğraflarda bu bölümün kuzey cephesinin geri kalanı gibi kesme taş olduğu görülür (Şekil 17). Bu nedenle ahşap kaplama çitaları kaldırılmıştır. İç mekânda yer alan muhdes ekler kaldırılmıştır (Şekil 20).

Şekil 20. Yapının iç mekânında yer alan muhdes elemanlar

7. RESTORASYON

Kurşunoğlu Konağı 19. yüzyılda konut olarak inşa edilmiştir. Günümüze gelene kadar özgün işlevi dışında kullanılmamıştır. Trabzon'un 19. yüzyıl konut mimarisinin genel özelliklerini yansıtan bu yapının korunması ve gelecek nesillere aktarılması gerekmektedir. Ancak yapının düzenli bakım ve onarımının sağlanmaması korunmasını zorlaştırmaktadır. Hazırlanan restorasyon projesiyle yapının onarılması ve önerilen yeni işlev ile de bakım onarımının sağlanarak gelecek nesillere aktarılması amaçlanmaktadır.

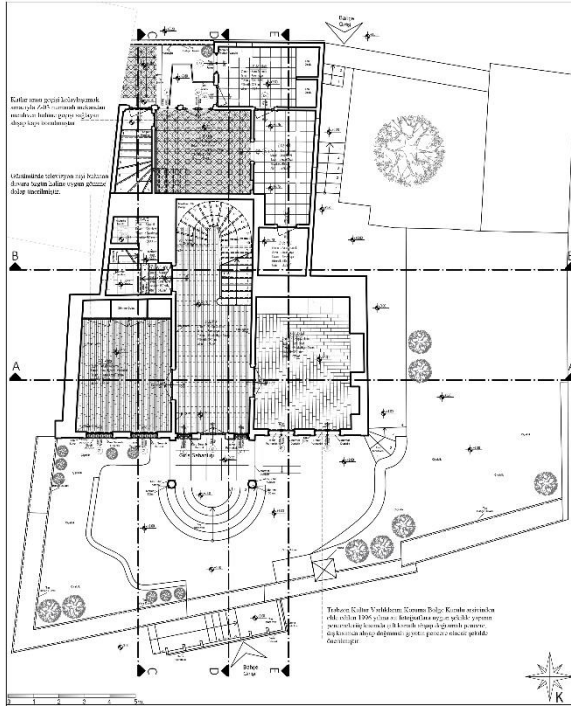
Onarıma İlişkin Müdahaleler: Yapılar, yapılmalarından günümüze kadar geçen süre boyunca birçok dış etkene maruz kalmışlardır. Bu dış etkenler ve uygun olmayan müdahaleler sonucu çeşitli bozulmalar meydana gelmiştir. Strüktürel açıdan iyi durumda olan ana yapı özgünlüğünü bozan müdahalelere maruz kalmıştır. Ek yapıda ise terkedilmiş ve bakımsız olması nedeniyle daha fazla bozulma gözlemlenir. Yapılarda, uygun olmayan müdahalelerin izlerinin yok edilmesi, özgün hali yansıtacak görünümün kazanılması ve mevcut hasarların giderilmesi için bazı işlemler yapılmalıdır. Önerilen uygulamalar şunlardır: Temizleme, sağlamlaştırma, bütünleme ve basit onarım, yeniden işlev verme.

Temizleme: Temizleme anıtların genel etkisini bozan, tarihi ve estetik değer taşımayan eklerden arındırılmasıdır (Ahunbay, 1996: 100). Yapı için önerilen temizleme işlemleri muhdes eklerden arındırma ve yüzey temizliğidir (Şekil 23,24,25,26).

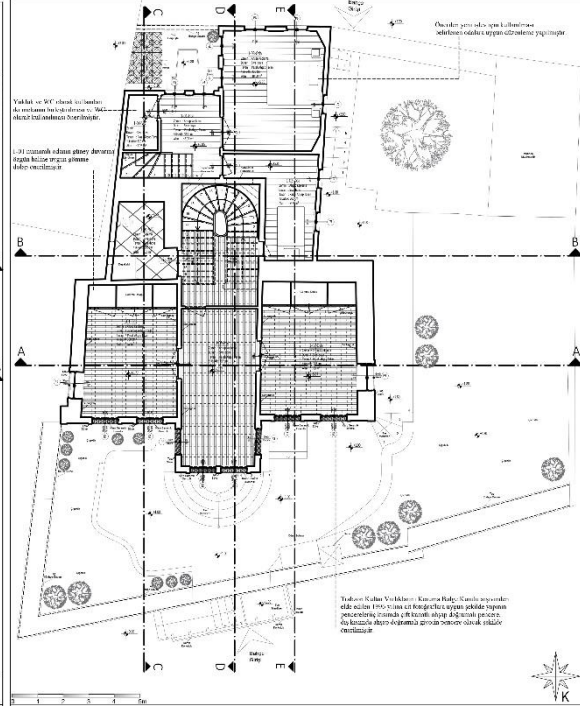
Sağlamlaştırma: Ana yapı ve ek yapıda malzeme bazında ve taşıyıcı sistem bazında sağlamlaştırma önerilerinde bulunulmuştur.

Bütünleme ve basit onarım: Yapı grubunun cephelerinde ve iç mekanında bulunan yüzeysel çatlak, boya tabakasının yenilenmesi gibi basit onarımların yapılması önerilmiştir. Kopmuş parçaların uygun malzemeyle bütünlenmesine karar verilmiştir.

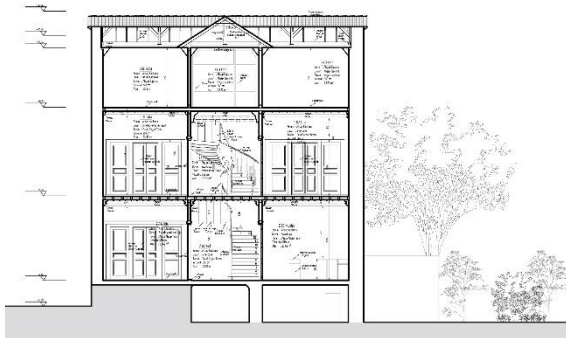
Yeniden işlev vermeye ilişkin öneriler: Ana yapının ve ek yapının sürekli bakımının sağlanması ve özgün özelliklerinin korunabilmesi için kullanılması gerekmektedir. Yapıldığı dönem şartlarında ana yapı ve ek yapı tek bir aile tarafından aktif olarak kullanılmıştır. Ancak günümüzde yaşayan ailenin kullanmadığı birçok mekân bulunmaktadır. Bu nedenle yapının özgün işlevi olan konutun sürdürülmesi, ancak buna ek olarak ailenin kullanmadığı mekânları oda kiralama şeklinde değerlendirmesi önerilmiştir (Şekil 21, 22). Bu şekilde ev halkı için gelir kaynağına dönüşen evin korunmasının kolaylaşacağı düşünülmüştür. Bunun yanı sıra yapı, evde kalan misafirler için Trabzon konut mimarisini deneyimleme imkânı sunacaktır. Önerilen bu işlev yapının tipolojik özelliklerine, plan şemasına ve yapının bütünlüğüne zarar vermeyecektir.

Şekil 21. Restorasyon zemin kat planı

Şekil 22. Restorasyon birinci kat planı

Şekil 23. Restorasyon kesit

Şekil 24. Restorasyon kesit

Şekil 25. Restorasyon kesit

Şekil 26. Restorasyon cephe

8. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Konumu itibarıyla önemli bir liman kenti olan Trabzon tarihin her döneminde odak noktalarından biri olmuştur. Trabzon 19. yüzyıl sonu- 20. yüzyıl başında da sivil mimarisi ile dikkat çeker. Şehrin çok etnik kimlikli yapısını yansıtan bu mimarinin en dikkat çekici örnekleri, özellikle deniz ticareti ile uğraşan aileler ve 19.yy ile birlikte şehirde açılan yabancı elçiliklerin görkemli konaklarından oluşur. Bu makalede ele alınan Kurşunoğlu Konağı da, 19. yy'da yaygınlaşan üç katlı, taş yığma evlerin nitelikli örneklerinden biridir. Yapı, benzer mimari özelliklere sahip söz konusu konakların yer aldığı Gazipaşa Mahallesi'nde yer alır. Yapı sadece tekil olarak değil bulunduğu çevre ile de bütüncül değerler sunmaktadır. Bu makale kapsamında bu değerleri vurgulamak ve Trabzon'un mevcut kültürel turizm potansiyeli değerlendirilerek; bu potansiyelin yapının korunmasına nasıl katkı sağlayabileceği ortaya konmak istenmiştir.

Gazipaşa Mahallesi bünyesinde 19. yüzyılda inşa edilmiş, döneminin mimari özelliklerini yansıtan çok sayıda konutu barındırmaktadır. Gazipaşa'nın çalışma kapsamında incelenmesi sonucunda, bu sivil mimari örneklerinin bir kısmının günümüze ulaştığı, bir kısmının ise yok olduğu tespit edilmiştir. Günümüze ulaşan yapıların önemli bir kısmı ise terkedilmişlik, bakım ve onarım eksikliği, hava kirliliği, kullanım ve onarım hataları gibi pek çok nedenden ötürü koruma problemleri yaşamakta ve özgün niteliklerini yitirmektedir. Tüm bu tahribat ve yapıların özgün niteliklerini yitirmiş olması Trabzon'un belirli bir döneme ait mimari kimlik ve tarihinin yok olmasını da beraberinde getirmektedir.

Yapım tekniği ve malzeme özellikleri bakımından hem bulunduğu mahallenin konut dokusunu hem de Trabzon'un ait olduğu dönemin genel konut mimarisini yansıtan Kurşunoğlu Konağı da günümüze gelene kadar birtakım müdahalelere maruz kalmıştır. Değişen koşullarla birlikte ek yapı ve ana yapı arasındaki bağlantısı kesilmiş, yapılan ekler bazı koruma sorunlarına yol açmıştır. Konakta meydana gelen yüzey kirlilikleri, taş yüzeylerde aşınmalar, parça kayıpları, cephelerde bulunan muhdes ekler, iç mekândaki yapının karakterine uymayan müdahaleler, ikinci katta yer alan ahşap lambiri kaplamalar yapının özgün mimari karakterini zedelemektedir. Terk edilmiş durumda olan ek yapısında ise tüm özgün detayları mevcut olmasına rağmen ahşap pencere ve kapı kasalarında çürümeler, döşemelerde çökmeler, ahşap tavanlarda çürümeler, duvarlarda nemlenme ve bitkilenmeler görülmektedir. Yapıya müdahale edilmemesi durumunda bu özgün detayların kaybolması tehlikesi söz konusudur. Zira yapı grubu halen karakteristik mimari özellikler taşımakta ve bütünlüğünü korumaktadır. Yapının mevcut durumunun sürdürülebilirliğini sağlamanın yolu bilinçli kullanımdır. Bu nedenle yapının plan yapısına, bütünlüğüne, mekânlar arasında bulunan ilişkiye zarar vermeyecek şekilde yeniden işlev verilmesi önerilmiştir. Bu yeni işlev önerisi, yapının konut olan asıl işlevini değiştirmeyecek ve dahası, günümüzde atıl durumda bulunan ek yapısının kullanılmasına olanak verecektir. Bu sayede yapının düzenli bakım-onarımının sağlanabilmesi için aileye bir gelir sağlanacaktır.

Kurşunoğlu Konağı'nın estetik, tarihi ve mimari değerleri, Gazipaşa semtindeki 19. yüzyıl Trabzon sivil mimarisinin özelliklerini, özgün detayları ile vurgulamaktadır. Bu nedenle, bu değerli sivil mimarlık örneğini korumak ve sürekli bakım ve onarım yaparak onu gelecek nesillere aktarmak büyük önem taşır. Kurşunoğlu Konağı için bu öneri gerçekleştirilebilirse, bunun Gazipaşa'nın diğer tarihi yapıları için de sürdürülebilir model oluşturması hedeflenmektedir.

Bilgilendirme / Teşekkür

Bu makale FSMVÜ Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Mimari Koruma ve Restorasyon Programında, Dr. Öğr. Üyesi Mine Esmer danışmanlığında tamamlanmış olan "Trabzon Gazipaşa Mahallesi'nde Kurşunoğlu Konağı Restorasyon Projesi" adlı yüksek lisans tezinden hazırlanmıştır.

Makalede kullanılan tüm görseller aksi belirtilmediği sürece 1. yazara aittir.

Çıkar Çatışması Bildirimi

Bu makalede olası bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

KAYNAKLAR

- AHUNBAY, Z., 1996. *Tarihi çevre koruma ve restorasyon*. İstanbul: Yem Yayınları.
- ANONİM, 1996. *Belge*. [arşiv belgesi] Trabzon Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Arşivi, Trabzon.
- BÖLÜKBAŞI, A., 2006. *Anılarda Trabzon*. Cilt I,II. Trabzon: Serander Yayınları.
- ÇITLAK, H. A., 2019. *Trabzon Gazipaşa Mahallesi'nde Kurşunoğlu Konağı restorasyon projesi*. Yüksek Lisans Tezi. Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi.
- DÜZENLİ, H. İ., 2010. *Trabzon kent mirası yer yapı hafıza, Trabzon mahalle isimleri*. İstanbul: Klasik Yayınları.
- KARPUZ, H., 1991. Trabzon evlerinin mimari özellikleri. İçinde: *Türk Halk Mimarisi Sempozyumu*, 05-07 Mart 1991, Konya.
- ÖZEN, H., TULUK, Ö. İ., ENGİN, H. E., DÜZENLİ H. İ., SÜMERKAN, M. R., TUTKUN, M., DEMİRKAYA, F. Ü., ve KELEŞ, S., 2010. *Trabzon kent içi kültür varlıkları envanteri*. Trabzon: Trabzon Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları.
- SESLİ, C., 1996. *Trabzon geleneksel kent konutlarının girişleri üzerine bir inceleme*. Yüksek Lisans Tezi. Karadeniz Teknik Üniversitesi.

Biyografiler

Aslıhan Çıtlak

1993 yılında Trabzon'da doğdu. 2016 yılında Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Mimarlık Bölümü'nden mezun oldu. 2019 yılında Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Mimarlık Anabilim Dalı, Mimari Koruma ve Restorasyon Programı'nda, Dr. Öğr. Üyesi Mine Esmer danışmanlığında hazırladığı tez ile yüksek lisans derecesi aldı. KURAM'da kısmi zamanlı olarak görev aldı. Çalışma alanları: Mimari, kentsel koruma.

Mine Esmer

1978 yılında İstanbul'da doğdu. 1995 yılında Kadıköy Anadolu Lisesi'nden mezun oldu. MSGSÜ Mimarlık Bölümü'nden lisans, İTÜ Mimarlık Anabilim Dalı Restorasyon Programı'nda, Zeynep Ahunbay danışmanlığında hazırladığı tezler ile yüksek lisans ve doktora derecelerini aldı. Dumbarton Oaks Araştırma Enstitüsü Yaz Bursu' nu kazandı. 2010 TÜBA ve 2016 İBB Kültürel Miras Koruma Müdürlüğü İstanbul envanteri çalışmalarına katıldı. 2014'ten beri Mersin, Silifke'de yürütülen Boğsak Arkeolojik Yüzey Araştırması'nda araştırmacıdır. 2012-2015 arasında Plato Meslek Yüksekokulu Mimari Restorasyon Programı'nda, 2015 Eylül'den itibaren FSMVÜ Mimarlık ve Tasarım Fakültesi'nde öğretim üyesidir. 2018'den beri ICOMOS Türkiye Milli Komitesi'ne üyedir. Çalışma alanları: Mimari, kentsel ve arkeolojik alanda koruma.

Şehir, Mimarî ve Koruma

Suphi SAATÇİ*

* Fatih Sultan Mehmet Vakıf University
İstanbul, Turkey
ORCID: 0000 0002 3775 4127
ssaatci@fsm.edu.tr (İletişim yazarı)

Görüş makalesi

Geliş: 09/12/2019

Düzenleme Sonrası Geliş: 15/01/2020

Kabul: 29/01/2020

Yayımlanma: 31/01/2020

Öz

Bir arada yaşama içgüdüleriyle oluşan yerleşme çekirdeklerinin gelişmesi sonucu meydana gelen şehirler, insanlık tarihinin en önemli icadı sayılır. İnsanların ortaya koyduğu çok zengin ilişkiler ağının merkezi olan şehirde oluşan açık veya kapalı mekânların fiziksel tasarımı, mimarlık adı ile tanımlanan meslek tarafından gerçekleştirilmiştir. Uygarlığın beşiği olan şehir, uygarlık tarihinin de okunduğu kültürel, sosyal ve sanatsal birikimlerin toplamını yansıtan önemli mekânlardır. İslami şehir anlayışını zenginleştiren Türkler, Anadolu coğrafyasını canlandırarak halkı refaha kavuşturmuşlardır. Anadolu'da güvenliğin sağlanması üzerine kaleler önemini kaybetmiş, şehir dokuları surların dışında gelişmeye başlamıştır. Güvenin sağlanması sayesinde ticaret hayatı gelişmiş, halk huzur ve barış içinde hayatını sürdürmüştür. Selçukluların mirasını devralan Osmanlılar İstanbul'un fethi ile sadece Türk tarihinin değil, dünya tarihinin de seyrini değiştirmişlerdir. İznik, Bursa, Edirne ve İstanbul gibi şehirleri, Osmanlı mimarisinin özgün yapıları ile süslemişlerdir. Şehirde oluşan mimarlık abideleri ile tarihî dokuların korunup yaşatılması büyük önem taşımaktadır. Bu bakımdan kadim şehir dokularının sağlıklı bir şekilde yaşatılması için, toplumun koruma bilincine sahip olması gerekir. Bu bilincin geliştirilmesi de ancak bu alanda uygulanacak bir kültür politikası ile mümkün olabilir.

Anahtar Kelimeler: Şehir, mimari, koruma, medeniyet, Osmanlı şehirleri

City, Architecture and Conservation

Suphi Saatçi*

* *Fatih Sultan Mehmet Vakıf University
Istanbul, Turkey*

ORCID: 0000 0002 3775 4127

ssaatci@fsm.edu.tr (Corresponding author)

Opinion Article

Received: 09/12/2019

Received in revised form: 15/01/2020

Accepted: 29/01/2020

Published online: 31/01/2020

Abstract

Cities formed as a result of the development of settlement cores formed by the instinct of living together are considered as the most important invention of human history. The physical design of the open or closed spaces formed in the city, which is the center of a very rich network of relations, was realized by the profession defined by the name of architecture. Being the cradle of civilization, the city is an important place reflecting the sum of cultural, social and artistic accumulations in which the history of civilization is read. The Turks, which enriched the understanding of Islamic cities, revived the geography of Anatolia and made the people prosper. In order to ensure security in Anatolia, the castles lost their importance and the city's textures began to develop outside the walls. Thanks to the establishment of trust, trade has developed and the people have lived in peace and tranquility. With the conquest of Istanbul, the Ottomans who took over the heritage of the Seljuks changed the course of not only Turkish history but also world history. They decorated the cities like İznik, Bursa, Edirne and İstanbul with the original structures of Ottoman architecture. It is of great importance to preserve and maintain the historical monuments and architectural monuments in the city. In this respect, in order for the ancient city tissues to survive in a healthy way, the society must have a conservation awareness. This awareness can only be developed through a cultural policy to be implemented in this field.

Keywords: City, architecture, conservation, civilization, Ottoman cities

1. ŞEHİRLERİN KURULUŞU VE GELİŞMESİ

İnsanlık tarihi boyunca yeryüzünde bırakılan en çarpıcı ve en önemli izler, hiç şüphesiz ki yerleşim merkezleri olan şehirlerdir. Kuruluşu, gelişmesi, coğrafi konumu ve topoğrafyası, iklimi, ticarî ilişkileri ve ulaşım ağları ile şehirler giderek daha da önem kazanırlar. Şehirler tarihi ve bazen yaşanan siyasî şartlardan da geniş çapta etkilenir. Yaşanan tarihî maceralara göre aynı kaderi paylaşan insan toplulukları, bir arada yaşamak zorunluluğu karşısında şehirlerine sıkı biçimde bağlanırlar.

Şehir insanoğlunun yeryüzünde ortaya koyduğu çok zengin ilişkiler ağının fiziksel örgüsüdür. Şehir mekânlarının oluşumunu gerçekleştiren mimarlık, aynı zamanda uygarlığın beşiğini hazırlamak için vardır. Çünkü uygarlık şehirlerde oluşur. Bu bakımdan uygarlığın tarihi, şehirlerin tarihidir. Şehir uygarlığın sahnesidir. Bu sahnede sergilenen uygarlığın objeleri, insanlık tarihini, insanlığın serüvenini, el emeği, göz nuru ile meydana gelmiş sanatını gösterir. Şehirleşme de medenileşme uygarlaşma, yani insanların güven içinde, konforlu ve sağlıklı yaşamasının kaçınılmaz bir sürecidir. Bu süreçte bir şehrin insanları kendi dünya görüşlerini, sosyal ve toplumsal ortaklıklarını huzur içinde paylaştıkları bir ortamda sürdürürler.

Şehrin varlık özelliklerinin en üst amacının, yaşayanların olduğu kadar, gelecek kuşakların da manevî-kültürel hayatının, algı ve davranış tercihlerinin en üst düzeyde gelişmesini sağlamak ve düzenlemek olduğu düşünülmektedir (Cansever, 1997: 121).

Aynı macerayı yaşayan ve aynı kaderi paylaşan toplulukların ortak güvencesi, şehir kuruluşunun önemini ortaya koymuştur. Bir arada güven içinde yaşamak, günlük ticarî ve iktisadî hayatını güvence altında sürdürmek düşüncesi, şehrin benimsenmesini ve ortak bilinçle geliştirilmesini zorunluluk haline getirmiştir.

Şehir kimliğinin karmaşık bir kavram olduğunu, bunun çok basit bir tanımla analiz edilmesinin doğru olmadığını kabul etmekle birlikte, şehirlerin kimlikleri, benlik algıları, dünya görüşü ve kültürel bakış arasındaki ilişkiler mimarî, iktisadî ve bazen gündelik hayat gibi birçok alana da yansır. Bu bakımdan şehirlerin kültürü ve kimliği sakinlerinin hayatlarına sinmiş olur (Arlı, 2019: 54).

İnsanlar yaşadıkları coğrafi şartlara ve yaşama geleneğine bağlı olarak yaşadıkları şehir dokusuna tarihin akışı içinde biçim vermişlerdir. Her topluluk da dünya görüşü ve geçirdiği tarihî maceraya göre yaşadığı şehir örgütüne biçim ve kimlik kazandırma yolunda farkında olsun veya olmasın katkı sağlamıştır.

2. TÜRKLERDE ŞEHİR

Türklerin bugüne kadar sıfırdan şehir inşa etmedikleri, daha önce kurulan şehirlere yerleştikleri yolunda bazı görüşler ifade edilmektedir. Bu tezi ileri sürmek için, özellikle Türklerin Atayurtları olan Orta Asya şehirleri hakkında çok ciddi ve arkeolojik araştırmaların sonuçlarını görmek gerekir. Bu hususta aceleci davranmak doğru değildir. Esasen Türklerin Atayurtlarının şehircilik ve mimarlık tarihleri hakkında Batı Türk dünyasının çok ayrıntılı bilgilere sahip olduğunu söylemek durumunda değiliz.

Atayurtlarından dünyaya dağılan Türklerin, egemen oldukları coğrafi bölgelerde daha önce kurulmuş şehir dokularına zenginlik kattıkları biliniyor. Orta Asya ve İran

coğrafyasından Anadolu'ya kadar uzanan ve yaklaşık iki yüzyıl süren Büyük Selçuklu Döneminde Oğuz boyları yoğun biçimde Anadolu coğrafyasına akmıştır. İslam şehirlerine canlılık getiren ve bunun parlak örneklerini ortaya koyan Selçuklu Devleti, Türk şehircilik tarihine büyük zenginlik katmıştır.

Selçuklular 1071 Malazgirt zaferinden sonra Anadolu topraklarını vatan edinmişler ve doğudan itibaren yerleştikleri şehirleri birer Türk-İslam beldesine dönüştürmüşlerdir. Şehirlerin imarına önem veren Türkler, kendi medeniyet tasavvurlarına göre geliştirdikleri yapıları yerleştikleri şehirlere döşemişlerdir. Yapıcılık alanında canlılık gösteren Anadolu Selçukluları, ortaya koydukları mimarî anıtlar ve şehirlere kazandırdıkları değerler ile Anadolu coğrafyasını geniş çapta zenginleştirmişlerdir. Doğu halkları arasında İslami anlayışı şehre en çok uyarlayan millet Türklerdir. İnsanın hayatını düzenlemek üzere meydana getirdiği en önemli, en büyük fiziki ürün ve insan hayatını çerçeveleyen yapı olan şehrin imajı İslam kültüründe cennet tasavvurunun bir yansımasıdır (Cansever, 1997: 124).

Mimarlık tarihinde taş yapı geleneği olarak ortaya çıkan Selçuklu üslubunda inşa edilen taç kapılarının büyüleyici plastikleri, bu dönemin zengin mimarî örneklerini oluşturur. Özellikle medrese mimarisini bütün bir İslam coğrafyasında yaygınlaştıran Selçuklu Devleti, öğrencilerin eğitimlerini yatılı ve ücretsiz olarak sürdürmelerine imkân vermiştir. Selçuklular ayrıca kervansaraylar tasarımında büyük bir atılım göstermiştir. Anadolu'da şehirler arasında yüzün üzerinde inşa edilen kervansaraylar, bu coğrafyada ticarî canlılığı arttıran yapılar olarak seyahate ve ticarî hayata büyük imkân sağlamışlardır. Bu dönemin başarılı tasarımlarının bir diğeri olan Selçuklu kümbetleri (mezar anıtları), türbe mimarisinde özgün yapılar olarak dikkat çekerler. Ayrıca cami, mescit, han, bedesten ve hamam gibi yapı türleriyle ihya edilen şehir dokuları yeni bir kimliğe kavuşmuştur. Böylece Erzurum, Sivas, Kayseri ve Konya gibi yerleşmeler Selçuklu medeniyetini temsil eden başlıca şehir kimlikleri ile ön plana çıkmışlardır.

3. KALE VE SURLARIN ÖNEMİNİ KAYBETMESİ

Anadolu'da güvenliği sağlayan Selçuklular, ticaretin gelişmesine önem vermişlerdir. Anadolu şehirleri arasında ticaret yollarının artması, yol ağları üzerinde kafilelerin güvenlik içinde seyahat etmesine imkân sağlayan kervansarayların yapılması Selçuklu Devletinin büyük başarılarından biri sayılır. Anadolu'da inşa edilen yüzün üzerindeki kervansaray yapısı, insanların her türlü ihtiyacını sağlayan küçük birer şehir gibiydiler. Kale surları gibi kalın ve sağlam beden duvarlarına sahip kervansaraylarda mescit, yazlık oturma ve dinlenme salonu olan eyvanlar, okuma ve oturma mekânları, hamam, yatak odaları, mutfak ve yemek salonları vardı. Herkese kervansarayın imaretinden sıcak yemekler ikram edilirdi. Yolcuların burada kalıp dinlenmelerine, ağırlandırmalarına imkân verilirdi. Kervansaraylar ayrıca at, deve ve katır gibi yük ve binek hayvanlarının dinlenmesine elverişli geniş ahırlara sahipti. Burada hayvanların bakımlarının yapılması ve yemlerinin temini devlet tarafından sağlanırdı.

Selçuklu Devletinin ülkede güveni sağlaması sayesinde halk, büyük bir huzur ve barış içinde hayatını sürdürür ve her türlü yöne serbest biçimde seyahat ederdi. Bu dönemde Anadolu şehirlerindeki kale ve surlar önemini kaybetmiş, şehir dokuları surların dışında gelişmeye başlamıştır. Böylece huzur ve güven ülkesi olan Anadolu toprakları bir hukuk devleti olarak önemli bir cazibe merkezi olmuştur. Civar ülkelerden Anadolu'ya gelip yerleşen, devletin sağladığı asayiş ve güven içinde ticaret işlerini ve sanatını yürüten her türlü meslek ve zanaat sahibi esnaflar hayatlarını Anadolu topraklarında sürdürmeyi tercih etmişlerdir.

Selçuklu sultanları dinî tesisler kurmak ve bunları sosyal bir merkez yapmak için büyük çabalar harcadılar. Böylece şehir dokusu, sosyal hayatın çekirdeği olan camilerin etrafında gelişmeğe başlamıştır. Tuğrul Bey'in "kendime bir köşk yapıp da yanında bir cami inşa etmezsem Allah'tan utanırım" sözleri, cami yapımına sultanların verdiği önemi vurgular. Bilginler ve öğrenciler için vakıflar kuran Selçuklu Devleti, ücretsiz eğitim sistemini veren medreseler inşa etmişlerdir. Alp Arslan zamanında, Bağdat'ta kurulan (1067) Nizamiye medreseleri, hızla yayılarak bütün İslam ülkelerine yayılmıştır. Bağdat'tan sonra Isfahan, Rey, Nişapur, Merv, Belh, Herat, Basra, Musul gibi büyük merkezlerde kurulan ilk medreseler de Nizamiye adını almış ve sonradan diğer isimlerle başka medreseler de kurulmuştur.

Selçuklu Devletinin İslam coğrafyasına medrese yapıları ile de zenginlik kattığı gibi, Anadolu'da da medrese kültürünü yerleştirmişlerdir. Medresede eğitim gören öğrenciler, ücretsiz yatılı olarak devletin himayesinde eğitim sürelerini tamamlayarak İslam dünyasına dağılmışlardır. Böylece aydınlanma çağının elçileri olan yüzlerce değerlin yetişmesine zemin hazırlanmıştır. Bu sayede İslam coğrafyasında önem kazanan şehirler ilim ve irfan merkezleri olmuş, kültür, sanat, fikir ve düşünce alanında pek çok değerli insan yetişmiştir (Turan, 2009: 324-330).

Anadolu şehirleri cami, medrese, darüşşifa, imaret, çarşı, bedesten ve pazarların etrafında kümelenen mahallelerin oluşmaya başlamasıyla gelişmelerini sürdürmüştür. Yerleşmelerin dokularına katılan bu mimari elemanlar, Anadolu şehirlerinin en belirgin anıtları olmuşlardır. Aydınlık, huzur ve güven içinde yaşayan şehirler, aynı dünya görüşüne sahip insanların zevkine ve tercihine göre biçimlenmeğe başlamıştır. Erzurum Çifte Minareli Medrese, Sivas Gök Medrese, Kayseri Döner Kümbet ve Divriği Ulu Camii ve Şifahanesi Anadolu Türk mimarisi geleneğini oluşturan Selçuklu ve Beylikler döneminde inşa edilmiş Türk-İslam medeniyetinin özgün abideleridir.

Bir sevgi pınarı olarak insanlığa huzur ve saadet saçan Mevlâna, Konya ile bütünleşmiş evrensel bir değerdir. Günümüze kadar yapılan baskıları milyonları aşan Mesnevî divanı, Konya şehrinin manevî ikliminde yeşermiştir. Hacı Bayram-ı Veli, Hacı Bektaş, Yunus Emre gibi mürşitleri yetiştiren Anadolu toprakları Türk-İslam medeniyetinin merkezi olmuş, ilmin, irfanın ve eğitim dünyasının kaynağı haline gelmiştir.

4. OSMANLI MEDENİYETİNİN GELİŞMESİ

Selçukluların mirasını devralan Osmanlılar ise 14. yüzyıldan itibaren Batı Anadolu, Orta Doğu ve Balkanları İslam kültürünün sınırları içine aldılar. Bütün bu bölgeleri Osmanlı coğrafyasına katarak bayındır kıldılar. Daha da kucaklayıcı olan Osmanlı şehirleri, böylece her millettten ve inançtan, değişik içtimai kesimlerin bir arada yaşadığı yerleşim merkezleri olmuştur.

İznik, Bursa, Edirne ve İstanbul gibi şehirleri, Bizans'ın mirasına da saygı duyarak Osmanlı mimarisinin özgün yapıları ile süslemişlerdir. Osmanlı şehirlerinde oluşan mimarlık abideleri arasında özellikle ulu mabetler birinci sırada yer almıştır. Simgesel nitelikte olan bu yapılar şehirlere kimlik kazandıran toplumun ortak değerleri haline gelmiştir (Şekil 1, Şekil 2, Şekil 3, Şekil 4).

Sadece Türk tarihinin değil, dünya tarihinin de yönünü değiştiren İstanbul'un fethi, bizatihi İslam'ın da en büyük ve en mübarek zaferi kabul edilmektedir. Bir dünya başkenti olan İstanbul, konumu itibarıyla da büyük bir stratejik derinliğe sahip bir şehirdi. Eski dünyanın,

yani Amerika kıtasının keşfinden önceki zamanların dünya coğrafyasının da ortasında yer alır. Asya, Avrupa ve Afrika'nın, yani üç kıtanın kavşağında bulunan İstanbul, dünya medeniyetinin beşiği olan Akdeniz ile Karadeniz'i birleştiren bir konumdadır. Roma, Bizans ve en son Osmanlı Devleti dünyayı İstanbul'dan yönetmişlerdir.

Türk devlet geleneğine göre hakan, sultan ve beyler gibi tanınmış siyaset ve devlet ileri gelenleri, şehirleri bayındır hale getirmek için imar işlerine önem vermişlerdi. Türkler oturdukları beldeleri bakımlı tutmaya özen gösterdikleri gibi, yeni fethettikleri şehirleri de aynı biçimde imar etmeye çalışmışlardır.

Şehirlerin Simgesel Yapıları Ulu Mabetlerdir.

Şekil 1. (Solda) Fransa-Paris. Ortaçağ Gotik mimarisinin eşsiz bir örneği sayılan Notre-Dame Kilisesi (1163-1346) (Saatçi, 2013) Şekil 2. (Sağda) İtalya-Roma. Rönesans mimarisinin en gözde eseri San Pietro Bazilikası (1506-1614) (Saatçi, 2011)

Şekil 3. (Solda) Londra. St. Paul Katedrali (1675-1711) (Saatçi, 2014) Şekil 4. (Sağda) İstanbul. Osmanlı klasik mimarisinin simgesel yapısı Süleymaniye Camii (1550-1557) (Gülcü, tb)

İstanbul'u fethetmek idealine gönül veren Fatih Sultan Mehmet de şehirlerin fiziksel dokusuna önem vermiştir. İstanbul'u fetih kararı ile savaşa hazırlanan Fatih, şehrin zarar görmemesi için ilk önce barış yollarını aramış ve şehir halkına bu mesajını iletmıştır. Fatih Sultan Mehmet Han, savaşın tahribatına maruz kalmadan İstanbul'un teslim olması için büyük çaba göstermişti. Böylece tarihi dokusu zedelenmeden dünyanın incisi olan bu beldenin Osmanlı Devleti'ne geçmesini istemiştir.

Henüz genç yaşta olmasına rağmen bu denli olgun bir yaklaşımda bulunan Fatih, kendi adına düzenlediği vakfiyesinde şu beyti dile getirerek, şehir yapısına verdiği önemi göstermiştir:

Hüner bir şehir bünyâd etmektir (Marifet ve beceri bir şehir yapmaktır),

Reaya kalbini abâd etmektir (Halkın, milletin kalbini şenlendirmektir).

5. MEDENİYETİN ÖNEMLİ SAC AYAĞI MİMARİ

Medeniyetler şehirlerde oluştuğu için, medeniyet tarihi de şehirlerin tarihi anlamına gelir. Türklerin yerleştikleri şehirlerde inşa ettikleri medeniyet abideleri, o beldelere Türk-İslam hüviyeti kazandırmıştır. Osmanlı döneminde inşa edilen Bursa Ulu Camii, İstanbul Süleymaniye Külliyesi ve Edirne Selimiye Camii, bu şehirlerde medeniyetin birer tanığı olarak varlıklarını sürdüren simgesel yapılardır. Bu bakımdan “Kanuni Sultan Süleyman’ın dönemi hâlâ, Türk İstanbul’unun gelişim evresini temsil eder. Kanuni dönemi gerçekten de İustinianos dönemine eşittir. Bu da bir mimarın, Koca Sinan’ın dehasından kaynaklanır. Süleymaniye Külliyesi, Sinan’ın ve Kanuni Sultan Süleyman’ın İstanbul’a vurduğu bir damgadır. Ayrıca Süleymaniye, Türk kültüründeki şehir kavramını aydınlatan en önemli 16. yüzyıl kentsel bildirisidir.” (Kuban, 2010: 304)

Şehir ve kasabaları külliyeler, kervansaraylar, imaretler, yol ve köprülerle imar eden Osmanlı Devleti’ne ait kültür varlıklarının izlerini, günümüze kadar gelen yapılarla geniş bir coğrafyada görmek mümkündür. Mekke, Medine, Kudüs, Bağdat, Basra, Şam ve Halep gibi bütün bir İslam dünyasının önemli şehirlerini ihmal etmeyen Osmanlı anlayışı, diktiği abidelerle bu şehirlerin dokularını zenginleştirmiştir.

Kültür ve sanat alanında en yoğun gelişmelerin ortaya konduğu bu dönemin dev ismi hiç şüphesiz Mimar Sinan’dır. Yapıları o dönemdeki Hristiyan Avrupası ile karşılaştırılırsa, Sinan’ın konstrüksiyon bakımından İtalyan Rönesans mimarlarını aştığı, mimar ve mühendis olarak çağının en seçkinlerinin gerisinde kalmadığı görülür (Kos, 2019: 198-199).

Osmanlı’nın 16. yüzyılı ve özellikle Kanunî Sultan Süleyman zamanı, Türk ve İslam dünyasının en parlak dönemini simgeler. Bu dönemde büyük külliyeler inşa edilmiş, böylece Osmanlı şehirciliğinin en gelişmiş yapılar topluluğu yerleşim dokuları zenginleştirilmiştir. Böylece başkent İstanbul dünyanın en önemli cazibe merkezi olmuştur.

Cami merkezli külliye tasarımına önem veren Osmanlı mimarisi, 16. yüzyılda şehircilik alanında büyük bir başarı sağlamıştır. Bu dönemde şehir planlaması cami ve külliye biçiminde ele alınmıştır. Böylece külliye hem toplumsal refahın hem de kentsel tasarımın çekirdeği olmuş, cami ve çevresi de antik forumun yerini almıştır (Kuban, 2010: 306).

Bir cihan devleti olan Osmanlı’nın yönetim anlayışı Kırım ve Balkan coğrafyasını da içine alan pek çok imar işleri icra etmiştir. Dinî mimari yanında sivil mimari alanında da Osmanlı dönemi, İstanbul dışındaki yerleşme merkezlerinin imarını sürdürmüştür. Balkanlarda Osmanlı döneminde gelişen Saray Bosna, Üsküp ve Ohri gibi birçok yerleşmenin mimarî dokuları, kısa sürede Türk mahallesi karakterini kazanmış, Kastamonu, Safranbolu, Amasya, Kütahya ve Bursa’ya benzer yerleşmeler olarak ön plana çıkmışlardır (Şekil 5, Şekil 6).

Osmanlı Şehir Örnekleri

Şekil 5. (Solda) Ohri (Saatçi, 1997)

Şekil 6. (Sağda) Safranbolu (Saatçi, 2017)

Anadolu geleneksel mimarisinin aynı rengini taşıyan Bosna'nın Mostar şehrinde inşa edilen ve şehrin adıyla özdeşleşen Mostar Köprüsü, günümüzde bile dünyanın ilgisini çeken bir Osmanlı eseridir. Mostar'a değer katan ve şehrin simgesi olan bu köprü, her yıl yüz binlerce turisti çekerek, bölge halkına önemli bir ekonomik gelir sağlamaktadır.

İstanbul 16. yüzyıldan itibaren dünyanın en önemli liman şehri olarak da ün kazanmıştır. Ülkenin millî gelirine büyük bir ekonomik girdi sağlayan İstanbul, devletin Akdeniz üzerinde sağladığı egemenlik sayesinde en müreffeh şehir haline gelmiştir. Bu gelişmelere paralel olarak İstanbul'un imarı ve şehrin büyük anıtlarla süslenmesi mümkün olabilmıştır. İç ve dış ticaretin canlılığı sayesinde en zengin yerleşmeler olan Osmanlı liman şehirleri, yabancı tüccarın da toplandığı merkezler olmuştur.

6. ŞEHİR VE KORUMA BİLİNCİ

İnsanlar kültürlerini, yaşama biçimlerini ve edindikleri deneyimleri mekâna taşır ve mekân üzerinden bir bilgi birikimi olarak gelecek nesillere aktarmış olur. Bu bakımdan mimarlığın insan için bir anlatım biçimi ve bir anlatım dili olduğu kabul edilmektedir. Antik dönemlerde ve Orta Çağ boyunca hem doğu hem de batı kültürlerinde mimarlığın bir dil olarak kullanıldığını görmek mümkündür. Modern dönemlere kadar bir yapının mabet, türbe, kervansaray, han, çarşı, medrese, saray, hamam veya ev olduğunu veya hangi amaçla yapıldığını mimari biçiminden anlamak mümkündür. Modern zamanlarda ise yapılar önceki süreçlerdeki gibi kullanıma özgü form özelliğini büyük ölçüde kaybetmişlerdir. Ülkemizde tarihî mekân ve alanlar için üretilen projelerin mekânın toplumsal, kültürel ve psikolojik değerini gözetmekten uzak oldukları söylenebilir (Çırak, 2010: 29-37).

Günümüzde koruma anlayışının sadece maddî kültür varlıklarını kapsamadığı, somut olmayan kültür değerlerini de içine aldığı üzerinde durulmaktadır. Başka bir deyişle somut olmayan kültür değerlerinin de koruma kapsamında ele alınması gerektiğine vurgu yapılmaktadır. Bu bakımdan korunan tarihi eserlerin önemi, oralarda geçen ve yaşanan olaylar ve belleklerde yer eden anılarla birlikte değer kazanmış olmasıdır. Tarihi yapıların ortadan kaldırılmasıyla, geçmiş dönemde yaşanan anılar da yok edilmiş olur. Koruma kavramının manifestosunu yazan Fransız düşünür Victor Hugo, koruma bilincinin anılardan başladığını dile getirir. Bu sözleri ile Hugo, insan kimliğinin yaşanmış anılardan ibaret olduğunu

virgülemek ister. Yaşadığımız çağda koruma anlayışı ve içeriği daha derin boyutlar kazanmıştır.

Şehirlere ve uzun zaman dilimi içinde kimlik kazanan mekânlara saygı, insanlara saygının gereğidir. Arkasında yüzlerce yıllık birikimi saklayan, insan emeğinin değerli ürünlerini günümüze taşıyan tarihî eserleri yok etmek, telafisi mümkün olmayan büyük bir kayıptır. O kültür varlığının, içindeki elemanlarla birlikte yok oluşu, insanlık tarihinin bir dramı olarak kabul edilmektedir. Unutmamalıdır ki canlı varlık gibi “nesnelerin de gözyaşları vardır.”

(Publius Vergilius Maro'nun şiiri: “Sunt Lacrimae rerum...” “Çünkü nesnelerin de gözyaşları vardır.”)

7. GELENEKSEL-MODERN ÇATIŞMASI

Geleneksel dokularda yer alan insan ölçeğindeki sokakları eğri-büğrü veya kargacık-burgacık diye aşağılamak, bunların üzerinden düz çizgiler çekip geniş yollar açarak motorlu araçların hızla geçmesine imkân sağlamak kabul edilebilir bir yaklaşım olamaz. Bu yaklaşım ile ancak ve ancak gürültü ve egzoz dumanları ile ses ve hava kirliliği arasında, sokakta oynayan çocukların ezildikleri bir ortam yaratılmış olur. Ülkemizde modernleşme adıyla şehirlerimizdeki mekânlar, adeta otomotiv sanayinin isteği doğrultusunda tasarlanmaktadır. Bu yaklaşımla şehirlerimizin neredeyse tamamı, trafik terörü altında imar edilmektedir.

Geleneksel şehir dokusunun modernleşme adına terkedilmesi, bu kültürün en işlevsel elemanı olan çıkmaz sokakların da tarihe karışmasına yol açmıştır. Osmanlı mahalle dokusunun konut bölgelerinde yer alan çıkmaz sokakların kurgusunu algılamak yerine, bunları ortadan kaldırmayı hedeflemek yanlış bir yaklaşımdır. Mahremiyet işlevini de içine alan çıkmaz sokakların, insanları birbirine yakınlaştırdığı, dayanışma ve kontrol gibi mahalle kültürünü pekiştirdiği, araçların ve yabancıların girişini engelleme ve en önemlisi çocukların güven içinde oynayarak birbirileri ile kaynaşmalarına zemin hazırladığı göz ardı edilmemelidir. Kadim şehirlerde eski mahallelerin yok oluşu hızlanırken, modern şehircilikte konut bölgelerinde yol ve sokaklar, motorlu araçların hızlı geçişine göre tasarlanmaktadır. Bu durum çocukların eve kapanmasına, diğer çocuklarla yüz yüze sosyalleşme imkânlarından mahrum kalmalarına, sanal aleme bağlı duygusal zafiyetlere uğramalarına ve sonuçta çevreye güvenmeyen kişilik sahibi olmalarına yol açmaktadır (Mutlu, 2015: 20).

Bu açıdan modern şehir tasarımında, çocukların güven ortamı içinde oynadıkları “çıkılmaz sokak” formunun, bir alternatif çözüm olarak değerlendirilmesini öneren yaklaşımların ciddiye alınması gerekir. Modern şehir düzenlemelerinde çocuklardan başka, yaşlı ve engellilere karşı da haksızlık yapılmaktadır.

Osmanlı şehir kültürü konusunda hiçbir bilgisi ve deneyimi olmayan çağdaş mimar ve şehir plancıları tarafından, Anadolu'daki geleneksel şehir dokularına zarar verilmiştir. Anadolu'da varlığını sürdüren Safranbolu, Göynük, Kastamonu, Cumalıkızık ve Birgi gibi geleneksel dokular nispeten korunabilmişse de Bursa, Edirne, Amasya ve Kütahya gibi Osmanlı şehir kültürünü sergileyen yerleşmelerin çoğunda geleneksel dokuların büyük kısmı bilinçsizce aşınmıştır. Taş mimarının egemen olduğu Anadolu'nun güneydoğu bölgesinde Mardin, Şanlıurfa, Diyarbakır ve Gaziantep gibi şehirlerde de geleneksel dokuların korunmasında sorunlar yaşandığı biliniyor.

Ulaşım konusunda doğru dürüst çözüm üretilmeyen ülkemizde en çok motorlu araçların önceliğine önem verilmektedir. Şehir dokusunu zorlayarak düzenleme yapılması

trafik sorunlarını daha da ağırlaştırmıştır. Daha çok güçlü kesimlerin, yetişkinlerin, ekonomik ve teknolojik önceliklerin istek ve ihtiyaçlarına göre çözüm üretilmesi; güçsüzlerin, engellilerin ve çocukların dışlanarak modern şehir düzenlemelerine gidilmesi sağlıklı sonuç vermeyecektir. Ülkemizde başta İstanbul olmak üzere metropollerin trafik sorunları çözümlenmeden çağdaş şehir standartlarına ulaşmak mümkün değildir. Dünya metropollerinde, şehir trafiği içinde minibüs araçlarının olması kabul edilemez bir durumdur. Minibüs, daha çok kırsal alanlarda, kasaba ve köylerde ucuz ulaşım için kullanılan bir araçtır.

8. SONUÇ

Mimarlık hiç şüphesiz insanların bir ifade biçimi, bir anlatım dilidir. İnsanlar kültürlerini, yaşama biçimlerini ve edindikleri deneyimleri mekâna taşır ve mekân üzerinden bir bilgi birikimi olarak gelecek nesillere aktarmış olur. Ortak hafıza, toplumun anılarında yaşayan tarihtir. Geçmişte aynı kaderi yaşamış olan toplum, bu bilinç ile yaşadığı çevreyi korur ve sürdürülebilir hale getirir. Medeniyet inşasının bu açıdan büyük değer taşıdığını ve toplumun geçmişte üretilen simgesel yapılara saygı gösterip korumasını gerektirir.

Şehrin tarihî dokusu üzerinde modern tasarım üretmek yerine, bu alanın dışında uygulamalara gitmek, tarihi dokuyu kendi geleneği içinde ele almak gerekir. Böylece geliştirilen planlamalarda daha duyarlı ve dikkatli bir yaklaşım sergilenebilir. Tarihi yapıların kimlikleri doğru okunarak, geleneksel yol ve sokak ağlarının uzun yıllar içinde oluşmuş özgün biçiminin yaşatılması sağlanmalıdır. Geleneksel ile modern çatıştırmadan, daha uzlaşmacı bir tavır sergileyerek geleneksel-modern anlaşmasını tasarım düzeyinde çözümlenme yolları aranmalıdır.

Kadim şehir dokularının sağlıklı bir şekilde korunması ve değerlendirilmesi için bu alanda uygulanan politika ve çalışmaların tarihî, sosyal ve kültürel boyutlarıyla ele alınması gerekir. Şehirde oluşan mimarlık abideleri ile tarihî dokuların korunup yaşatılması, ancak ve ancak siyaset üstü bir kültür politikasının yürürlüğe girmesi ile mümkün olabilir.

Bilgilendirme / Teşekkür

Makalede kullanılan tüm görseller aksi belirtilmediği sürece yazarlara aittir.

Çıkar Çatışması Bildirimi

Bu makalede olası bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

KAYNAKLAR

- ARLI, A., 2019. Şehirlerin kültürü ve kimliği üzerine. *İçinde: Şehircilik ve Mutlu Şehir Sempozyumu-Kartepe Zirvesi*, 25-27 Ekim 2019, Kocaeli.
- CANSEVER, T., 1997. *İslam'da şehir ve mimarî*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- ÇIRAK, A. A., 2010. Korumanın toplumsal ve kültürel boyutu neden önemli? biz nasıl bakıyoruz?. *Planlama*. (2010/1), s. 29-37.
- GÜLCÜ, A. İ., t.b. *Süleymaniye Camii*. [fotoğraf] Prof. Dr. Suphi Saatçi Arşivi, İstanbul.
- KOS, K., 2019. *İstanbul şehir tarihi ve mimarisi*. İstanbul: Yeditepe Yayınları.
- KUBAN, D., 2010. *İstanbul bir kent tarihi (Bizantion, Konstantinopolis, İstanbul)*. İstanbul: Türkiye İş Bankası-Kültür Yayınları.

- MUTLU, A., 2015. Sokağa çıkmak için çıkmaz sokak. İçinde: *IV. Uluslararası Canik Sempozyumu*, 15-17 Mayıs 2015, Samsun.
- TURAN, O., 2009. *Selçuklular tarihi ve Türk-İslam medeniyeti*. İstanbul: Ötüken Neşriyat - Tarih Dizisi.
- SAATÇİ, S., 1997. *Ohri*. [fotoğraf] Prof. Dr. Suphi Saatçi Arşivi, İstanbul.
- SAATÇİ, S., 2011. *Notre-Dame Kilisesi*. [fotoğraf] Prof. Dr. Suphi Saatçi Arşivi, İstanbul.
- SAATÇİ, S., 2013. *San Pietro Bazilikası*. [fotoğraf] Prof. Dr. Suphi Saatçi Arşivi, İstanbul.
- SAATÇİ, S., 2014. *St. Paul Katedrali*. [fotoğraf] Prof. Dr. Suphi Saatçi Arşivi, İstanbul.
- SAATÇİ, S., 2017. *Safranbolu*. [fotoğraf] Prof. Dr. Suphi Saatçi Arşivi, İstanbul.

Biyografiler

Suphi SAATÇİ

Kerkük'te doğdu (1946). İlk ve orta öğrenimini Kerkük'te tamamladı. 1966 yılında İstanbul'a geldi. Girdiği İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Akademisi (bugünkü Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi)'nin Yüksek Mimarlık Bölümü'nden 1974 yılında mezun oldu. Bir süre çeşitli kurum ve kuruluşlarda tarihî çevre koruma uzmanı olarak danışmanlık yaptı. Kerkük Evleri üzerine yaptığı doktorasını İTÜ Mimarlık Fakültesi Fen Bilimleri Enstitüsünde 1992 yılında tamamladı. 1994 yılında doçent unvanını aldı. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi'nin çeşitli kademelerinde görev yaptı. 2002 yılında profesörlüğe yükseltildi. Daha sonra Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi'nin rektör yardımcılığı görevine atandı (1 Şubat 2011). Bu görevde iken yaş haddinden (1 Temmuz 2013) emekliye ayrıldı. Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesinin Mimarlık ve Tasarım Fakültesine girdi (Ekim 2014) ve Mimarlık Bölüm Başkanlığına atandı. Halen aynı görevi sürdürmektedir. Ulusal ve uluslararası sempozyum ve toplantılarda sunulmuş bildirileri ve yayımlanmış bir çok makale, inceleme ve araştırma yazıları vardır. Saatçi'nin 30'a yakın basılmış kitapları bulunmaktadır.

Uluslararası Gelişmelerin Türkiye Mimarlık Politikası Vizyonuna Etkisi: TMMOB Mimarlar Odası'nın 1990-2005 Dönemi Mimarlık Politikaları

Hasan Tahsin SELÇUK*

* *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi*
Bolu, Türkiye
ORCID: 0000-0003-2950-7625
htselcuk@gmail.com (İletişim yazarı)

Derleme Makalesi

Geliş: 20/12/2019

Düzenleme Sonrası Geliş: 25/01/2020

Kabul: 26/01/2020

Yayımlanma: 31/01/2020

Öz

Gerçeklikler toplumsal inşalardır. Bir gerçeklik ancak gerçekliği var eden, içinde varlık bulduğu süreç ile ilişkilendirilerek ve o gerçekliğe ilişkin eylem geliştirilerek kavranır. Bu bağlamda politika üretmek bir tür gerçekliği kavrama biçimidir. Türkiye'de de, '1986 Bursa Deklarasyonu'ndan başlayarak, gerçekleştirilen Türkiye Mimarlığı Sempozyumları ve Ulusal Mimarlık Ödülleri organizasyonları başta olmak üzere, Türkiye Mimarlığının gerçekliğini tanımlama ve buna ilişkin politika üretildiği görülür. Bu çalışmada, son otuz yılda Mimarlık Dergisi'nde yayınlanan metinlerde; meslek alanını örgütleme, meslek sorunlarını tanımlama ve sorunların üstesinden gelmeye yönelik, geliştirilen faaliyetler Mimarlık Dergisi yayınları taranarak analiz edilmiştir. Bu makale, Mimarlar Odası'nın politika geliştirmeye yönelik söylem, etkinlik ve örgütlenme çalışmalarını, 1990 Union of International Architects (UIA) Montreal bildirisinden itibaren UIA ile uyumlu biçimde geliştiğini ortaya koymaktadır.

Anahtar kelimeler: Mimarlık politikası, Türkiye mimarlığı, Mimarlar Odası, Mimarlık Dergisi, mimarlık metinleri

The Effect of International Developments on Turkey Vision of Architectural Policy: Architecture Policies of TMMOB Chamber of Architects at the 1990-2005 Period

Hasan Tahsin SELÇUK*

*Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi
Bolu, Türkiye
ORCID: 0000-0003-2950-7625
htselcuk@gmail.com (Corresponding author)

Review Article

Received: 20/12/2019
Received in revised form: 25/01/2020
Accepted: 26/01/2020
Published online: 31/01/2020

Abstract

Realities are social constructions. A reality can only be grasped by associating it with the process in which it exists, and by developing the action of that reality. In this context, policymaking is a form of understanding reality. Starting with the '1986 Istanbul Declaration', especially with the organizations of the 'Turkey Architecture Symposium' and 'National Architecture Awards', the defining reality of architecture and the related policies produced in Turkey. In this study, in the texts that published in the journal of 'Mimarlık' in the last thirty years; The activities developed for organizing the profession, defining the professional problems and overcoming the problems were analysed in 'Mimarlık' by scanning the publications of this journal. This paper demonstrates that the discourse, activity and organization efforts of the Chamber of Architects for policy development have developed in line with the UIA since the 1990 Union of International Architects (UIA) Montreal declaration.

Keywords: Architectural policy, Turkey architecture, Chamber of Architects, Journal of 'Mimarlık', architectural texts

1. GİRİŞ

Avrupa Birliği ülkeleri, bir 'Mimarlık Politikası' metni oluşturma sürecini, 1975 yılında Amsterdam bildirgesi ile başlattılar. Avrupa'da bu gelişmeyi, kentsel fiziki çevre, konut alanları, kentlerin toplumsal kültürel olanaklarının iyileştirilmesi amacıyla 1980 de düzenlenen "Avrupa Kentsel Rönesans Hareketi" (ECUR) ile geliştirdi. 1986 yılından sonra bu çalışmalar "Avrupa Yerel ve Bölgesel Yönetimler Sürekli Konferansı" çerçevesinde yürütüldü.

Avrupa'da, kentsel yaşam kalitesini geliştirme çalışmaları Birleşmiş Milletlerin kent ve mimarlık odaklı çalışmaları ile eşzamanlı olarak gelişti. 1986 yılında Birleşmiş Milletler UNESCO örgütünün "Kültürel Gelişmenin Dünya On Yılı" programını ilan etmesi, Uluslararası Mimarlar Birliği'nin (UIA) 1990 yılı toplantısında ele alındı. Bu toplantıda, 'Montreal Bildirisi' adı ile 'Ulusal Mimarlık Politikalarının oluşturulması' kararı alınarak, tüm dünya mimarlık örgütlerinin bu alandaki çalışmalara yönelimi sağlandı.

Türkiye 1980'li yıllarda açık-pazar ekonomisine geçmesi ve küresel-pazara açılması, Mimarlık ortamının kendine özgü durumuna ilişkin bir değerlendirmeyi ve yeniden yapılanmayı gerekli kılmıştır. Seksenli yılların ikinci yarısından itibaren, mimarlık pratiği ve eğitim konuları Mimarlar Odası içerisinde tartışılmıştır.

1986 yılından günümüze, geçen otuz yılı aşkın süreçte, Mimarlar Odası, Avrupa'da yaşanan gelişmelere paralel olarak, 'Mimarlık Politikası' oluşturmaya yönelik çeşitli çalışmalar yaptı. Bütününe bakıldığında, Mimarlar Odası'nın bu konudaki çalışmaları üç dönemde incelenebilir. 1954 - 1971 kuruluş dönemi, 1971 - 1986 ikinci dönem, 1986'dan 2004'e üçüncü dönem olarak ifade edilmiştir (Tuna, 2019).

Bu makale bağlamında Mimarlar Odasının çalışma ve etkinliklerinin 2005 öncesi 'Mimarlık Yasası' odaklı çalışmalar ile 2005 ve sonrasında 'Mimarlık Politikası' odaklı çalışmalar olduğu görülmüştür.

Bu çalışma, 2005 sonrasındaki politika metni hazırlık süreci başlangıcına kadar, Mimarlar Odasının ne tür ve içerikte politikalar ortaya koyduğu, ne tür tartışma ve gelişmelerin yaşandığı 2007 yılında yayınlanan "Türkiye Mimarlık Politikası Metnine Doğru" bildirisini bağlamında açıklanmıştır.

2005 yılı ve öncesi, Mimarlar Odası yayın organı olan 'Mimarlık Dergisi' taranarak, tanımlanan sorunlar, geliştirilen eylemler ve sunulan çözüm önerilerinin dökümü yapılmıştır.

1986 yılından 2005'e gelen süreçteki gelişmeler üç başlık altında toplanmıştır. Bunlar;

1. Mimarlar Odasının, üyesi olduğu Uluslararası Organizasyonlarda karşılaştığı Gündem ve Gelişmeleri Kendi Gündemine Taşınması

2. Mimarlar Odasının Meslek Alanını Sahiplenmesi (genel kurullar, bölge toplantıları, yasa-yönetmelik çalışmaları)

3. Mimarlık Eğitiminin Nitelikli kılınması ve Ulusal – Uluslararası tanınırlık ve Denklik Sağlanması Çalışmaları

Bu makalede, 'uluslararası gündem' ve gelişmelerden 'yerel gündem'e taşınan konulara odaklanıldı.

2. 'TÜRKİYE MİMARLIK POLİTİKASI'NA DOĞRU' BİLDİRİSİNİN İÇERİĞİ

"Türkiye Mimarlık Politikası'na Doğru" metni, 2007 yılında Mimarlık dergisinin 334. sayısında Oda adına "Türkiye Mimarlık Politikası Hayata Geçiyor!" başlıklı bir metin ile duyuruldu. Bu metinde konuya ilişkin çalışmaların 2005 yılında Oda'nın bu amaca yönelik oluşturduğu çeşitli komitelerinde ve "Türkiye Mimarlık Politikasına Doğru Mimarlık ve Kent Buluşmaları" toplantıları ile başladığı, politika metni için ilgililerin konuyu benimsemesi, sahiplenerek geliştirmesinin önemli olduğu belirtilmiştir (Anonim, 2007).

Mimarlığın, insan yaşamında belirleyici olan, yerel ve kültürel bir olgu olduğu, aidiyet oluşturmada önemli bir etken olduğu ve bunun sürdürülmesi için bakım onarım ve restorasyon çalışmalarının disiplinin önemli bir çalışma alanı olduğu belirtilmiştir. Bu bağlamda, mimarlık politikasının hedefi, "binlerce yıllık mimarlıklar ülkesinin yeniden mimarlıkla buluşması" mottosu altında, yerel ve bölgesel değerleri dikkate alarak güncel mimarlığı uluslararası rekabet şartlarına uygun şekilde sürdürülebilirlik, kimlik ve güncel kentleşmeye uygun şekilde yapılması olarak tanımlanmıştır.

Belirtilen bu olanaklar çerçevesinde, politika için on bir ilke tanımlanmıştır. Bu ilkelerdeki ifade biçimine bakıldığında, Mimarlar Odası bu ilkeleri kendi meslek alanını kamu güvencesine alma amacıyla kamu yönetimi adına bir politika metni olarak hazırladığı görülür.

Bu makale Mimarlık Dergisinin 1986 sonrasında 2005 yılına kadarki dönemde dünyadaki gelişmeler bağlamında okuyucusuna sunduğu gündem ve Mimarlar Odasının üretilen politikalar ortaya konularak, yayınlanan bu bildiri ile ilişkisi tartışılmıştır.

3. 2005 YILINA KADAR AVRUPA VE DÜNYADA MİMARLIK POLİTİKALARI

1986 sonrasında, Avrupa Komisyonu bünyesinde "Avrupa Yerel ve Bölgesel Yönetimler Sürekli Konferansı" (AYSK) oluşturularak kentsel fiziki çevre, konut alanları, kentlerin toplumsal kültürel olanaklarının iyileştirilmesi konularındaki çalışmalar sistematikleştirilerek koordine edildi. Bu gelişmelerin sonucunda, 1992 yılında 'Avrupa Kentli Hakları Bildirgesi' metni ortaya çıktı (Mimarlar Odası Ankara Şubesi, 2019).

Avrupa'da mimarlık ve kent politikaları, 1980-82 döneminde Avrupa Kentsel Şartına (ECUR) (Baş, 2019) odaklı çalışmalar olarak başladı ve 1985 yılında Avrupa Ekonomik Topluluğu bünyesinde 11 maddelik 'Avrupa Birliği Mimarlık Yönergesi' (Architect's Directive) yayınlandı (Council of Europe, 2019). Ardından 1999 yılında 'European Spatial Development Perspective' (ESDP) metni olarak adlandırılan Avrupa Kentsel Şartı-1992 yayınlandı (Babaoğlu, 2018).

Avrupa Mimarlar Konseyi (ACE) 1990 yılında kurulan ve Avrupa Birliği mimarlık meslek örgütlerinden oluşan bir kuruluştur. Türkiye Mimarlar Odası 2002 yılından günümüze bu konseyde gözlemci üye olarak ACE gündemini izlemektedir.

2004 yılında Avrupa Mimarlar Konseyi (ACE) bünyesinde, Avrupa genelindeki "mimarlık politikaları" çalışmalarının ilişkilendirilmesi ve geliştirilmesi çalışmaları başladı. Bu hedefe yönelik Hollanda 1997'de AB başkanlık döneminde, Avrupa'da mimarlık ve yapı çevrenin kalitesini geliştirme amacı ile "Avrupa Mimarlık Politikaları Forumu" (EFAP) oluşturuldu. Bu forum, kuruluşundan itibaren AB mimarlık ve kent politikalarının şekillenmesinde önemli bir rol oynadı (EFAP, 2019)¹. 2001 sonrasında bu oluşum, AB dönem başkanı ülkelerin ev-sahipliğinde yılda birkaç toplantı ile çalışmalarını sürdürmektedir.

Toplantılara, Türkiye'den Çevre ve Şehircilik Bakanlığı ve Mimarlar Odası temsilcileri katılmaktadır (Şentek, 2010)².

ACE 1995 yılında, Avrupa Birliği (AB) içerisinde mimarlık, kent ve kentsel yaşam konularında ortak yaklaşım oluşturma ve ülke mevzuatlarının karşılaştırılabilmesini sağlama amacıyla "Beyaz Kitap" (White Paper) (Mimarlar Odası Ankara Şubesi, 2003) adı ile bilinen, "Avrupa, Mimarlık ve Yarın" (Tağmat, 2005) başlıklı çerçeve metni yayınladı. Bunun için kentsel sorunlar ve politikaların ele-alındığı çeşitli konferans, rapor ve etkinlikler düzenlendi. Bu çalışmaların başlangıcı, Avrupa Birliğinde kentsel politikalara ilişkin 1986 yılında imzalanan 'Avrupa Tek Şartı' olmuştur. Ayrıca yine 1986 yılında başlatılan "Eurocities Network" girişimi, AB kent politikaları için ilk adım olmuştur (Duru, 2005).

Bu hazırlıklar sonrasında AB Konseyi'nin 2001 tarihli "Kentsel ve Kırsal Çevrede Mimari Kaliteye İlişkin Karar" metni gereği ve "Avrupa Mimarlık Politikası" metnine katkı amacıyla; 2004 yılında ACE, 'Beyaz Kitap' esas alarak EFAP tarafından "Mimarlık ve Yaşam Kalitesi" politika metnini oluşturdu ve Avrupa konseyi bu metni kabul etti (Şentek, 2010).

Süreçteki gelişmelere bakıldığında, Avrupa'da ki bu gelişmelerin bir 'politika metni' oluşumuna yönelmesinde, Uluslararası Mimarlar Birliğinin (UIA) 1990 yılı bildirisinin temel etken olduğu görülür.

'Mimarlık Politikası' metni oluşturma kararı ilk olarak 1990 yılında, Kanada'da düzenlenen UIA kongresinde alındı. 1990 yılında TMMOB Mimarlar Odası temsilcilerinin de katıldığı 17. Dünya Mimarlar Birliği çalışmaları "UIA Montreal Bildirisi: Mimarlık için Ulusal Politikalara" (Anonim, 1990)³ adlı bildiri ile sonuçlandı. Bu bildiri ile ilk kez örgüte üye ülke temsilci kuruluşlarının ülkelerinde "Mimarlık Politikası" metni oluşturmaları kararlaştırıldı.

Montreal kongresi sonuç bildirisinde belirlenen hedefler, Birleşmiş Milletlerce yürütülmekte olan "Kültürel Kalkınmanın Dünya On Yılı" eylem planı kapsamına alınacağı umut edilerek⁴, Birleşmiş Milletler'in bu konuya desteği ve hayata geçirileceği beklentisi ile UIA üyesi ülke örgütlerinin, bu kararları kendi ülkelerinde gerçekleştirmekle görevlendirilmeleri kararlaştırıldı (Anonim, 1990).

"Kültürel Gelişimin Dünya On Yılı" boyunca gerçekleşebilmesi için UIA, destek ve uzmanlık sağlamalıdır.

Bu bildiride bir dizi tanım, karar ve hedefin gerçekleştirilmesi kararlaştırılmıştır.

Tanımlar;

1- Mimarlık toplumsal / kültürel fenomendir.

2- Kalkınma, toplumun çıkarları gözetilerek yapılmalıdır. Böylelikle, doğal çevrenin korunması ve koruma uygulamaları desteklenmiş olur. Koruma, tüm mimarların görevidir.

Kararlar;

1-Her ülke örgütü, kendi hükümeti tarafından uygulanacak bir ulusal mimarlık politikası oluştururken;

a- Yapılaşmış ve doğal çevrenin niteliğinin korunup zenginleştirilmesine yönelik hedefler oluşturacak;

b- Mimarlığa toplumun temel öğelerinden biri olarak değer verilmesini sağlayacak,

c- Mimari üretim için gerekli kararların eşgüdüm içinde alınıp yönlendirilmesini sağlayacak

2- Öncelikli ulusal sorunlarda (aşırı nüfus ya da nüfus kaybı, ortak mirasın korunması ve evsizlere barınak sağlanması gibi) mimar topluma karşı sorumludur. Bu nedenle, yapılacak çalışmaların içerisinde olması gerekir.

Hedefler;

“...Bu politika, ... aşağıdaki özgül hedefleri gerçekleştirmelidir.

1-Kamu ve özel sektörde mimari iş dağıtımının niteliğinin yükseltilmesi,

2- Mimari yetkinliğin korunması ve geliştirilmesi,

3- Temel eğitim yoluyla mimarlık konusundaki duyarlılığı artırmak,

4- Mimari uygulamanın oluşumu ve çeşitliliğini ortaya koymak,

5- Mimari araştırma ve eğitimin temellerini atmak ve güçlendirmek.” (Anonim,1990)

Bu bağlamda 1990'lı yılların ikinci yarısından itibaren mimarlık politika metinlerinin yayınlanmaya başlandığı ve kimi ülkelerde bu metinlere resmi nitelik kazandırıldığı görülür. Bu duruma istinaden, 1996 UIA Barselona toplantısında, mesleğin uygulanacağı ortamı “tasarlama”, yani ortak bir “mimarlık politikası” kapsamında söz konusu belgelerin bütünleştirilmesi ihtiyacı ile UIA çok yönlü çalışmalar başlatmıştır.

4. 'ULUSLARARASI GÜNDEM' VE GELİŞMELERİN 'YEREL GÜNDEM'E TAŞINMASI

TMMOB Mimarlar Odasının 1986-2005 dönemi politika çalışmalarındaki duraksamaların, 1996 yılında 'mimarlık Yasası' çalışmalarındaki kesinti, 1998 yılında Habitat II toplantısı, gümrük birliği ile başlayan süreçte Avrupa Birliği üyelik süreci ve Genel Hizmet Ticareti Anlaşması (GATS) olduğu görülür.

Politika çalışmalarının canlanması ise, 2002 UIA Berlin toplantısında hükümet nezdinde bir 'Mimarlık Politikası' oluşturulmasının öneminin anlaşılması ve 2005 UIA İstanbul kongresi sonrası Mimarlar Odasının bu konudaki çalışmalar başlatması ile oldu. Bu kapsamda 2007 yılında Mimarlık dergisinin 337. sayısında Türkiye Mimarlık Politikasına ilişkin hedefler, olanaklar, on bir ilke ve bir genel prensip içeren “Türkiye Mimarlık Politikasına Doğru” adıyla bir bildiri yayınlandı.

“Politika İlkeleri;

1. Kamu yönetimi, Planlamayı esas alır. Doğal ve kültürel değerlerin korunması, afet önlemleri alır.

2. Kamu yönetimi, sürdürülebilir bir Mimarlık Politikası yürütür. Yasalar düzenler. Uluslararası alanda Mimarların haklarını korur.

3. Kamu yönetimi mimari kaliteyi gözetir.

4. Kamu yönetimi yapı üretim sürecini düzenler. Tüm hizmet kollarını güvenceye alır. Mimari tasarımı destekler, gelişmesini sağlar.

5. Kamu yönetimi, koruma amaçlı kurumsal yapılar oluşturur. Yerel yönetimler koruma-yaşatmaya önem verir. Bu amaçla sivil toplumu destekler ve sürece katılımını sağlar. Cumhuriyet dönemi mimari mirası tescillenerek koruma altına alır.

6. Kamu yönetimi, mimari proje yapım ve uygulamasında tarafların hakları ve sorumlulukları tanımlanır.

7. Kamu yönetimi yerel yönetimler ve sektör için eğitimler, yarışmalar düzenlenmesi, toplumun eğitim ve katılımının sağlanması

8. Mimari müelliflik ve telif haklarının korunması: tüm fikri hakların yasal güvenceye kavuşturulması

9. Mimarlık ortamınca, mimarlık eğitiminin geliştirilmesi, SMG kurumsallaşması, MYS kurulup işletilmesi. Kamu yönetimi ile eğitim içerik ve yeterliliğinin düzenlenmesi.

10. Hizmet denetimi, tüketici hakları, meslek sigortasının hayata geçirilmesi. Mimari uygulamalara ilişkin sorumlulukların tanımlanması.

11. Türkiye Mimarlık Politikasının; kamu yönetimi, yerel yönetim, STK, kentliden oluşan katılımı eylem programları oluşturularak yürütülmesi ve kurumsallaştırılması ve,

Türkiye Mimarlık Politikası, uluslararası gelişmeler ve ülkemiz gerçekleriyle bağlantılı olarak kullanıcının, mimarlık hizmetinin ve mimarın, toplum ve kamu yararına güvenceye alınmasını hedefler.”

Bu bildiri tanımlanan ilkeler, birbirini içermekte ve tekrar etmektedir.

Oysa bu bildiri yayınlanana kadarki süreçte Mimarlar Odası yönetimlerinde 1990 sonrasında birçok çalışma ve düzenlemeler yapılmış ve sıklıkla gündemde tutulmuştu. Fakat bu konuya 1993-1999 yılları arasında, TMMOB Mimarlar Odası Mimarlık Dergisi'nde hiç yer verilmemiştir⁵ (Söyler, 1996). Bunun temel gerekçesinin İstanbul'da düzenlenen Habitat II çalışmaları ve toplantısı olduğu düşünülebilir. Hükümet tarafından, (Mimarlar Odasının da katıldığı), Habitat II için önemli hazırlıklar yapılmış ve toplantı sonucunda "İstanbul Deklarasyonu" metni, bir Birleşmiş Milletler belgesi olarak hükümetler ve sivil toplum örgütlerinin katılımları ile hazırlanmıştır. Bu metin ulusal bir başarı olmasının ötesinde, Mimarlar Odasının 1960 sonrası 'Mimarlar Odası Toplum Hizmetinde' söylemi ile örtüşen bir bildiri olarak, Mimarlar Odasının pozisyonunu ve motivasyonunu güçlendirmiştir.

Türkiye de düzenlenen konferans sonucu 14 Haziran 1996 da imzalanan 15 maddelik İstanbul Deklarasyonu'nda özellikle 11,12,13 ve 14. Maddeler Odanın hükümet politikaları için sunduğu tavsiye ve teknokratik politika önerileri söylemleri ile paralel ve pozisyonunu güçlendiren içeriktedir.

“11. Madde; Tarihsel, kültürel, mimari, doğal, dinsel ve manevi değer taşıyan yapıların, anıtların, açık alanların ve yerleşim düzenlerinin korunmasını, onarımını ve bakımını destekleyeceğiz.

12. Madde; İstanbul'da toplanan 'Dünya Kent ve Yerel Yönetimler Asamblesi'nde (WACLA) başlayan deneyimlerin izinde, ulusal politikalar, geliştirilmelidir.

13. Madde; Başta Gündem 21 olmak üzere, yakın geçmişte düzenlenen tüm BM Konferanslarında ortaya konulan yükümlülükleri sahipleniyoruz.

14. Madde; Habitat Küresel Eylem Planı'nın yaşama geçirilmesi konusunda, bu konferansa yönelik olarak hazırlanan Ulusal Eylem Planları'nın katkılarının tam olarak bilincindeyiz." (Anonim, 1996).

Çalışmalar sürecinde hükümet, sivil toplum ve uzmanlardan oluşan komisyonlarda konut ve yerleşmenin Türkiye'de kırk yıllık gelişimi değerlendirilmiş, konu çok boyutlu ve gerçekleri ile ele alınarak metne dökülmüştür (Anonim, 1996). Mimarlar Odası bu süreçte, ülkedeki mesleki uygulamayı iyileştirme amacıyla, 'Türkiye Mimarlık Yasası' için taslak metinler oluşturma amaçlı, Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) ve yabancı ülkelerde yürürlükteki yasaları inceleme, değerlendirme çalışmaları başlattı (Şentek, 1994).

Mimarlar Odasının istediği çerçevede ortaya çıkan Habitat II deklarasyonu sonrasında, hem AB üyelik sürecindeki Türkiye'de Mimarlar Odası'nca hazırlıkları sürdürülen 'Mimarlık Kanunu' çalışmalarına, hem de 'Pekin kongresi' hazırlıklarına istinaden; Avrupa'da yürürlükteki, mesleği uygulama şartları ve tanımlara ilişkin kılavuz metinlerin çevirilerinin yayınlanması planlandı⁶.

A. Şentek başkanlığındaki 34. dönem dergi yayın kurulu, Çin'de yapılacak kongrede karara bağlanmak üzere, UIA Barselona kongresinde, küreselleşme sürecinde mimarlık hizmetlerinin serbest dolaşımının sağlanmasına yönelik oluşturulacak tanım, öneri ve kılavuzların Türkiye Mimarlık ortamına sunulması ve tartışılmasını amaçlamıştı. A.Şentek'e göre, 'UIA'nın "Mesleği Uygulama" konusundaki bu çalışması Türkiye Mimarlığı için önemli ve yararlı bir kaynaktır. Bu çalışma ile yıllar süren ve son kez 1999 yılında Uludağ Olağanüstü Kongresinde tartışılan ve bu kez (1996 Nevşehir toplantısında reddedilmişti) üzerinde genel mutabakat sağlanarak pratiğe geçirilmesi amaçlanan "Mimarlık Yasası" konusunda yeni bir motivasyon oluştu (Liangyong ve Şentek, 1999).

Haziran 1999'da, Çin'de düzenlenen UIA Pekin 20. Genel Kurulunda, meslek pratiğinin uygulanmasına yönelik tanım ve önerileri içeren, "mutabakat politikaları ve yönlendirici çerçeve metinleri" (UIA Mutabakat Metni-1999) oy birliğiyle kabul edildi. Kongrede imzalanan raporlar ve anlaşma metinlerinin en önemlileri Accord (mutabakat) metni ve bunun uygulama yönergeleri olan Guidelines (rehber) metinleri ile UIA/UNESCO ortak çalışması olan Mimarlık Eğitimi Şartı (UIA/Unesco Charter for Architectural Education) metinleridir⁷.

Türkiye, 1995 yılından başlayarak 'Mimarlık Eğitimi Şartı' (UIA/Unesco Charter for Architectural Education) metni için hazırlıkları yürütüyor olması nedeni ile diğer ülkeler nezdinde tanınmış ve UIA ve UNESCO delegelerinin ortak kararı ile UIA 2005 toplantısının İstanbul'da yapılması kararlaştırılmıştır (Teymur, 1999).

1999 Pekin kongresinde, UIA Genel Başkanı'nın, bir sonraki kongreye kadar yapılacak çalışmalara ilişkin önerdiği etkinlik programı, Türkiye Mimarlar Odası'nın 36. ve 37. dönem yönetiminin ağırlıklı olarak neden koruma, eğitim ve kentsel politikalara ağırlık verdiğini anlaşılır kılar (Sgoutas, 1999)⁸. Türkiye Mimarlar Odası yönetimlerinde UIA gündemlerinin bu denli ciddiye alınmasında, 1999 UIA genel kurulunda, kongrenin 2005 yılında İstanbul'da düzenlenme kararının alınmış olması önemli bir etkidir.

Mimarlık Dergisi'nin 305-316. sayıları arasında, Türkiye'deki pek çok kent genel olarak koruma, imar, yerel yönetimler ve kentleşme politikaları bağlamında konu edildi. Türkiye kentleri, kimi koruma kimi tarihi yerleşim kimi güncel kentleşme sorunları kimi yalnızca genel nitelikleri, fiziki çevre düzenleri bağlamında tanıtıldı. A.Şentek, bu tutumun UIA 1999 Pekin toplantısında alınan kararların (özellikle Karar17 ve Karar25) gereği olarak, ülke temsilcisi

kuruluşların 2002 yılında Berlin’de düzenlenecek olan UIA Kongresi’ne kadar gerçekleşecek bir program olduğunu ve konunun Türkiye’de ki ‘Mimarlık Kanunu’ çalışmalarını da ivmelendirme, içerik katma potansiyelinde olduğunu söylemiştir (Şentek, 1999). Nitekim Mimarlık Dergisi’nin 291. sayısında kanun taslağının hazırlanmış olduğu duyurulmuş ve içeriği hakkında bilgi verilmiştir (Anonim, 2000)⁹.

Bir diğer bağlam, UIA genel başkanı V.Sgoutas’ın (1996-1999) UIA bülteninde yayınlanan makalesinin, Mimarlık dergisinin 303. sayısında çevirisinin yayınlanması ile daha da açıklık kazanır¹⁰. Metinde, UIA’nın ana hedefinin ‘nitelikli mimarlık’ olduğu, bu amaca ulaşmak için 1999 ve sonrasında, ‘sürdürülebilir bir mimarlığın teşvik edilmesi, yoksulluğun ve kentlerdeki dışlanmış kesimlerin azaltılması, kültürel farklılıkların teşvik edilmesi’ konuları olduğu belirtilmiştir.

UIA 2002 Berlin toplantısında, Alman Başbakanı G.Schröder, bir hükümet politikası olarak Mimarlık Yarışmaları ile yapı elde etmenin ‘modern stilin tek çözüm olmadığı’ ve küreselleşmenin kültürel üniforma anlamına gelmediğinin görüldüğünü söyledi (Schröder, 2002)¹¹. B. Çimen, Berlin izlenimlerine ilişkin olarak, bu nitelikte bir mimari kaliteye ulaşabilmek için mimarlık ve kentleşmenin uluslararası diyalog içine girmesi gerektiğini belirtmiştir. Bu dönemde Mimarlık dergisinde daha sık, yerel ve uluslararası, özellikle kentsel proje yarışma duyuruları ve sonuçları yayınlanmıştır.

Mimarlar Odası 38. yönetim dönemi; Avrupa birliği uyum süreci, uluslararası anlaşmalar ve afet kapsamında pek çok yasal düzenlemenin gerçekleştiği bir dönem oldu. Bu kapsamda Türkiye’de AB uyum süreci için kamu yönetiminin yeniden yapılandırılması için kamuda yetki dağılımı yapıldı (Ataban, 2004). Bu dönemde Mimarlar Odası, gerek UIA gerekse Avrupa Birliği üyelik süreci gereği, ‘Mimarlar ve Uluslararası rekabete açılma’ koşullarına ilişkin, meslek alanındaki uluslararası standartların, hükümet düzeyinde desteklenmesi için kapsamlı bir “mimarlık politikası” gerekliliğini sıklıkla dile getirdi (Şentek, 2003)¹². Çünkü AB ülkelerinin yapılı çevre kalitesinin gelişmesinde ‘mimarlık politikaları’nın önemli olduğu fark edilmiştir (Şentek, 2002).

Avrupa Birliği uyum süreci kapsamında ulusal hukukun Avrupa Birliği hukukuna uyarlanması çalışmaları yürütülmekteydi. Bu süreçte ülke çapında stratejik planların oluşturulduğu, bölge kalkınma ajansları kurulduğu, belediye ve il özel idarelerine kültür, koruma, sağlık, eğitim konularında yeni görevler tanımlanmıştır. Ayrıca, yabancıların çalışma izinleri hakkında kanun ile “Mesleki Yeterliliklerin Belirlenmesi ve Tanınması Hakkında Yasa Tasarısı” da bu kapsamda yürürlüğe girmiştir¹³. Buna ilişkin, Mimarlar Odası “Mühendislik ve Mimarlığa Dair Kanun”da düzenlemeler ile eğitim standartlarının yükseltilmesini talep etti.

Mimarlar Odası Merkez Danışma Kurulu, 2002 yılında Yalova’da toplanarak, Mesleki Uygulama ve Denetim Komisyonu ile çalışmaları izleme ve meslek standartlarının yükseltilmesi konusunda çalışma yürütülmesini kararlaştırdı (Anonim, 2003). Bu kapsamda, 2003 yılında Mimarlar Odası Merkez şubesinde oluşturulan Mesleki Uygulama ve Denetim Komitesi (MUDK) Alt Komisyonunca, “mimarlık hizmetlerinde kalitenin sağlanması, denetlenmesi ve geliştirilmesi” çalışmaları yürütülmeye başlandı. Komisyon, 2002 UIA Berlin toplantılarında UIA Genel Kurulunun onayladığı, “Yabancı Bir Ülkede Mesleği Uygulama” ve “Fikri Mülkiyet ve Telif Hakları” mutabakatlarını (Şentek, 2003) incelemek ve “mesleki standartların yükseltilmesi” çalışmalarını başlattı (Anonim, 2003).

TMMOB Mimarlar Odası, Avrupa Birliği üyeliği sürecinde hukuki düzenlemeleri ve UIA içerisindeki komisyonlarda uluslararası dolaşımın sağlanması için çalışmalar yanında UIA

2005 İstanbul toplantısını düzenleme çalışmalarına ek olarak etkinliğini artırma ve mecrasını genişletme çabası ile içerisinde bulunduğu coğrafyada bölgesel örgütlenmeleri canlandırma girişimlerinde bulundu. Bu kapsamda 2002 yılında ACE toplantılarına gözlemci olarak katılmaya başladı. Ayrıca, S.Zeki Pekin 2002 yılında Akdeniz Mimarlar Birliği (UMAR) genel sekreterliği görevine geldi. Eski sosyalist ülkelerdeki mimarlık meslek örgütlerinin bölgesel örgütlenmesi olan ACCEE ile ilişki kurularak 2003 yılında Belgrad'ta düzenlenen Genel kurul toplantısı ve Belgrad Trienal'ine katıldı, Balkan Mimarlar Konferansı düzenlenmesine katkı sağladı. AB mimarlık okulları buluşmaları niteliğindeki Hanya toplantılarına katıldı. Bu organizasyonlarda işlenen konu ve sonuç bildirimlerine bakıldığında, neredeyse tümü UIA ve AB gündeminin bölgesel ölçekte ele alındığı toplantılar oldu.

5. MİMARLIK EĞİTİMİNDE NİTELİK VE DENKLİK

Mimarlık eğitimi, uluslararası gündem paralelinde, dergide sıklaşan periyotlarla dosya konuları ve makalelerin konusu oldu. Özellikle 90'lı yılların ikinci yarısında, konuya ilişkin etkinliklerin sıklaştığıdır.

İncelenen dönemde, eğitim konulu metinlerin ilkinde, Mimarlık dergisinin 1990/4 sayısında (Mimarlık 242.sayı) UIA Montreal kongre bildirisini ve toplantısına ilişkin gözlemler yayınlanmıştır. Mimarlar Odası, bu kongrede alınan, "Ulusal Mimarlık Politikası" oluşturulması kararını ivedilikle gündemine taşımış ve kongre bildirisini yayınlanan sayısında, "Mimarlık Eğitimi" konulu bir de dosya yer almıştır. Bu dosyada Y.Koşaner' (Koşaner, 1990), 'eğitim'i, kültürel sermaye olarak tanımlayarak, yeni bir politika ile kapital sermayenin eğitim alanında yapılanıp işler kılınması gerektiğini ifade etmiştir.

Derginin 253. sayısında, UIA Konsey üyesi Y.Sey'in değerlendirme metni, yasa taslağına ilişkin gözlem, tespit ve projeksiyonu özetledikten sonra, 18. UIA Kongre teması bağlamında (Özbay, 1993) bir değerlendirme yaparak (Sey, 1993), mimarlık eğitim politikası olarak değerlendirilebilecek, eğitim müfredatının hangi başlıklarda içeriklendirilmesi gerektiği konusunda değerlendirmelerini içerir¹⁴.

Eğitim konusu, 1993 yılı sonunda yapılan "Mimarlık Eğitiminde Beklenen Değişimler Kongresi" ile tekrar dergide gündeme geldi (Lökçe ve Aykut, 1994). Kongrede, N. Teymur'un eğitimin çok boyutlu ve çok disiplinli olduğunu vurguladığı ve önerilecek çözümün modernist bakış açısıyla gerçekleştirilemeyeceği, çünkü modernist formasyonun önceliği görünür olmaya ve dolayısıyla 'biçimci' olmaya vermesinin ihtiyaç duyulan iletişimselliğe olanak sunmadığı, bunun için eğitimin bundan böyle 'metinsel' bir içerik olarak algılanması gerektiği ifade edilmiştir. Aynı dosyada E. Aközer'de, mimarlık eğitiminin toplumdaki genel eğitimden soyutlanamayacağı, bu nedenle de amacın, gerçeklerin yaratıcı yapılaşmasına öncelik verilmesi olduğunu belirtmiştir.

UIA'nın UNESCO ile birlikte oluşturduğu "UIA-UNESCO Mimarlık Eğitimi Şartı", 1996 yılında Barselona'da yapılan UIA Genel Kurulunda kabul edildi. Şart (Charter), önümüzdeki yüzyılda toplumların karşılaşacağı sorunlara, mimarların kendi alanlarında olumlu çözümler getirebilecek yeteneğe sahip olabilmeleri için gerekli mimarlık eğitiminin ana çerçevesini belirlemiştir. Bu, UIA içinde ilk kez ilkeler düzeyinde genel görüş bildirmenin ötesinde ciddi bir yapılanma olmuştur (Türkiye de Mimarlar Odasının 1990'lı yılların ilk yarısında yoğun olarak üzerinde çalıştığı "Mimarlık Yasası" hazırlıklarına paralel yürütülen bu çalışmanın bir bölümü Türkçe'ye çevrilerek yayınlandı) (Şentek, 1999). Derginin aynı sayısında bunun önemine ilişkin N.Teymur, 'Mimarlar Odasının mesleki ve eğitim metinlerini çevirip yayınlamak,

tartışılmasını sağlamak, bunların Türkiye koşullarına (eleştirel bir biçimde) uyarlanması konusunda ciddi ve yoğun bir program yürütmek zorunda' (Teymur, 1999) olduğunu ifade etmiştir.

1999 Depremi sonrasında ülkedeki yapıların sağlam inşa edilmesi ve var olan yapı dokusunun dönüştürülmesi hükümetin ana gündemi oldu. Buna istinaden hükümet, itirazlar nedeniyle çok uzun süre yürürlükte kalmayan fakat Mimarlar Odasının savunduğu birtakım ilkeleri 595 ve 601 sayılı kanun hükmünde kararname ile yürürlüğe koydu. Bunlardan dergide konu edilenler, mimar adayları için eğitim sonrası 'beş yıl staj' ve sonrasında 'sınav şartı' ile 'meslek içi eğitim' ve 'uzman' tanımı getirilmesi oldu (Şentek, 2000).

UIA 1999 Pekin toplantısı arifesinde Mimarlık dergisinde (eğitim konusunda önce münferiden, toplantı ardından da dosya konusu olarak) Mimarlık eğitimi çeşitli yönleri ile değerlendirilmiş ve deneyimlerin paylaşıldığı metinler yayınlanmıştır. Bu metinler, içerik olarak, sistematik çalışmaların takibi ya da değerlendirmesi değil de, konu için gündem oluşturma amaçlı oldu (Aytaç-Dural, 2000).

Bursa'da 1989 yılından başlayarak her yıl düzenli olarak gerçekleştirilen '12.Yapı ve Yaşam Kongresi' 'Mimarlık Eğitimi: Bağlamsal ve İçeriksel Değişmeler' teması ile 1999 yılında toplandı¹⁵. Kongrede Türkiye bağlamında iki kritik husus vurgulandı; ilki 'ülke içinde hizmet ve denetim standartlarının geliştirilmesi, yurttışlara güvenli, sağlıklı, konforlu, çevre duyarlı, ekonomik binalar sunma gerekliliği, diğeri de uluslararası ortamda inşaat sektörü ve proje – danışmanlık hizmetlerindeki rekabet edebilme zorunluluğu' (Yücel, 2000¹⁶; Şentek, 2000).

UIA toplantılarında mimarlık eğitimi konusu önemli başlıklardan biridir. Bu konuda 1985 "Mimarlar Direktifi"nin 3. Maddesinde yer alan (bir mimarda bulunması gereken nitelikler) tanım UIA / UNESCO eğitim şartı ve UIA Pekin kongresi mutabakat belgelerine alınmıştır. Uluslararası tanınırlık bu kapsamda tanımlanmıştır. 21.UIA Berlin genel kurulunda, mimarlık eğitimi konusundaki iki önemli belge, ilkesel olarak kabul edildi (Şentek, 2002)¹⁷. Bu bağlamda, 2005 yılındaki 22. UIA İstanbul Kongresi'nin 6 ana temasından biri "Küresel Ortamda Mimarlık" başlığı altında "Mesleğin ve Eğitimin Yeni Biçimleri" olarak belirlendi.

UNESCO ile UIA arasında imzalanan bir sözleşme ile 2000 yılında "UNESCO/UIA Mimarlık Eğitiminde Geçerlilik" komisyonu kuruldu. Bu komisyonun amacı, mimarlık derecelerinin geçerliliğinde ortak değerler oluşturmak ve mimarlık eğitimine ilişkin; sürdürülebilir mimarlık, yoksulluğun hafifletilmesi ve dışlanmışlığın azaltılması, kültürel farklılıkların desteklenmesi ve yerel mimari kimliklerin yaşatılması konularında standartlar geliştirilmesi olarak açıklandı (Danışman, 2002)¹⁸.

Bu metin ve sonrasında 2002 UIA Berlin kongresinde alınan kararlar ve sunulan çalışmalar, Türkiye'deki Mimarlık Eğitimi, yerel kimlik ve sürdürülebilirlik konularına ilişkin ilginin temel nedenleridir.

Türkiye'de, ilki 1992 yılında düzenlenen ve ikincisi yedi-yıl sonra yapılan Eğitim sempozyumları, 1999'dan sonra her yıl düzenlenmiştir. Mimarlar Odası da ilki 2001 yılında olmak üzere her iki yılda 'Mimarlık ve Eğitim Kurultayı' düzenlemiştir (Durmuş, 2009)¹⁹. UIA 2005 İstanbul hazırlıkları sürecinde de kongrenin ana temalarından biri olan "Mesleğin ve Eğitimin Yeni Biçimleri" konusunda hazırlık çalışmaları için düzenlenen toplantılarda "Meslek İçi Eğitim", "Akreditasyon", "Staj ve Meslek İçi Staj", "AB ve GATS Sürecinde Meslek Pratiği", "Mimarlık Lisans ve Lisansüstü Eğitimi" konuları ele alındı. UNESCO'nun '21. Yüzyıl Yüksek

Eğitim Dünya Bildirgesi' ile 'UNESCO-UIA Mimarlık Eğitimi Şartı' arasındaki ortak noktalar belirlenmeye çalışıldı.

Mimarlar Odası bünyesinde, bu gelişmelere istinaden 'Mimarlık ve Eğitim Kurultayları' düzenlenmiş, Mimarlık dergisinde 'dosya' konusu olarak ilgili kişilerin bilgi ve görüşleri yayınlanmıştır. Derginin 314. sayısında konuya ilişkin H.Önel '..."eğitim" özerk, ama başta içinde bulunduğu topluma ve tüm insanlığa karşı sorumlu..." olduğunu ve ulusal bir akreditasyon sistemine ihtiyaç olduğunu, bunun yanında odadan bağımsız bir 'sürekli mesleki gelişim merkezi', 'meslek pratiği', 'ulusal akreditasyon', 'meslek içi eğitim' konularında komiteler kurulması gerektiğini belirtmiştir. Dosyada yer-alan diğer metinde N. Çağlar, 1998'de Hanya'da ilk toplantısı gerçekleşen 'EAAE Avrupa Mimarlık Okulları Başkan ve Eğitim Program Koordinatörleri'nin, 2001 yılında 'EAAE Hanya Kararları 2001 (China Statement 2001)' eğitim alanına ilişkin aldığı kararları aktarmıştır. 1998 yılında yapı sektörüne ilişkin hazırlanan bir raporda, zorunlu stajın beş yıl olması gerekliliği, 1999 depremi sonrası yaşanan tecrübelerle istinaden 2001 yılında çıkarılan 'Yapı Denetim Yasası'nın bu raporu ve yaşananları göz ardı ettiği dergideki diğer bir metinde anlatılmıştır. Aynı metinde GATS anlaşmasının 2005 yılında yürürlüğe girmesi ile yasalarda da yeni bir düzenleme ile hatalı durumların bir nebze düzeleceği, fakat 'Ne yazık ki, mimarlık eğitiminde değişimler içsel dinamiklere bağlı olarak değil üzerinde mutabakat sağlanmamış yasalar zoruyla gerçekleştirilmek istenmekte...' (Kıvırcık, 2003) olduğu ifade edilmiştir.

1990'lı yılların ikinci yarısından itibaren yoğun olarak gündeme gelmeye başlayan koruma konusu O. Ekinci başkanlığındaki oda yönetiminin öncelikli gündemi olmuştur. Bu kapsamda Mimarlık dergisinin 299. sayısında (2001), Mimarlar Odası, okullarda "Geleneksel yapı strüktürlerinin çağdaş malzeme ve teknolojilerle geliştirilmesi" ve "Geleneksel yapı strüktürleriyle çağdaş bina ve mekân tasarımı" derslerinin açılmasını önermiştir.

I. Mimarlık ve Eğitim Kurultayı, 2001 yılında "Nasıl Bir Gelecek, Nasıl Bir Mimarlık?" sorusunu tartıştı. 37. dönem Mimarlar Odası yönetimi 2003 yılında 2. Mimarlık ve Eğitim Kurultayı düzenleme kararı alarak, gündemini AB, GATS süreci ve UIA çalışmaları olarak tanımladı (Mimarlar Odası Haber Bülteni, 2003). Derginin 316. sayısında 'II. Mimarlık ve Eğitim Kurultayı' sonuç bildirisi yayınlandı. Kurultay öncesi, hazırlık panelleri ve forumlar düzenlenerek Kongre konusu 'Mimarın Formasyonu Nedir, Ne Olmalıdır?' sorusu üzerinden çok yönlü irdelendi. Kurultayda, mimarlıkta toplam kalitenin yükseltilmesi, mimarlık eğitimi veren kurumların, izlenebilir ve model oluşturabilecek çeşitlilik göstermeleri; ulusal akreditasyon sisteminin ivedilikle oluşturulması; meslek standartları ve ulusal normların geliştirilmesi ve sürekli mesleki gelişim için kurumsal bir yapı oluşturulması kararlaştırıldı.

1996 yılından başlayarak Mimarlık okulları Bölüm Başkanları İletişim Grubu (MOBBİG) düzenli olarak toplanmaktadır. Avrupa Birliği uyum sürecinde, 'mimarlık bilgi alanının yeni çıkacak Yüksek Öğrenim Kanunu içinde değerlendirilmesi talebi, Kasım 2003 toplantısı sonuç bildirgesinde paylaşılmıştır.

6. DEĞERLENDİRME

Mimarlık politikası oluşturmaya yönelik, kişisel görüşleri yansıtan makaleler dışında, ilk gelişme 1948 yılında toplanan Birinci Türk Yapı Kongresi'ne sunulan komisyon raporlarıdır. Bu kongreye Sedat Hakkı Eldem'in hazırlayıp sunduğu "Mimari Esasların Tesbiti" başlıklı rapor (Yapı Kongresi 1946: 134-141) "mimarlık politikası" mahiyetinde bir öneri metni olarak değerlendirilir (Anonim, 2002).

Mimarlar Odası, 1961 Anayasasının getirdiği sosyal devlet ilkeleri bağlamında “Mimarlar Odası Toplum Hizmetinde” sloganını benimsemişti. Yeni Anayasada ifadesini bulan “planlı kalkınma”, “konut – sağlık yaşam hakkı”, “toprakların ve kıyıların kamu yararına kullanılması”, “eğitim hakkı” gibi temel ilkeler doğrultusundaki politik açılımlar, Mimarlar Odası’nın kendini sorumlu gördüğü çalışma alanlarını genişletmiştir. Bu dönemde konut ve kentleşme sorunları konusunda, “kent topraklarının kamulaştırılması” talebine kadar geliştirilen eleştiri ve öneriler, bir “mimarlık politikası” başlığı altında toplanmış olmasa da tartışmasız birer politika belgesidir.

1967 yılında yapılan Mimarlar Odası Genel Kurulu’nda, eski Bayındırlık Bakanı Muhittin Güven’in Yönetim Kurulu’nu “Marksist” olmakla suçlayan eleştirisine karşı Vedat Dalokay, “Gözlerimin içine bak üstadım, burada samimiyetten gayri bir şey görmeyeceksin... Gecekondu, mesken, özel okullar, sahillerimizin yağma edilmesi hakkında görüşlerimizi söylememiz, siyaset yapma değil, bir meslek politikasıdır” (Şentek, 2010).

Türkiye’de mimarlık alanında yayınlanmış “politika” belgelerine baktığımızda en önemli kaynak Mimarlar Odası’nın özellikle 1960 sonrasında yayınladığı “bildiri” ve Oda yönetim “program”larıdır. 1969 yılı genel seçimleri öncesi “Yurt Sorunları Üzerinde Mimarlar Odası Görüşleri” belgesini bir politika metni olarak yayınlamıştır.

1973 genel seçimleri dolayısıyla Oda’nın yayınladığı ve meslek alanındaki konularla birlikte genel politikaya ilişkin taleplerin yer aldığı belge, seçimler öncesi yayınlanan Oda görüş ve taleplerinin yanı sıra, süreç içinde Oda Yönetim Kurulları adına yapılan açıklamalar, başkan ve genel sekreterlerin açıklamaları, Mimarlık dergisi ve bültenlerde yayınlanan başyazılar, mimarlık – politika bağlantılarını gösteren kaynaklardır.

Seksenli yılların ortasından itibaren, 1980 sonrası liberalleşen toplumda sivil siyasetin ve sivil toplumun henüz kendini toparlama sürecine girmesi ile Mimarlar Odası, ‘kendini gerçekleştirme-arama’ girişimlerine başlamıştır. Bu kapsamda; ulusal bir mimarlık ödülünün kurumsallaştırılması, mimarlık yarışmalarının önemsenmesi ve geliştirilmesi, mimarlık yasası çalışmaları, mimarlık eğitiminin standarda kavuşturulması ve içeriğinin yeniden yapılandırılması talebi, Türkiye’de mimarlık pratiğinin değerlendirilmesi için ‘Türkiye Mimarlığı’ toplantı ve sempozyumları organize ederek gerçekleştirilmiştir.

Türkiye’de, ana akım olarak, siyaset içerisinde kendisini gerçekleştiren/varlık bulan Türkiye mimarlığı, uluslararası gelişmeler karşısında kendi politikasını ve eylem alanını biçimlendirme ihtiyacını, değişimin- ‘günceli yakalama’ (çağdaşlaşma) talebinin gereği olarak görmüş ve bu bağlamda ‘Mimarlık Politikası’ ve ‘Yasal Haklar’, alanında sürekli olarak girişimlerde bulunarak ‘toplum hizmetinde’ olma amacını gerçekleştirmek istemiştir.

Doksanlarda, Mimarların politika ve yasal güvence talebinde başlıca gerekçe, büyük kent merkezlerinde ortaya çıkan fenomenler ve biçimsel pratiklere ilişkin yerel ve özgün yaklaşım geliştirilmesine duyulan ihtiyaçtı. 1990 UIA Montreal kongresinde kabul edilen bildiri, bu bağlamda yerel gündem ile örtüşmüştür.

Mimarlar Odası genel kurul, panel ve toplantılarına ilişkin Mimarlık dergisinde yayınlanan metinler içerisinde, gerek pratik alanda gerekse söylemde ‘bütünlük’ talepleri sıkça tekrarlanmıştır. ‘Bütüncül kimlik’ talepleri, ‘...katılımcılık, şeffaflık, çoğulculuk ...’ kavramları üzerinden dillendirilmiştir.

‘Bütünlük’, ‘bütünleşme’ talepleri, sanıldığı aksine ‘demokrat’ jargonuna ait değildir. Esas olarak mimarları toplumda kurucu nitelikte gören anlayışın, dayatmacı/totaliter

argümanıdır. Mecrayı daraltan, diyalogu tıkayan aydınlanmacı söylemin argümanlarıdır. Mimarların, belirsiz bir tarihsel aralıkta yitirildiğini düşündükleri, fakat hiçbir zaman sahip olmamış oldukları, düşüncede inşa edilmiş bu pozisyonlarını kaybetmemek için, geliştirilmek istenen bir kitle hareketinin motivasyonudur. Bu istem, var-olmuş sanılan bir kitlenin aslında olmadığı ve bu olmayan kitlenin idealize edilen değerler çerçevesinde yeniden yapılandırılmaya çalışılmasından ötürü, özü itibarıyla totaliter-merkeziyetçi ve o nedenle de bütünlük politikasını angaje eden bir söylemi üretmiştir.

Buna karşı güncel demokrasi söylemi üzerinden mimarlık politikası çalışmalarını yeniden düşünmek gerekir. Z.Bauman'ın özerklik projesi olarak "agora" kavramı, söylem kalıplarını kırmada önemli bir araçtır. 'Özerklik', ortamın tüm yerleşik değer ve düşüncelerinin terk edilmesidir. Özerkliğin gerçekleşmesi için birey kadar toplumunda bu bilinci paylaşması gerekir. Yani özerklik, hem kamusal hem de özel alana ilişkindir. Özel ve kamusalın kesişim bölgesi olması nedeniyle 'agora' özerklik alanıdır. Konuya ilişkin birçok düşünürün de ifade ettiği üzere, demokrasiler ancak kendimizi özne olarak inşa etmeye ve savunmaya olanak bulduğumuz kurumsal güvenceler sağlandığında varlık bulur (Touraine, 2007). Bu nedenle de Mimarlar Odasının söylem angajmanı, oda / meslektaş çevresini aşan, bir Türkiye problemidir.

Mimarlar Odası içerisinde agora iyi niyet ve takdir edilmesi gereken çabalarla oluşturulmak istenir, fakat söylem angajmanının ve kemikleşmiş yapıların sorgulanmasına yanaşılmaz. İncelenen dönemde Türkiye mimarlığının gündemi 'mimarlık yasası' idi. Mimarlık politikası öncesinde ağırlıklı gündem konusu olan 'Mimarlık Yasası' olmazsa olmaz bir ihtiyaç olarak görülüyordu. Fakat yasa içeriğindeki yaptırımlar, genç kuşakları, periferiyi görmezden geliyor, onlar için ağır bir yük getiriyordu. Yasa, alanı tıkayıp, kemikleştirecekti. Yerel gündem yasa tasarısının kabul edilmemesi ile tikanınca, Oda yönetimini devralan yeni grup anglo-sakson entelektüel çevrelerinin tartışma başlıklarını Mimarlık dergisinde gündem konusu yaptı. Öne çıkan kavram 'tasarım özgürlüğü' oldu. Konu yerel koşullar ile ilişki kurmayan kavram kalabalığına boğularak retorik üretme çabası, gerçekliği olmayan, içi doldurulmamış fantastik bir söylem olarak gündeme geldi ve işlendiği kadarı ile kaldı.

Mimarlık yasası tartışmalarında yasa karşıtı olan 'tasarım özgürlüğü' savunucularının esas olarak amaçlarının tasarım özgürlüğü üzerinden demokratik bir söylem, eylem ortaya koymak olmadığı da görülmüş oldu. Yerel gerçekliğin ve durumun ürettiği düşünülen 'koruma' söylemi ise yerel gündemde ancak konunun UIA gündemine yerleşmesi ile tutunabildi. GATS, UIA ve AB kapsamında karşı karşıya olunan kendine çekidüzen verme halleri ise içerikli fakat içselleştirilemeyen biçimsel yapılar oldu. Gerek Mimarlık yasasında 1995 yılından 1999 yılına gelişen uzlaş, gerekse uluslararası uyum çalışmaları ile kurumsallaştırılması gereken komisyonlara ilişkin 1997 yılından 2003 yılına yaşanan gelişim, ortamın ve Mimarlar Odasının olgunlaşma süreci olarak görülmelidir.

1986-2004 aralığı, çeşitliliklerin ve uzlaşının serencamı olarak, Mimarlar Odasının uluslararası platformlarda Türkiye mimarlığı ve mimarlarını ön-plana çıkardığı, ulusal ölçekte geri plana itilse de uluslararası meslek çevrelerinde gündemin biçimlenmesine yerel önceliklerini ön-planda tutarak katkı sağladığı ve bu tutumu ile takdir gördüğü faaliyetler gerçekleştirmiştir.

2005 sonrasında, uluslararası gelişmeler bağlamında Mimarlar Odası, aktif olarak, ülke için ulusal bir politika oluşturma sürecini başlatmıştır. 2007 yılında TMMOB Mimarlar Odası 'Türkiye Mimarlık Politikasına Doğru' metnini yayınlamış, bu metinde sıralanan ilkeler her ne kadar yalın, açık, amaç ve içerik bakımından tutarlı olsa da, tamamı uluslararası gündemin

etkisi ile oluşmuş ilkelere. Kendi tarihselliğini görmezden gelen bir içerik ortaya konulmuş olması bakımından bu başlangıç tutarsız bir tutum ortaya koymuş oldu.

Bu çalışma ile 2007 yılına kadarki süreçte TMMOB Mimarlar Odası Mimarlık Dergisi'nde, uluslararası gündem ve eğitim konularındaki Mimarlık Politikalarının sorunsallarının dökümü yapılarak bahsedilen tutarsızlık, gerçek gündem ve tartışma başlıkları ile Mimarlar Odası merkezli ortamın gerçek gündemi görünür kılınmaya çalışılmıştır.

Bilgilendirme / Teşekkür

Bu yazıyı 2019 yılı Temmuz ayında aramızdan ayrılan, 1988 yılı Mimarlar Odası Genel Sekreteri Mehmet Ali Yardımoğlu'na ithaf ediyorum

Çıkar Çatışması Bildirimi

Bu makalede olası bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Notlar

- 1 Mimarlar Odası internet sitesi içerisinde, "Belgeler" başlığı altında EFAP belgelerine erişilebilir.
- 2 (Şentek 1996: 6) AET'nin 384 sayılı yönergesidir. Şentek'in ifadesi ile 'Mimarlık Yasası' çalışmalarına rağmen, 'Avrupa Topluluğunda bu yönergeden sonra sürdürülen çalışmalar ülkemizde izlenememiş olması önemli bir eksiklik. 'Yönerge, üye ülkeler arasında mimarlık mesleğine ilişkin diplomaların, sertifikaların ve mesleki formasyon yeterliliğini tespit eden diğer resmi belgelerin karşılıklı tanınması konusunda bir düzenleme getirmeyi amaçlıyor. Böylelikle, diğer üye ülkelerde serbest çalışma, yerleşme ve iş kurma hakları tanınabilecektir.
- 3 Türkiye temsilcilerinden Yıldız Sey ve Berrak Seren bu kongrede UIA Konsey üyeliğine seçildi
- 4 UIA Montreal Bildirisinde not düşüldüğü şekliyle Ulusal girişimlerin, UNESCO ve Birleşmiş Milletler tarafından ilan edilen "Kültürel Gelişiminin Dünya On Yılı" boyunca gerçekleştirilmesi için UIA, destek ve uzmanlık sağlamalıdır.
- 5 F.Söyler'in 19.UIA Barselona toplantısında sunduğu konuşma metni dışında. Söyler konuşmasını şöyle bitirir; "bir sanatçı dünyayı değiştirmeye soyunmaz mı? Dünyaya kör ve sağır olan biri, onu nasıl değiştirebilir?"
- 6 Bu kapsamda Mimarlık dergisinde yalnızca AB bünyesinde oluşturulan "Mimarlar Yönergesi" (Şentek, 1996) metni yayınlanabildi. 34. Dönem Oda yönetimi ile birlikte dergi yayın kurulunun da değişmesi ile bu metin ve yönergelerin yayını durdu.
- 7 A.Şentek'in ifadesiyle, Bizdeki "Mimarlık Yasası" çalışmalarına paralel nitelikteki bu çalışmanın bir bölümü Türkçeye çevrilerek yayınlanmıştı. Çalışma, geniş kapsamına ve yoğunluğuna karşın, zorunlu "kanun" değil, "tavsiye" kararı olarak, bir "Mutabakat Metni" şeklinde sunuldu ve kabul edildi. Türkçesinin kısa zamanda yayınlanması beklenen "Mutabakat Metni", on yedi bölümden oluşuyor: • Meslek İlkeleri / • Mimarlığın Uygulanması / • Mimar / • Bir Mimarda Bulunması Gereken Temel Nitelikler / • Eğitim / • Eğitimde Akreditasyon / Geçerlilik / Diplomaların Tanınması / • Mezuniyet Sonrası Staj / Stajyerlik / • Mesleğe Girişte Mesleki Bilgi ve Yeteneğin Kanıtlanması / • Kayıt / Lisans (=Ruhsat) / Sertifika / • İş Dağıtım / Kalite Temelinde Bir Seçim / • Etik ve Mesleğin İcrası / • Mesleki Gelişimde Süreklilik / • Mesleği Uygulamanın Kapsamı / • Mesleği Uygulamanın Şekilleri / • Bir Başka Ülkede Mesleğin Uygulanması / • Telif Hakları / • Meslek Örgütlerinin Rolü ' başlıklarında düzenlemeleri içermektedir.
- 8 Mimarlık 288 de, UIA Genel Sekreteri Vassilis SGOUTAS, 1999 - 2000 dönemi için 20. Genel Kurul için; • "Sürdürülebilir Mimarlık", • "Kentlerde Yoksulluk, Şiddet ve Dışlanmaya Karşı Eylem", • "Mimari Mirasın Korunması ve Kültürel Farklılıkların Teşviki" temalarını önerdi. Ayrıca, Şentek'in metninde, V.Sgoutas, yeni çalışma döneminin ana konu başlıklarını "Sürdürülebilir Mimarlık", "Kentlerde Yoksulluk, Şiddet ve Dışlanmaya Karşı Eylem", "Mimari Mirasın Korunması ve Kültürel Farklılıkların Teşviki" olarak tanımladı. Bu konuşmasında İstanbul HABITAT II toplantısından, Rio, Kopenhag Zirveleri ve UIA'nın Barselona, Şikago Kongrelerinin birikimi ile, "sürdürülebilirlik" ve "barınak" kavramlarının, "dünyanın neresinde olursa olsun, mimarlar için ayrılmaz ve önceliği olan konular" olduğunu belirterek, 1999 - 2000 döneminde mimarlıkta kültürel farklılıkların önemi üzerinde durmayı amaçladıklarını ve 'UIA'nın

doğal ve fiziki çevrenin korunması konusu üzerinde önemle durduğunu, önümüzdeki çalışma döneminde, mimarlık uygulamalarında kültürel farklılıkların belirginleştirilmesi ve kültürel mirasımız ile gerekli bağların kurulmasında somut gelişmeler sağlanacağını..." belirtmiştir. (Anonim, 1999)

9 Duyuru metninde, 'Çalışmalarına 1992'de başlanan ve ... 14-16 Mayıs 1999 da Bursa Uludağ'daki Olağanüstü Genel Kurul'da temel prensipleri onaylanan yasa taslağı, Uluslararası Mimarlar Birliği'nin (UIA) Haziran 1999'da Pekin'deki Dünya Mimarlık Kongresi ve Genel Kurulu'nda kabul edilen kurallara uyumlu hazırlandı. Kanun; Mimarlığın Korunması ve Geliştirilmesi İçin Uyulacak Kurallar, Mimarlık Yetkisi, Mimarlığa Karşı Toplumsal Yükümlülük, Topluma Karşı Mimari Yükümlülük, Ortak Sorumluluklar başlıklarında içeriğe sahiptir.

10 37. Dönem Mimarlar Odası Yönetiminde, A. Şentek'in Mimarlık Dergisinin Yayın Kurulu Üyesi Olarak, 34. dönem yönetimindeki eylem planını hayata geçirdiği görülür.

11 Ayrıca, 'arazi kullanımı' konusundaki tartışmaları çevre duyarlı yapılaşma için önemli olduğu düşüncesini paylaşmıştır.

12 "Mesleği Uygulamanın Kapsamı ve Şekilleri", "Meslek Kuruluşlarının Rolü" metinleri üzerindeki çalışmalar ise İstanbul Kongresine kadar uzatılmıştır. Ekim 2002 de Yalova'da yapılan Merkez Danışma Kurulu toplantısını değerlendirmesi. (Şentek, 2003)

13 Kanun No: 4817 Kabul Tarihi: 27.02.2003 2004 sonu itibarı ile yasalaşarak 2005'te uygulamaya girdi.

14 "...Türkiye hızlı bir değişim içinde, mimarlık faaliyetlerini sürdürülebilir kalkınma amacıyla yönlendirmek durumunda olan bir ülkedir. ... mimarın önümüzdeki yıllarda teknoloji, sosyal ve politik bilimler, çevre / tarih bilinci ve yönetim bilgileriyle donatılması için bugünden harekete geçilmesi zorunludur."

15 Kongreden AIA Philadelphia Şube Başkanı Richard W. Bartholomew'ın Mimarlık pratiği ve eğitiminin Amerika'daki durumu, alandaki gelişmeler ve pratiğin geleceği konulu bildirisine (Bartholomew , 2000) ve kongreye ilişkin değerlendirmelere Mimarlık dergisinde yer verildi. Bu metinde Bartholomew, Birleşik Devletlerdeki sistemi anlattıktan sonra, ekonomi, teknoloji, iletişim ve küreselleşmenin mimarlık eğitimi ile pratiğinin değiştiğini, yeni ortamın ana değerlerinin bilgi ve yenilikçilik olduğunu ifade etmiştir. Bu bağlamda iyi bir eğitim ve yaşam boyu sürecek bir öğrenme süreci ile eğitim ve uygulama arasında sıkı bir bağ gerektiğini belirtmiştir.

16 Yapı ve Yaşam Kongresi kapanış konuşması

17 "UNESCO – UIA Mimarlık Eğitimi Onay Sistemi" ve "UIA / UNESCO Mimarlık Eğitimi Şartı"

18 UIA için hayati önem taşıyan iki program, "Mimarlık ve Sürdürülebilir Gelişme" ve "Mimarlık ve Toplum", 4 tema üzerinde çalışılmaya devam edilecektir: KENTLEŞME, HABİTAT, KÜLTÜREL KİMLİK ve YETENEK

19 Mimarlık Eğitimi Sempozyumu, (6-8 Mayıs 1992, İstanbul), Mimarlar Odası İstanbul Büyükşehir Şubesi ve Yıldız Üniversitesi / Mimarlık Eğitiminde Beklenen Değişimler Kongresi, (1993, Ankara), Gazi Üniversitesi ve Mimarlar Odası Ankara Şubesi / Mühendislik Mimarlık Eğitimi Sempozyumu, (22-24 Ekim 1999, İstanbul), TMMOB adına Makine Mühendisleri Odası / I. Mühendislik Mimarlık Eğitimi Sempozyumu, (28-29 Nisan 2000, İstanbul), TMMOB adına Makine Mühendisleri Odası / I. Mimarlık ve Eğitim Kurultayı: "Nasıl Bir Gelecek, Nasıl Bir Mimarlık?" (3-5 Aralık 2001, İstanbul), TMMOB Mimarlar Odası

KAYNAKLAR

ANONİM, 1990. UIA Montreal bildirisini. *Mimarlık*. (242), s. 10.

ANONİM, 1996. İnsan yerleşmeleri üzerine İstanbul Deklerasyonu. *Mimarlık*. (270), s. 3-4.

ANONİM, 1996. Söyleşi: İhsan Bilgin-Çiğdem Türkoğlu. *Mimarlık*. (269), s. 11-15.

ANONİM, 1999. UIA 21. Genel Kurulu kararları. *Mimarlık*. (289), s. 2.

- ANONİM, 2000. Mimarlığın yasası hazır. *Mimarlık*. (291), s. 3.
- ANONİM, 2002. *Forum yeni dönem çalışmaları, görüş ve öneriler* [çevrimiçi]. Erişim adresi: <http://dergi.mo.org.tr/dergiler/4/554/8298.pdf> [Erişim tarihi 10 Aralık 2019].
- ANONİM, 2003. Odadan. *Mimarlık*. (309).
- ANONİM, 2007. *Türkiye mimarlık politikası hayata geçiyor!* [çevrimiçi]. Erişim adresi: <http://www.mimarlikdergisi.com/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=52&RecID=1282> [Erişim tarihi 10 Aralık 2019].
- ATABAN, Ö., 2004. Kamu yönetiminin yeniden yapılandırılması tasarıları üzerine notlar, güncel: yasal düzenlemeler. *Mimarlık*. (317).
- AYTAÇ-DURAL, T., 2000. Dosya: temel tasarım eğitimi bir "dosya"nın öyküsü ve "temel" umutlara dair.... *Mimarlık*. (293), s. 23-24.
- BABAOĞLU, C., 2018. *Yükseköğretimdeki politikalarına dair bir yazın taraması ve analiz için bir anahtar kavram olarak politika transferi* [çevrimiçi]. Erişim adresi: <https://arastirmax.com/en/system/files/dergiler/260423/makaleler/2/1/arastirmax-yuksekogretimdeki-politikalarina-dair-bir-yazin-taramasi-analiz-icin-bir-anahtar-kavram-olarak-politika-transferi.pdf> [Erişim tarihi 10 Aralık 2019].
- BARTHOLOMEW, R. W., 2000. Bugünün Amerika'sında mimarlık eğitimi ve meslek pratiği. *Mimarlık*. (296), s. 21-24.
- BAŞ, C., 2019. *Avrupa kentsel şartı. Türkiye Belediyeler Birliği* [çevrimiçi]. Erişim adresi: https://www.tbb.gov.tr/online/kitaplar/avrupa_kentsel_sarti_2017/html5forpc.html [Erişim tarihi 10 Aralık 2019].
- DANIŞMAN, G., 2002. 2002 UIA Genel Kurulu izlenimleri. *Mimarlık*. (307), s. 40.
- DURMUŞ, S., 2009. Türkiye'de mimarlık sempozyumları ve Türk mimarlık tarihi bildirileri bibliyografyası. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*. 7 (13), s. 557-604.
- DURU, B., 2005. Avrupa Birliği kentsel politikası ve Türkiye kentleri üzerine. *Mülkiye*. (246), s. 65.
- COUNCIL OF EUROPE, 2019. *European urban charter* [çevrimiçi]. Erişim adresi: <https://rm.coe.int/168071923d> [Erişim tarihi 10 Ekim 2019].
- EFAP, 2019. *EFAP Documents. A chronological history* [çevrimiçi]. Erişim adresi: <http://www.efap-epa.eu/pdf/en/history.pdf> [Erişim tarihi 22 Kasım 2019].
- KIVIRCIK, H., 2003. Yasalarla mimarlık eğitimi serüveni [çevrimiçi]. Erişim adresi: <http://www.mimarlikdergisi.com/index.cfm?sayfa=Ozet&DergiSayi=26&MenuID=92> [Erişim tarihi 10 Aralık 2019].
- KOŞANER, Y., 1990. Yükseköğretim ve mimarlık üzerine bazı görüşler. *Mimarlık*. (242), s. 37-38.
- LİANGYONG, W. ve ŞENTEK, A., 1999. UIA 21. Genel Kurulu. *Mimarlık*. (288), s. 28.
- LÖKÇE, S. ve AYKUT, O., 1994. Mimarlık eğitiminde beklenen değişimler kongresinin ardından. *Mimarlık*. (256), s. 13.

- MİMARLAR ODASI ANKARA ŞUBESİ, 2003. *Avrupa mimarlık ve yarın* [çevrimiçi]. Erişim adresi: <http://www.mimarlarodasiankara.org/index.php?Did=617> [Erişim tarihi 10 Aralık 2019].
- MİMARLAR ODASI ANKARA ŞUBESİ, 2019. *Avrupa kentli hakları deklarasyonu* [çevrimiçi]. Erişim adresi: <http://www.mimarlarodasiankara.org/?id=964> [Erişim tarihi 10 Aralık 2019].
- MİMARLAR ODASI HABER BÜLTENİ, 2003. 2. *Mimarlık ve Eğitim Kurultayı* [çevrimiçi]. Erişim adresi: <http://www.mimarlarodasi.org.tr/mimarhaber/index.cfm?sayfa=arsiv&Dergi=12&Menu=52&Action=showbelge&ReclD=176> [Erişim tarihi 10 Aralık 2019].
- ÖZBAY, A., 1993. UIA Kongresi üzerine yorumlar – değerlendirmeler. *Mimarlık*. (253), s. 18-19.
- SCHRÖDER, G., 2002. 2002 UIA - Berlin. *Mimarlık*. (307), s. 36-37.
- SEY, Y., 1993. 2000'li yılların eşiğinde Türkiye'de mimarlık konuları. *Mimarlık*. (253), s. 20-21.
- SGOUTAS, V., 1999. Mimarlık, UIA ve 2002 yılı. *Mimarlık*. (288), s. 10-11.
- SÖYLER, F., 1996. Dünyanın gerçeklerini görmemekte ısrarlı, kör ve sağır mimarların var olabileceğine inanmıyorum. *Mimarlık*. (270), s. 7.
- ŞENTEK, A., 1994. Mimarlar 'yasal tanım' edinme çabasında. *Mimarlık*. (256), s. 14.
- ŞENTEK, A., 1996. Avrupa Birliği mimarlar yönergesi. *Mimarlık*. (268), s. 18-19.
- ŞENTEK, A., 1999. UIA 21 genel kurulu. *Mimarlık*. (288), s. 28.
- ŞENTEK, A., 2000. Bursa yapı ve yaşam kongresinin ardından mesleğin uygulanması üzerine. *Mimarlık*. (296), s. 18-19.
- ŞENTEK, A., 2000. Daha etkin bir konum için. *Mimarlık*. (294), s. 10.
- ŞENTEK, A., 2002. 'Berlin 2002'den', izlenimler ve değerlendirmeler. *Mimarlık*. (307), s. 39.
- ŞENTEK, A., 2003. AB/GATS Sürecinde mimarlar ve uluslararası rekabete açılma koşulları. *TMMOB Mimarlar Odası Haber Bülteni*. (92).
- ŞENTEK, A., 2003. Dosya: mimarlık eğitimi: ağaç yaşken eğilir. *Mimarlık*. (310) [çevrimiçi]. Erişim adresi: <http://www.mimarlikdergisi.com/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=9&ReclD=666> [Erişim tarihi 10 Aralık 2019].
- ŞENTEK, A., 2010. Mimarlar, politika ve mimarlık politikaları. *Güney Mimarlık Dergisi*. (1), s. 13-20.
- TAĞMAT, T. S., 2005. Daha kaliteli bir yaşam çevresi için mimarlık politikası: süreçler, aktörler, tartışmalar ve Türkiye. *Mimarlık*. (326).
- TEYMUR, N., 1999. Uluslararası Mimarlık': söylem ve gerçek- UIA Pekin Kongresi ve Türkiye. *Mimarlık*. (288), s. 35-39.
- TOURAİNE, A., 2007. *Demokrasi nedir?*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- TUNA, B. 2019. *1986 Bursa deklarasyonu'ndan 2006'ya ...* .Mimarlar Odası [çevrimiçi]. Erişim adresi:

<http://www.mo.org.tr/index.cfm?sayfa=belge&sub=detail&bid=14&mid=14&tip=0&Recid=10228> [Erişim tarihi 10 Aralık 2019].

YÜCEL, A., 2000. Değişen dünya değişen meslek pratiği. *Mimarlık*. (296), s. 20.

Biyografiler

Hasan Tahsin SELÇUK

Eğitim Bilgileri: Doktora, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Tarihi ve Kuramı Anabilim Dalı 2005 Şubat- 2011 Kasım, Tez adı: Türkiye mimarlığının sınırları 1990-2000, Tez Danışmanı:(Bülent Tanju) Yüksek Lisans, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Programı, 2001 Ekim 2005 Ocak, Tez adı: Mimarlıkta yapısal bir çözümlenme deneyimi: Ankara'daki alışveriş merkezleri, Tez Danışmanı:(Sevgi Lökçe) Lisans, Doğu Akdeniz Üniversitesi Mimarlık Fakültesi – Mimarlık Bölümü – 2001 Araştırma Alanları: Mimarlık Tarihi, Koruma, Göstergibilim ve Mimarlık, Hafıza ve Mekân, Kentsel Mekân ve Mimarlık, Mimarlık Eğitimi, Kültür Çalışmaları. 2005 yılında Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Tarihi ABD Araştırma Görevlisi olarak göreve başladı 2012 yılından itibaren aynı kurum ve Anabilim Dalında Dr. Öğretim Üyesi olarak görev yapmakta. Yayımlar: Kitap, Biçimcilik, Romantizm, Demokrasi: 1990 Dönemi Türkiye Mimarlık Dergilerinde Söylem Analizi (2019)., Selçuk Hasan Tahsin, Palme, Editör: Somyürek İbrahim, ISBN:978-605-282-313-2, Türkçe (Bilimsel Kitap), (Yayın No: 5048490) Makale, Selçuk, Hasan Tahsin (2018). The Concept Of Cultural Industry Policy: A Critical Perception. Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi (AEUİİBFD), 2(1), 22-35., Doi: 10.1111/1540-6040.00034 (Yayın No: 4604454)

Interventions, Territorial Structure and Environmental Knowledge in Muslim Built Environments¹

Cemil EKBER*

* *Fatih Sultan Mehmet Vakıf University
Istanbul, Turkey
ORCID:0000-0003-0685-0500
jamelakbar@fsm.edu.tr (Corresponding author)*

Opinion Article

Received: 03/12/2019

Received in revised form: 30/12/2020

Accepted: 13/01/2020

Published online: 31/01/2020

Abstract²

This paper argues that higher quality built environments can never be commodified, but rather should evolve from its inhabitants. Nowadays, users can choose from what is already produced by profit seeking industries, yet they cannot decide their manufacturing specifications. Environmental elements or configurations are no exception. Capitalism with its Western mode of production resulted in shaping built environments all over, including Muslim Middle Eastern settlements. Hence, components of the built environments such as houses and schools became **commodities** thus eliminating users' participation except on the selection level from an already finished products. This process is quite different than traditional ones in the Muslim built environment in which production is based on users' control. I.e., production is not based on participation as one might think, but rather on the power of controlling all environmental configuration by residents at all levels. This process, as the paper argues, will have massive positive impacts such as sustainability. The paper depicts three major mechanisms to delineate the process of creating built environments with the least possible cost yet leading to much higher qualities than those created by capitalism. The three mechanism are: 1) reducing land value as much as possible to an affordable level for the masses; 2) environmental decisions are based on the principle of damage leading to "accretions of decisions" with no external interventions; 3) deep territorial structure to further concentrate responsibilities in the hands of local inhabitants. Thus all three leading to environmental knowledge based on local control and thus responding to local needs, ambiance and materials resulting in sustainable environments. In summary, environmentally, commodification of capitalism is the archenemy of sustainability.

Key Words: Intervention, territory, convention, rights, sustainability

1. INTRODUCTION

Thus far, most if not all attempts to enhance quality of the built environment are external. For example, to deal with sustainability whether in academia or practice, actions are external. They are based on governmental and professional interventions. On the political level, officials of governments meet in conferences to reach agreements between States to reduce pollutions. On the administrative level, authorities develop building codes to control environmental and urban activities to reach sustainability. On the academic level, studies were created to reach proposals and solutions to have a sustainable urban sittings or buildings. On the professional level, many designs proved their success of a building in a specific site.

All such attempts are external and if succeeded as in a designing a building or a site, it is just a success in one or few sites, but not the whole environment. Although rules and regulations usually deal with all sites, they are still attempts by those outside the site. What is needed is a strategy that would pull the environment as a whole to a higher quality. This paper argues that such a goal cannot be achieved without control springing out from the sites' inhabitants, and this cannot be reached without considering rights or hukuk.

Although issues of this paper are about the Muslim world, they do apply to other cultures. This paper raises the following question: How does different cultural thinking creates Architecture or environmental knowledge in general? Or, how does a society produces built forms? Could best environmental solutions come from current Western modes of production? The obvious answer for most is: yes, as history of producing goods or knowledge guided societies to western modes of production.

Capitalism is based on profit-making through consumption. The consumption process has two ends: producers and consumers. The built environment is no exception. There are producers (architects, planners, municipal officers, building material industrialists, manufacturers, etc.) and consumers (residents, the public, etc.). In such equation affordability determines the quality of the built environment. Higher qualities for the richer while the poorer might become homeless. The quality of lavish buildings (e.g. Banks) is improving fast whether in terms of its building materials, technology, or space organization. There could be no other societal system that could push the edge of the field of architecture and urbanism forward as capitalism. However, the gap between excellent architecture and what the general public in so called Third World countries could afford is becoming wider. Societies of the Third World countries do not need excellent architecture as much as they need affordable environments. Meanwhile, producing affordable environments became a commodity in itself that has to be produced: a typical attitude of capitalism. That is why we hear today of participation, empowerment, enablement, grass root movements, etc. The existence of such terms suggests that they are not the general practice; they are the exception. Although ideologies of empowerment, sometimes, stands against capitalism, its results are still a commodity targeted towards a specific class of people. I.e., this mode of thinking is fruitless.

2. THE RIGHT OF REVIVIFICATION

In all realms of society making, the predominant Western model is based on evolution, especially the law. The law is in a constant flux, not necessary reforming or reflecting societies' norms and values. Through democracy, the society, challenges its laws and moves to new ones. Only the active individuals and the powerful could decide the changes in the law by

mobilizing the masses. The more active, the knowledgeable and the wealthier (the powerful) are the ones who are pushing the boundaries of the law. Some studies showed that only 0.02% of the population in the United States decide the candidates from whom the president or the congress man will be selected³. Those who are elected, constantly improve (according to their convection) the law which in effect changes the relationship between the State and individuals through redefining the rights of all active parties involved in shaping the built environment whether they were users, owners, companies or Governmental agents.

Fearing possible creation of chaotic environments, as well known, through planning codes, the law prohibits land appropriation without the State permission. In such situations, the law with good intention will lead to monopoly and thus land speculation as the law is always penetrable form the powerful.

Refuting Malthusian theory, one might argue that land availability compared to global population is immense. In fact, the current population of the world can fit easily in one country such as Sudan if not the United Arab Emirates (Akbar, 2020: 1035). Thus land value does not reflect land shortage as it does reflect land speculation. However, in Islam, the low or hukuk led to maximize the percentage of owners in society. If it is 60% in capitalist society or 40% in socialist ones, in Islam it should come close to 100% if Islamic hukuk was implemented. How?

The major mechanism that create ownership is obviously establishing it through appropriation, which is the logical origin of any ownership. Not unexpectedly, appropriation has been extensively discussed by Muslim jurists. They recognised unowned and unused land as mawat, and followed certain principles in utilising it. Mawat literally means “dead”. With respect to property it means unowned and unutilised land. Land is considered dead if there is no trace of building or cultivation; if it is not used by the neighbouring locality as, for example, a common pasture, burial ground, or as a source of wood or food for cattle. However, differences among schools of law exist regarding the status of unutilised land abutting urban areas. Is it to be considered dead land or not? All schools of law with the exception of some jurists from the Hanafi rite, consider it dead land.

According to custom, dead lands may be revived and consequently owned by the reviver. ‘Ihya’ literally means “life-giving”; thus, those who utilized a parcel by building on it or farming in it will won it. There is ample evidence from the Prophet's traditions, rulers’ actions and jurists’ opinions to support the principle of recognizing ownership of dead land to those who revive it. The Prophet said, “The people are God’s people, the land is God’s land, he who revives a piece of dead land will own it, and the unjust root has no right.” In another tradition he declared, “He who revives dead land will be rewarded by God (in the day of judgment)”. A man who had revived dead land came to ‘Ali (the forth caliph) and said, “I came across a land that was ruined or its (original) inhabitants had left it, and I dug streams and cultivated it.” ‘Ali responded, “Eat pleasurably (enjoy it) you are righteous not impious, a reviver not destroyer.” ‘Ibn Qudamah (d. 1223/620) relates that “Reviving dead-lands is the custom in all regions even if there are differences among jurists regarding its regulation.” (Akbar, 1988)

Any revived land will create its own rights. The rain water of a revived land as a house will carve its discharge channel as a right for example. From such diverse circumstances, of course many different opinions of jurists were raised by scholars, such as what are the actions that are needed to own a land? What are the rights of a revived land so the accumulations of the actions of the many revivers will not lead to chaotic environment? As explained in Qas al-Haq, such land policy led to the reduction of land value.

3. ACCRETIONS OF DECISIONS

One may think of two types of extreme environments. The one that is well organized, such as those designed and built by the State with much funds, and the ones that were created without any interventions, yet often created by poor people. Obviously, by comparing both, one will conclude that interventions are often leads to a higher quality environment. However, if one considers the residents poverty, which is an empowerment issue, one should be able to distinguish between quality, morphology and decision making process. Unfortunately, this was not realized by many officials and professionals. Thus, as common, fearing possible creation of chaotic environments, through planning codes, the law prohibits additions or changes in the built environment without the State permission. All building activities are done within Municipal codes. In such situations, the law with good intention will lead to the elimination of users' participation in creating environmental solutions. How?

The places of conflict between neighbours are usually the interfaces between their properties. At these interfaces the conflicts and resolutions between neighbours are played out. They are the boundaries where conventional, personal, deviant and aberrant behaviours came to the surface: the undesirable movement of one resident towards another triggers a situation of conflict. To avoid such conflicts, attitudes of contemporary capitalist societies' laws was the minimization of possible disputing-interactions between neighbours. A typical attitude of its individualistic belief, capitalist societies laws defined and defended properties boundaries, and devised the needed laws and penalties to control these boundaries. This resulted in eliminating the experiences of the sites' residents from contributing to the accumulation of environmental knowledge.

The attitude in traditional environments is the opposite, the Islamic legal system maximized the interaction between neighbours on those boundaries which enhanced the process of evolving best environmental solutions. This was done through the principle of damage. The Prophet said: "neither *darar* nor *dirar*" which translates as: "there should be neither harming nor reciprocating harm⁴." This tradition was interpreted to mean that one may act in the built environment so long as the action causes no harm to others. The tradition was used by the society to evaluate the legality of individual actions in the physical environment. Thus, each change was treated as a unique case and judged by referring to this principle.

Jurists differ as to the exact meaning of this tradition: *Darar* is what an individual benefits from at the expense of others, such as changing a residential property to a factory whose noise or effluent will harm neighbours; *dirar* means an action which harms others without benefiting the acting individual, such as opening an unneeded window to look at the neighbour's yard⁵. The use of the tradition as a tool and the opinions of jurists suggests **complete freedom** of action if others are not damaged. The only actions that a party may not execute are those which affect another's property physically, such as knocking or hammering on the neighbour's wall, or those which affect the residents of the adjacent property-- for example, an intrusion on a neighbour's privacy.

One might argue that the environment might be chaotic if the principle of damage is activated. This is not the case. The freedom of individuals to act without harming others has led to the very interesting theme of the "right of precedence." A property can possess the right to damage other properties within limits, without being damaged itself. For example, a person built his house and opened a window that did not overlook other houses. Later the neighbour built a house and wanted the first person's window sealed. The window can remain because

the first person preceded the second and had the right of using the window while the second person had to adjust ('Ibn ar-Rami, 1982: 315) ('Ibn ar-Rami, d. 734/1334, who was a building inspector and wrote a book of building laws). The term "hiyazat ad-darar" literally, "possessing damage" means the right enjoyed by a property to damage other properties because its owner preceded others in action. The cases suggest that possessing damage is related to a properties and not to individuals. Let us call the right of possessing damage as the "right of precedence." Obviously, this is not the case in contemporary environments where all owners are alike; one rule for all.

Jurists' opinions varied according to the damage caused to neighbours. The damage caused by the smoke of a potter's fire, for example, had the right to continue ('Ibn ar-Rami, 1982: 301). In a case, a jurist was asked about houses inside Qairouan city which had been used as tanneries; the tanners were forced to move out. Thirty years later some tanners wanted to renovate the same houses as tanneries. The neighbours protested on the grounds that the houses had not functioned as such for thirty years. The jurist answered that the tanners had the right to move back (al-Wansharisi, 1981). Some jurists, however, will not allow such damage to continue regardless of the amount of time that has elapsed. For example, a jurist was asked about shops for pounding kernel in the market which had houses above them. The pounders had been forced to move outside the city, but now they had come back. He answered that since they cause damage they should be moved (al-Wansharisi, 1981).

The cases suggest that an owner may damage others if his action precedes them. In other words, there was a rather well-established principle regarding the right to damage others if the damage is not severe. But what about actions taken in the past which will inevitably damage others later on? I.e., the owner was allowed to take such action because there was no one there to object -an example is building a tannery whose odor will harm future neighbours? If the action could potentially, but not inevitably, damage others in the future- an example is the creation of a window that might overlook future properties, the action had the right to continue even if it damaged neighbours. 'Ibn Taymiyyah (d. 728/1328) was asked about two houses in which the water spout of one house was directly above the other's entrance, and had been in that position. Did the owner of the latter house have the right to prevent the damage caused by the water spout? He answered that since the water spout had been installed first, it had the right to continue⁶.

The following will explain that the "right of precedence" did not result in a dominance relationship between properties as the term may suggest but rather ordered the relationship between neighbours and created social bonds without the need for municipal rules. Let us explore the various situations that created the "right of precedence."

The owner who precedes others in possessing a "right of precedence" has the right to continue an inevitable damage. In one case in Tunis two neighbours fell into dispute because a canal leaked into the neighbour's well. As the canal was built before the well, the well owner was asked to counteract the damage of leaking ('Ibn ar-Rami, 1982: 375). Against collectively owned property, the "right of precedence" was also upheld. In a dead-end street owned by its inhabitants, one of the houses abutting the dead-end street but which did not have access to that street had a small, covered, long disused septic tank within the dead-end street. The owner of the septic tank wanted to reuse it, and the owners of the street could not prevent him from doing so, as the septic tank preceded their dead-end street (Al-Wansharisi, 1981). In short, the builders who acted later had to accept the previous "damaging acts" as constraints.

The “right of precedence” is decided by the preceding action and not by the preceding building. If owner A preceded owner B in building his property, then owner B have the right to initiate “damaging acts” if there was no objection and would have the “right of precedence.” For example, if two properties are on opposite sides of a through street, and one owner (B), whether or not it preceded (A) in building the house, opened a door that could damage A in the future by limiting A’s choices of opening a new door, then B will have the “right of precedence.”⁷

The concept that one property may enjoy some rights over the other made individuals aware of their rights. A good example of such awareness is the case of a lime-kiln owner who, having one fireplace, decided to build another fireplace using the same chimney. The neighbours protested on the grounds that this caused additional smoke, and the new fireplace was banned by the judge 'Ibn al-Ghammaz who was appointed as a judge in Tunis in 718/1318 (Al-Wansharisi, 1981: 9).

Thus, in conclusion, the “right of precedence” **ordered** the relationship between owners as a **series of constraints**. To allow residents’ complete freedom, the environment should be considered as a series of constraints. Logically, there is no other approach. I. e., each acting individual should have to deal with all decisions made by previous individuals. The “right of precedence” which established and ordered the relationship between owners as a series of constraints led to build environments characterized by accretion of decisions. In such environments, in which land value accusable to all, with no outsider interventions, one would expect that most, if not all environmental products are created by its residents. Environmental elements are not commodities.

Furthermore, in traditional environments, the concept of accretion of decisions resulted from elements between properties such as windows, doors, party walls, passageways between neighbours, water spouts, and the overpasses. It should be possible to imagine the traditional built environment as a **network** of territories in which each territory has a relationship to adjacent ones. The residents of a territory in one block relate to each other through water spouts, cisterns and over passes (*sabats*). The cistern, for example, is an interesting element that established a relationship between neighbouring territories. The physical organization of the cistern as a constraint resulted in the following case: A person bought a house, and the seller informed him that the rainwater running off his neighbour’s house could drain through his new house. Later, the buyer prevented his neighbour from draining water on the ground that he was also draining ablution water. The buyer’s protest was accepted since rain water is occasional while ablution water is a constant. The neighbour only had the right to drain rainwater ('Ibn ar-Rami, 1982: 352). Furthermore, each block relates to others through windows or doors or even overpasses with the right of precedence. This network does not exist in contemporary environments. Thus, despite the freedom of owners in traditional environments, accretion of decisions created relationships between them. Although each territory is independent, yet the boundaries are transparent as the residents of each territory has legal relationships with neighbouring territories.

Although owners had complete freedom while accepting previous owners’ decisions as constraints, they followed the society’s convention. Freedom of action was framed by convention. The traditional principles satisfied various needs and situations. The outcome was “diversity within unity.” The question is then “why users and builders followed the same convention?”

The main reason for the sophisticated conventions of the traditional Muslim environment in the Middle East and what was documented in the books of law is the principle of damage that gave acting parties total freedom.⁸ This is why we recognize building types. For example, wooden screens are all over the facades of traditional Meccan houses (hot dry climate), while quite few windows are found on the facades of traditional Riyadh (hot dry climate). Each region has its distinct type at all levels. A type is usually based on few rules followed by users and builders. The type could be a “simple-spatial-organization” or a technical solution that everyone understood; builders as well as users. The type became rich and complex when multiplied. The environment was a series of few sizes of built and open spaces that repeated themselves according to the rules of form-making or conventions. This complexity that resulted from the type is a natural outcome of following the same conventions.

Obviously, the most efficient solutions for environmental problems could also be created by users who live on the site and experience its constraints and potentials. Each user has a unique situation to deal with. Thus, the built environment could be viewed as huge laboratory to test different solutions. Users usually adopt a solution when they see that it works in reality. A user creates a solution, others will adopt it, and in the process, will improve it. Thus, “accretion of decisions” seems to be a required circumstance for affordable innovative solutions. In contemporary environments, municipal rules and regulations produce organized environments that are not based on “accretions of decisions” and thus have eliminated the social bonds and user's contributions to the “conventions of creating spaces.” Most residents of the site have no control beyond usage, contrary to traditional Muslim built environments that are characterized by residents' full control leading to the improvement of the conventions. How?

In the past, the principles of damage have contributed to the development of better solutions by owners or users which in turn refined the conventions. A theme arose from the cases of conflicts between neighbours resulting from the principle of damage; that is, the resolution never takes into account the damage caused by the ruling of the judge towards the new action. If a created window is proved to cause damage, the owner of the window must seal it or change its position. How he does it or how it affects his interior is his problem. Owners gained different experiences from such criticism situations. Each owner had to deal with his unique constraints to find proper solution, and this widened the range of the society's experience.

In traditional environments the acting individuals did not ask for permission, they made a change, and if the neighbours experienced damage, there was a judgement as to whether the change should be permitted. This gave people a chance to try different solutions which also widened the range of the society's experience and refined the conventions.

Any designer can easily furnish an apartment; but when he moves into his own apartment, he will spend much time adjusting the furniture as the situation is real. The principle of damage means that each stage of addition is small in scale and made by those who experience the realistic constraints of the site. This is an important role of accretions of decisions to refine conventions. Each small addition is based on understanding realistic problems and not hypothetical proposals as often done in design by remote professionals. In large contemporary schemes some initial decisions are realistic, but what follows is inevitably hypothetical since the consequences of the first group of decisions are not known as they are

not yet built. This is to say, the larger the scheme is, the less realization of the constraints by the designer, and the less realistic the ultimate design will be.

Any building is a sum of decisions that are made before the building is on site. The more buildings in a project, the greater the number of the decisions to be made. Each decision is based and linked to other decisions as yet untested and unbuilt, and miscalculations are inevitable. The principle of damage leads to a small number of decisions according to established conventions of form making and based on the experience of existing decisions as constraints. In fact, one could argue that the only method of creating environments in which users have full freedom is through the rights of precedence, otherwise, logically the environment will be chaotic. Furthermore, design should be viewed as a process that brings about social interactions among users who would contribute to its improvement at all levels. All these controls by the site inhabitants will obviously lead to the utilizations of local materials within an enhanced environmental knowledge. In short, the built environment is not a commodity, but a process. Does this mean the rethinking current design philosophies and municipal policies?

4. SIGNS OF AUTONOMY

Most contemporary scholars describe public spaces of traditional Muslim towns as a labyrinth thoroughfares and alleys. They see it as it exists today: a network of linear streets in an organic fabric. In the past, this was not the case. There were gates (*bab* or *bawwabah*) all over the city that divided this one continuous street into many smaller **places**. These places were controlled by its inhabitants with no outsider interventions, this has affected many aspects of city life. In other words, the same traditional physical organization had a totally different quality than our contemporary perception; we perceive it differently because gates have disappeared (Figure 1 and Figure 2).

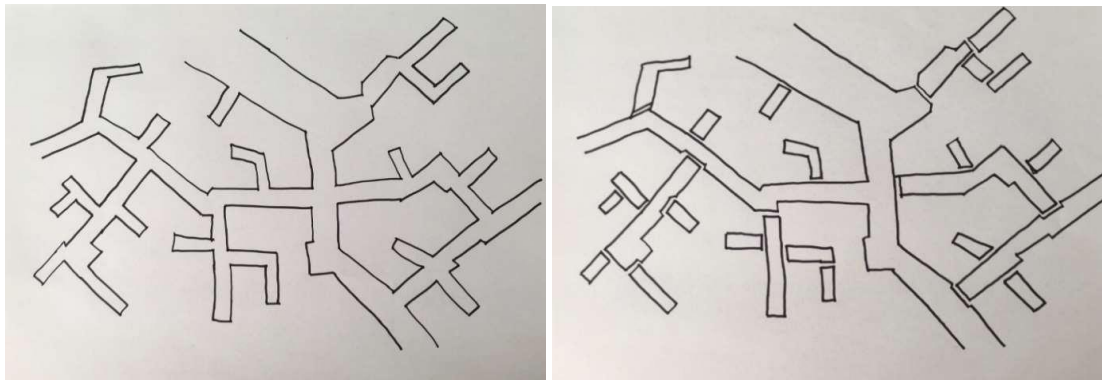

Figure 1. (Left) is after removing gates Figure 2. (Right) is before removing gates. Both are hypothetical illustrations for a site in which the same site is perceived differently when streets are subdivided by gates into several places

Gates are controlled from one side except in unique cases; it is usually controlled by those living inside the space.⁹ Because a family or group of families such as relatives or neighbours, control what goes in and out through their gate, the gate was a very important sign of autonomy for the users of that place for the simple reason that those who live inside can shut out those coming from the outside. In residential areas, two types of gates were common: gates of quarters and gates of sub-quarters, such as gates of dead-end streets, forecourts, etc. (Figure3).

If gates prevailed in traditional Muslim environments, then the authority could not penetrate in to the places beyond them. This explains the disappearance of gates from traditional environments. Government's elimination of gates, logically, began with gates of quarters because they were external and thus controlled by a larger number of residents. With dead-end streets, however, responsibility was more concentrated among the fewer number of residents and thus they objected to their gate's demolition. Thus, gates of dead-end streets or their physical traces still exist (Figure 4), while gates of quarters can often be inferred from literature or post cards (Figure 5, Figure 6, Figure 7) (Akbar, 1988: 164-173). Furthermore, the vocabulary of gates in Arabic language was refined, indicating both their importance and prevalence. For example, 'Ibn Manzur (d. 1311/711) related that "*darb*" was defined as the gate of a dead-end street while "*daraba*" as the gate in a through street ('Ibn Manzur, 1957).

Figure 3. (Left) The location a gate of a dead-end street in the city of Tunis that was demolished Figure 4. (Right) The wooden frame of a gate of a squire in Sidi Bu Said in Tunis. Notice the whole in the corner of the wooden beam to support the gate in Figure 3 and Figure 4

Governments have eliminated gates in order to control the spaces laying behind them. In Cairo, for example, in 1798, French soldiers demolished some gates of quarters and through streets. The residents of dead-end streets resisted the demolition ('Abd al-Wahab, 1957: 36). When gates were removed, the spaces behind them were no longer private but became part of the public domain. This has increased the percentage of public spaces in the built environment. The same physical organization provided shallower territorial structure (Figure 8 to 14).

Gates of dead-end streets were erected by the residents.¹⁰ The only objection to gates was from neighbours such as the owners of the abutting walls if their walls, for example, were damaged by the vibration of closing and opening the gates. 'Ibn ar- Rami(a building expert lived in Tunis, d.1334) states that it is customary to have gates on streets, and no one usually objected as long as no damage to neighbours was involved ('Ibn ar-Rami, 1982: 336). Gates of quarter, on the other hand, were usually erected by residents and occasionally at the request of the authorities. The existence of gates up to the beginning of the 20th century implies that most shared places within the traditional environment were controlled by the residents.¹¹ Thus, **conventions** were developed to control the shared space by residents with no external interventions.

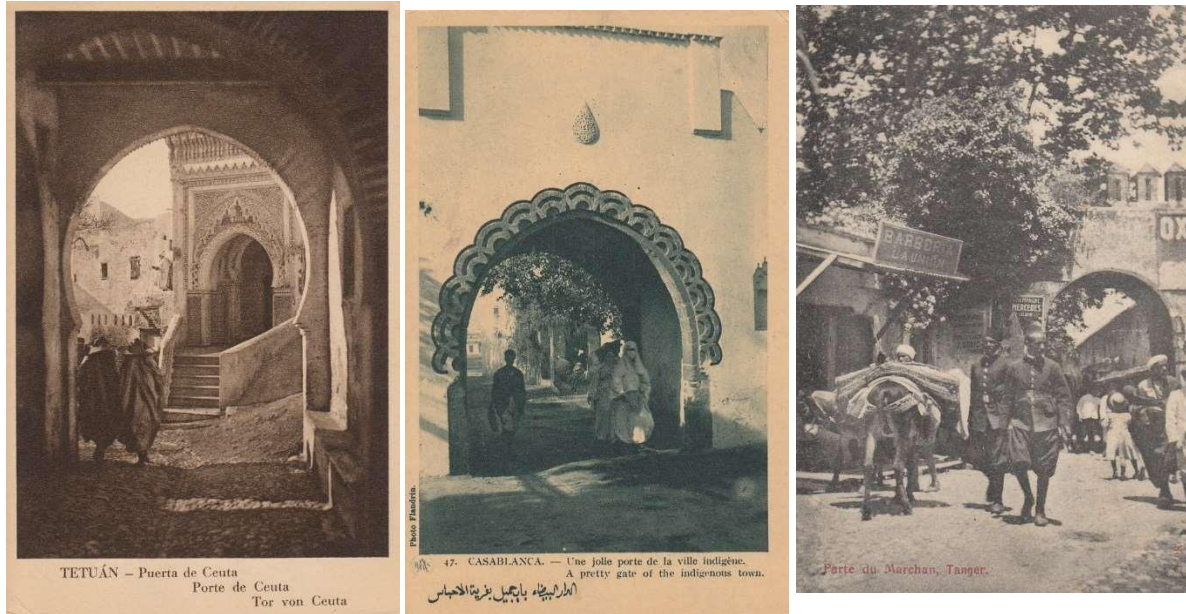

Figure 5. (Left) is from Tetuan (Anonymous, nd) Figure 6. (Middle) is from Casa Blanca (Anonymous, nd) Figure 7. (Right) is from Tanger. All three are post cards from Morocco (Figure 5, Figure 6 and Figure 7). As for dates, it is well known that post cards became quite popular in the beginning of the twentieth century. Thus one would assume from the French text that they were taken in the beginning of the twentieth century during colonization (Photographers of Post Cards are not known) (Anonymous, nd)

By examining cases of agreements and disputes among the residents one concludes that a dead-end street was legally owned by the people who shared its usage; no individual is allowed to make any change in the dead-end street without the consent of all the partners. The partners are those who own properties abutting the street and have access to it ('Ibn Taymiyyah, nd).¹² If gates prevailed, and if most traditional towns were compact, with little public space, then private properties were often found behind others' shared places. This situation required conventions allowing the residents of those enclosed properties to pass through others' shared places to reach the public domain. Otherwise the residents controlling the external shared places will dominate the residents who have to pass through those places. Principles of easement rights or rights of servitude were well known to the public and served this purpose, thus eliminating the potential dominance between neighbours caused by the location of gates (Akbar, 1988). This perhaps is one of the most important features of the Muslim city. To create efficient environment in terms of minimizing public spaces, the territories are arranged to be included one inside the other which might invite dominance among residents; yet, easement right is meant to eliminate dominance and free the inside residents. In contemporary environments, however, this elimination was conducted by demolishing gates and creating an environment of shallow territorial depth, i.e. each territory having direct access to the public realm as in Figure 9.

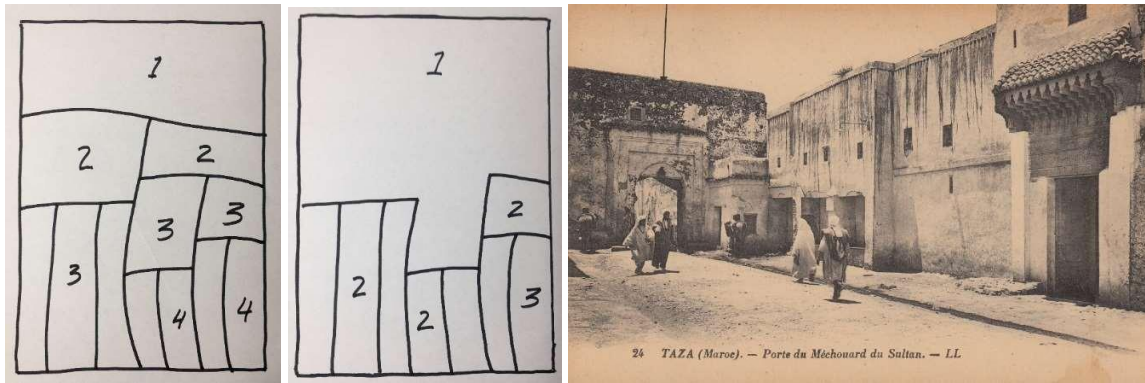

Figure 8. on the left represents a territorial structure that is transformed to a shallow one as in Figure 9. (in the centre, Habraken, 1989). The one on the left, has 4 levels of territories. One has to pass 3 gates to reach territory 4. In figure 9 in the centre, one level was eliminated. In the traditional Muslim environment, sometimes 3 levels were eliminated. Figure 10. on the right is from Taza, Morocco showing the location of a gate between two quarters (Anonymous, nd)

Because the traditional environment was composed of homogeneous territories controlled by the residents and were marked by gates, quarters, markets, squares, streets and dead-end streets were named after their occupants. For example, Al-Baladhuri (a historian, d. 892) mentioned the quarter (harat or mahallat) of Najjarin (carpenters), the quarter of Saqqayin (water-carriers) and the quarter of al-Yamaniyyah (the people of Yemen).¹³

Figure 11. (Left) from the city of Tunis showing the location of a gate separating a dead-end street from a square. Notice that at the far centre of the photo there is another gate that is separating the square from the main street
Figure 12. (Right) from the city of Tunis showing the location of a gate separating a dead-end street from a square. Notice that at the far centre of the photo there is another gate that is separating the square from the main street

Figure 13. (Left) from the city of Tunis, showing a gate that is removed. The gate is within the market separating two zones Figure 14. (Right) showing the same gate from the opposite side. Notice that the shops were closed before Juma prayer

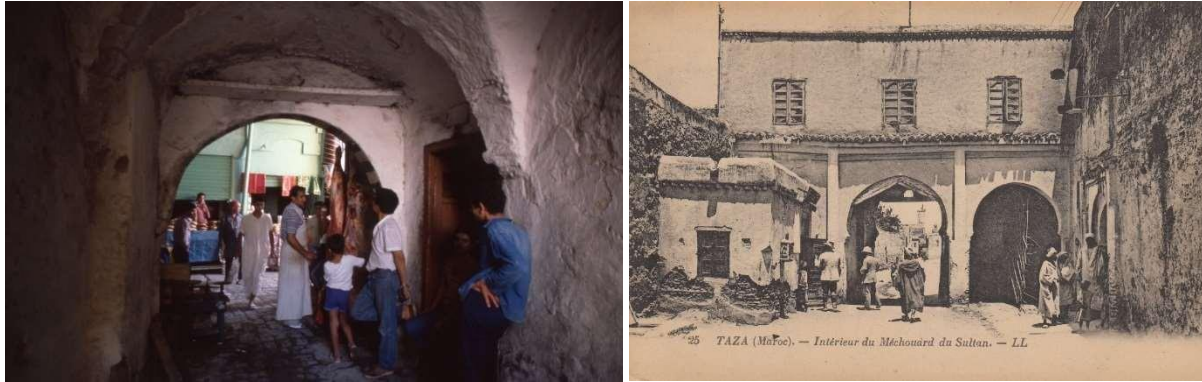

Figure 15. (Left) form the city of Tunis also, showing a gate that is separating a residential quarter from the market Figure 16. (Right) form the city of Taza, Morocco, showing a gate that is separating two residential quarters (Anonymous, nd)

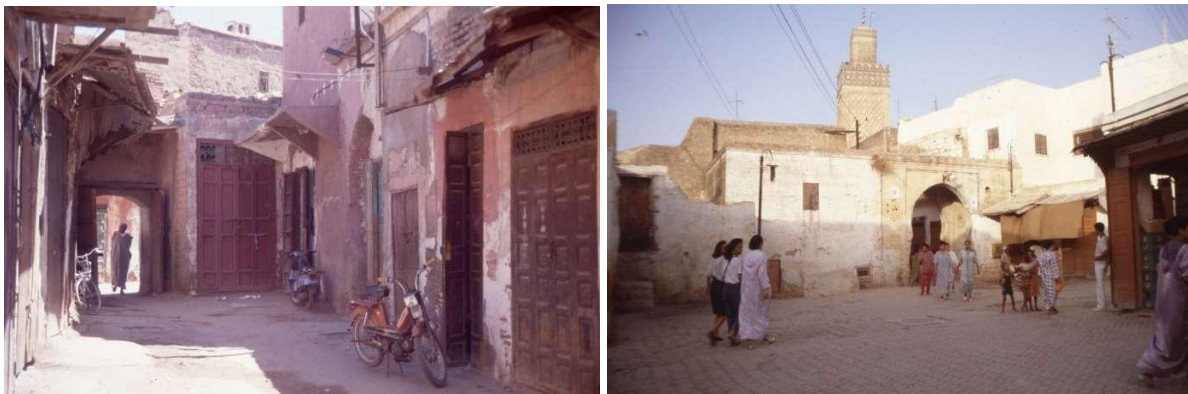

Figure 17. (Left) from the city of Fez in Morocco, showing a gate that is still existing and separating two residential quarters. Notice that the gate opens to a square Figure 18. (Right) form Marrakesh in Morocco, showing a gate that is still existing and separates between a dead-end street and a through fare

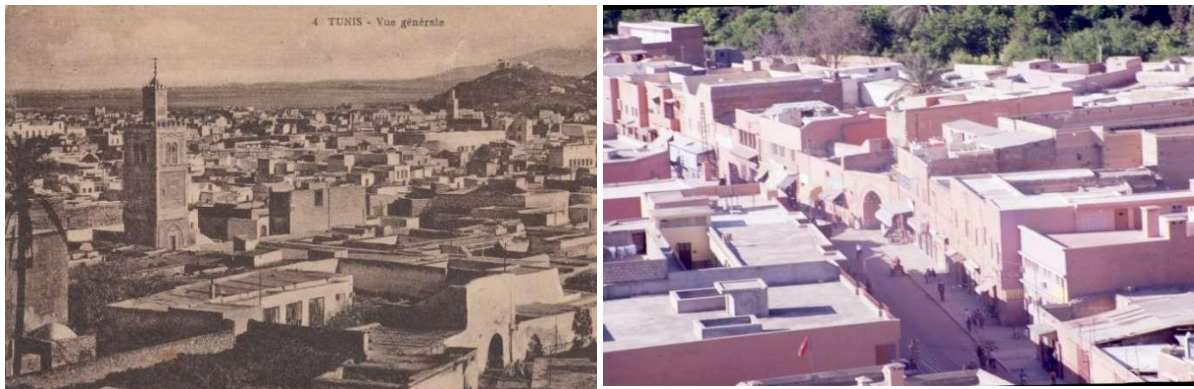

Figure 19. (Left) is form the city of Tunis, showing a gate that is leading to a residential quarter. Note that the gate is in lower right corner of the picture (Anonymous, nd) Figure 20. (Right) is form the city of Marrakesh in Morocco, showing a gate that is leading to a residential quarter. Note that the gate is in the centre of the picture

5. CONCLUDING REMARKS

Needless to say, the attempt of this paper is not to discard current theories and methods of urban studies, but rather to bring attention to the importance of the role of residents in enhancing the quality of built environments as being a fundamental issue. For example, implementing revivification means that the percentage of owners will be in its highest possibilities. This will enhance quality of the built environment as with sustainability for

example. How? Pulling those concepts, we may conclude that environmental decisions in these towns were made by the inhabitants through “accretions of decisions.” Each individual who revived a property, she or he is indeed carving a territory with the least possible cost by pulling available resources and materials. Gradually the built environment is evolving. Shared elements such as forecourts, squares, streets and dead-end streets were collectively controlled by its surrounding inhabitants. The town is a series of adjacent properties controlled by users. This means that the morphology of these towns is the outcome of many small scale decisions made by the users, i.e., “accretions of decisions.” The users occupied properties that formed lanes and dead-end streets, the streets were formed by the boundaries of the quarters. Each territory contained other smaller territories that held smaller territories, and so on.

The major difference between contemporary cities and the Muslim towns in terms of territorial structure is that nowadays individuals do not control public spaces directly. External agencies, such as municipalities, do it for them. To the exception of private properties, territorial boundaries within public spaces in contemporary cities are not well defined and thus professionals use physical elements to create the hierarchy of spaces such as public, semi-public and semi-private. This will cost societies through materials consumptions. Much of the societies wealth is invested in such public spaces while the poor could not find decent houses. A perfect equation to create crime needing more police, courts, jails ... etc. thus costing the society. In Muslim towns most spaces were private. However, the parties that were responsible for each space, varied depending on the space. The party can be a family, sub-tribe, tribe or even just neighbours. In other words, every spot of the city is controlled by a well-defined party that inhabit the site and not like present day municipalities that are remote from the site.

What are the economic, cultural and social implications of the traditional territorial structure? For example, cleaning the city was the responsibility of the inhabiting party as they would not allow outsider to enter or litter indiscriminately their properties. In contemporary towns, governments have to clean public spaces. Users will litter them as the space are not theirs. This must have saved part of the wealth of the society. For sure, many ambiguities will arise as we are much entrenched in the capitalist system. How such territorial system works? How traffic will flow within them, etc.?¹⁴

Indeed, one may need several volumes to unleash the impact of the difference between the two ideologies of perceiving the built environment. Should it be a commodity, or locally germinated through conventions? For sure, conventions did not cost much, conventions are always alive and healthy reflecting society members norms and values, and above all, 18 conventions gave us sustainable environments in the past. Thus conventions should continue to do so if given the chance once again. Let us take one example: if the residents of a community wanted to build an over pass in their street to be used as a kindergarten, they cannot do it nowadays as the rules of municipality will not allow it, and if it is allowed, it should follow rules. However, if it was the residents’ choice as in traditional environments, they will act with no permission. If they were poor, they will utilize whatever they can of waste materials to build it. Everybody would participate with his knowledge, his man power and his wealth. It might be flimsy at the outset. As the community grow financially it will improve its overpass. In this endeavour, the people learned much. Yet, let us always remember that the people will not be poor since they will have access to resources as Islamic

hukuk leads to. Resources are not monopolized as our contemporary rules and regulations leads to.¹⁵

As conditions of residents of other communities are definitely different such as local building materials or morphology of the street, then, the appropriate solutions needed for each overpass will be different, and it could only be genuinely different if it evolved from the site's residents. On the other hand, as land was almost with no cost, and as people had access to resources, their capabilities are then quite similar, the solutions will be then quite similar for each region. Thus, we then may talk about typologies, patterns or conventions leading to sustainable environments. Let us remember that sustainability is just one indicator to the quality of the built environment among many others if people enjoyed more control.

Acknowledgement

All images used in the article belong to the authors, unless stated otherwise.

Conflict of Interest

There is no possible conflict of interest in this article

Notes

1 This paper is an argument concentrating on quality of the built environment and Commodification. It is developed using data published in two books and three papers. The books are: Qas al-Haq, and Crisis in the built Environment; the papers are: Akbar. J., 1987, Akbar. J., 1988, Akbar. J., 1993.

2 Regarding methodology, please refer to: Akbar. J., 2019.

3 This process is known as "tweedism", Lessing, L. Our Democracy no longer represents the people. Here's how to fix it. Available at: TEDxMedAtlantic, <https://youtu.be/PJy8vTu66tE> (accessed 19 November 2019).

4 Another translation is "there is no injury nor return of injury." Al-Muwatta. 1982. 529.

5 'Ibn Habib. d. 328/940. explains that no darar means that no person should harm another person, while no dirar means no person should be harmed by others; al-Wansharisi. 1981. V. 9, p. 46. Dirar has also been explained as harming oneself so others will be harmed. 'Ibn 'Abd ar-Rafi', the judge of Tunis, d. 733/1333, relates that dirar is "to harm yourself, so others will be harmed;" 'Ibn ar-Rami. 1982. 299. 'Ibn 'Abdin. 1966. d. 1836/1252, V. 6. 593.

6 The latter owner did not own the land when the first owner installed his water spout. 'Ibn Taymiyyah. nd, V.30. 7

7 For cases see 'Ibn ar-Rami. 1982. 322-323. An owner may also initiate a function that could be damaging to others if it is similar to damages already caused by other properties. A person may introduce a furnace, which would cause damage, if most adjacent properties had also caused similar damage. This principle would pull industries having similar damages to the same section of the city.

8 In "Crisis" I argued that centralized policy by states is distractive to conventions. The less the regulations the stronger the conventions; Akbar. J. 1988. Ch. 8.

9 There are, however, gates that separate two territories of the same level; for example, a door between two houses which is controlled from both sides. This type is quite rare. For detail see Habraken. N. J., 1998

10 For example, al-Wansharisi. 1981. V. 7. 79. reported a case from Taza, Morocco in which the gates of some quarters were demolished because of a conflict between two groups. Later, the people wanted to rebuild the gates that led to the market from the revenues of some shops that were donated as pious foundation. Jurists were asked whether this was possible? Jurists allowed rebuilding the gates by using the revenues of the shops because this would make the shops safer.

11 From the Geniza documents Goitein. 1969. 86. referring to al-Fustat in Egypt, concludes that "the documents do not contain a word for public square which can only mean that there was none."

12 Furthermore, two principles in cases of disputes among neighbours were used. The first was that if a neighbour made a change and the others did not object, tacit approval of the action was assumed. A person opened a door on a dead-end street that had fifteen dwellings and no one objected. Eight years later, some of the residents objected. It was judged that during the residents' silence their right to object had lapsed. Even had the period of their silence been less than eight years, their objections would not be considered. Al-Wansharisi. 1981. V. 9, 63. The second principle was that the existing morphology of the dead-end street would be the basis of resolving disputes. Any new change within the dead-end street had to be made through agreements by all members. In case of a conflict among the neighbours one must look at the existing morphology of the dead-end street. If some neighbours desire a change and all but one agree to it, the action cannot continue. 'Ibn ar-Rami. 1982. 336.

13 Al-Baladhuri. 1978. in his documentary gives the name of the dead-end street then the owner after which it was named, and does the same with all elements, see for example pp. 280-287, 293-296, 353-363. Al-Maqrizi. nd, V. 2. 37. a historian d.1414, says that darb (street or dead-end street) al-Aswani is named for (yunsabu) the judge Abi Muhammad al-Aswani,.

14 Answers for such questions will be impossible in this paper. They are dealt with in Qas al-Haq. Akbar. J., 2020.

15 It is quite impossible to cover the issue of accessing resources in this paper. For details: Akbar. J., 2020. Qas al-Haq, Ch.4.

REFERENCES

- ABD AL-WAHAB, H., nd. *Takhtit al-Qahirah wa Tanzimaha*. Cairo: Dar an-Nashr lil-Jami'at Press.
- AKBAR, J., 2019. Rights and civilizations. In: *The Future of the Built Environment. ISL @H*, 26-28 August 2019, İstanbul. Turkey: FSMVU Yayınları. pp. 39-68.
- AKBAR, J., 2020. *Qas al-Haq*. Jordan: Alama al-Ktob, 3 Vols.
- AKBAR, J., 1993. Gates as signs of autonomy in Muslim towns. *Muqarnas: An Annual on Islamic Art and Architecture*. (10), pp. 141-147.
- AKBAR, J., 1988. *Crisis in the built environment: the case of the Muslim city*. Singapore: Concept Media.
- AKBAR, J., 1987. Khatta and the territorial structure of early Muslim towns. *Muqarnas: An Annual on Islamic Art and Architecture*. (6), pp. 22-32.
- AKBAR, J., 1988. Accretion of decisions: a design strategy. In: M. B. SEVCENKO, ed. *Theories and principles of design in the architecture of Islamic societies*. Cambridge: Massa. Aga Khan Program for Islamic Architecture. pp. 107-114.
- AL-BALADHURI, A., 1978. *Futuh al-Buldan*. Beirut: Dar al-Kutub al-'Ilmiyyah Press.
- AL-MAQRIZI, T., nd. *Kitab al-Mawa'iz wa al-'I'tibar*. Cairo: al-Halabi Press. 2 vols.
- AL-WANSHARISI. 1981. *Al-Mi'yar al-M'rab*. Morocco: the Ministry of Endowments and Islamic Affairs. 8-9 vols.
- ANONYMOUS, nd. *Document*. [photo] Prof Dr. Cemil Ekber Archive, İstanbul.

- GOITEIN, S. D., 1969. Cairo: An Islamic city in the light of the Geniza documents. In: I. M. LAPIDUS, ed. *Middle Eastern cities*. Berkeley: U. of California Press.
- HABRAKEN, J., 1998. *The structure of the ordinary*. Cambridge: MIT press.
- 'IBN 'ABDIN, 1966. *Hāshiyat 'Ibn 'Abdin: Rad al-Muhtar 'ala ad-Dur al-Mukhtar*. Dar al-Fikr Press. 8 Vol.
- 'IBN AR-RAMI, A., 1982. *Kitab al-Ilan bi Ahkam al-Bunyan. Majallat al-Fiqh al-Maliki*. Morocco: The Ministry of Justice. 2,3,4.
- 'IBN MANZUR, 1957. *Lisan al-'Arab al-Muhit*. Beirut: Dar lisan al-'Arab.1 vol.
- 'IBN TAYMIYYAH, nd. *Majmu' Fatawi ash-Shaykh 'Ibn Taymiyyah*. Morocco: Maktabat al-Ma'arif Press. 30 Volume.
- IMAM MALIK, 1982. *Al-Muwatta. At-Tarjumana*. England: Diwan Press.

Biographies

Cemil EKBER

Jamel Akbar is a Professor at Fatih Sultan Mehmet Vakif University. He holds B. Arch. from King Saud University; M.Arch.A.S. and PhD. from MIT. He is the author of "Crisis in the Built Environment: The Case of the Muslim City". He won the King Fahad Award and The First Award of the Organization of Islamic Capitals and Cities. His major contribution is in measuring the quality of the built environment by investigating human's and properties' rights. His latest book (Qas ul-Haq) concentrated on properties' and individuals' rights. Through comparison in different cultures on issues such as access to resources, developed conclusions regarding quality of life and built environments.

AUTHOR GUIDELINES

Aim

bāb Journal of FSMVU Faculty of Architecture and Design aims to publish original scientific studies in the fields of architecture, design and planning.

Scope

bāb Architecture and Design Journal, which is published by Fatih Sultan Mehmet Foundation University, Faculty of Architecture and Design, is an international refereed journal and is published twice a year in January and July. The editorial board can increase the publication frequency of the journal. In the scope of the journal, research articles are published mainly on architectural design, urban design, interior design, building technologies and building physics, architectural history and theory, architectural conservation and like again in the fields of architecture, design and planning, discussion articles, review articles, criticism articles and opinion articles will take place. Manuscripts are in Turkish and English are accepted.

Publishing Principles

bāb Journal of FSMVU Faculty of Architecture and Design aims to publish original scientific studies in the fields of architecture, design and planning. bāb Architecture and Design Journal, which is published by Fatih Sultan Mehmet Foundation University, Faculty of Architecture and Design, is an international refereed journal and is published twice a year in January and July. The editorial board can increase the publication frequency of the journal. In the scope of the journal, research articles are published mainly on architectural design, urban design, interior design, building technologies and building physics, architectural history and theory, architectural conservation and like again in the fields of architecture, design and planning, discussion articles, review articles, criticism articles and opinion articles will take place. Manuscripts are in Turkish and English are accepted.

Writing Rules

Articles written in two languages, Turkish or English, are accepted for bāb Journal. Preferred writing length for articles is 12 pages long and min. 2000 – max. 5000 words, including notes, excluding abstract and bibliography. Manuscripts should be prepared in "Times New Roman" font with 12 font size and 1.5 line spacing. 2.5 cm margins should be left on each side of the pages and all pages should be numbered. The first page of the manuscript should include the title of the article, the name, surname, title and institution information of the authors and their email addresses. In addition, only the contact author's full(openX) address and contact number should be specified. If the submitted manuscript is produced from a paper presented before at any scientific meeting, it must be indicated together with the name of the meeting, the date, title of the work and the city where it was organized. Likewise, if the article is produced from a master's or doctorate thesis, it should be indicated with the name, title of thesis, year of the thesis, the university, and the advisor's information. If the manuscript is prepared in the Turkish language, in addition to the information mentioned above, the first page should contain Turkish title, abstract and 5 keywords, the second page should contain English title, English abstract, and 5 keywords in English, and the following pages should contain Turkish full text. If the manuscript is written in English, in addition to the information mentioned above on the first-page, English title, English abstract and 5 keywords in English should be written and the following pages should contain full text in English. Turkish titles and abstracts are not required for English texts. For Turkish texts, the Turkish abstract should preferably be 200 words. For English texts, the abstract should preferably be 200 words.

Figures and Tables

Photographs, pictures and diagrams in the text should be named "Figure" ve and should be numbered. The first letter of the "figure text" should be "Capital Letter".It should continue as "Lower Case". Graphics and charts should be named as "Table" ve and should be numbered. (Example: Table 1. Inside the text reference sources). Figure captions should be placed under the figure and table captions should be at the top of the table.

The figures in the text should be prepared in JPEG format, 300 dpi resolution and the short edge should not be less than 15 cm. The tables in the text should be prepared and saved in the separate WORD files. These figures and tables should be uploaded to the system as separate files as they are in the text.

Demonstration of Referencing

Author(s) should use Harvard style for references. The author(s) may benefit from the Harvard style in the link provided for references style:

<http://eshare.edgehill.ac.uk/5337/5/Havard%20Referencing%202014%20v2.5.pdf>

Abbreviated references in the text "in-text source" should be given in parentheses together with the surnames of the authors and the year of the study.

CITATION IN TEXT

FORMAT	-The author's surname and year of publication are cited in the text. - If there is a quotation from another source, the page number should be included. - If more than three authors are cited, give the name of the first author then "et al." in your essay text. You should list all of the authors in your bibliography.
Paraphrasing	Gardner's theory (1983) state that several intelligence types exist.
Quotations	Gardner claims that "the death may involve anywhere from 15 percent to 85 percent of the initial neuronal population" (Gardner, 1983: 46).
Joint or Multiple Authors	Batty and Longley (1994) focus on... Tomko, Winter and Claramunt (2008) claim that...
More Than Three Authors	Sjölinder et al. (2005)... ... (Sjölinder et al., 2005).
Several Authors Who Have Made Similar Points in Different Texts	Some of the studies focusing on wayfinding strategies have used highly schematic and virtual environments (see for example, Cubukcu, 2005; Sjölinder, 2005; Castelli, 2008; Spiers, 2008). *In text citations with more than one source, use a semicolon to separate the authors.
The Author's Different Books which are Published in the Same Year	...(Harvey, 1985a). ...(Harvey, 1985b). * Use the term "a" for the firstly mentioned source in the text and use the term "b" for the secondly mentioned source in the text.

SECONDARY CITATION

FORMAT	If you want to cite a source within a source, you should try to trace the original reference. If this is not possible, you should acknowledge both sources in the text, but only include the item you actually read in your reference list.
In Text	Markova (1979, cited in Gardner, 2011: 408) refers to... * Note that, Gardner, not Markova, will go in the references list because you have not read Markova's original work: You read about it in Gardner's book.
In Reference List	GARDNER, H., 2011. <i>Frames of mind: the theory of multiple intelligences</i> . 3rd ed. New York: Basic Books.

REFERENCES LIST

BOOK	
Format	AUTHOR, Year. <i>Title</i> (in Italics). Edition (if not the 1st). Place of publication: Publisher.
One Author	GARDNER, H., 2011. <i>Frames of mind: the theory of multiple intelligences</i> . 3rd ed. New York: Basic Books.
Two Authors	BATTY, M. and LONGLEY, P., 1994. <i>Fractal cities: a geometry of form and function</i> . London: Academic Press.
More Than Three	SARTAIN, A. Q., NORTH, A. J., STRANGE, J. R. and CHAPMAN, H. M., 1967. <i>Psychology: understanding human behavior</i> . New York: McGraw-Hill Book Company.
The Author's Different Books which are Published in the Same Year	HARVEY, D., 1985a. <i>Consciousness and the urban experience</i> . USA: The John Hopkins University Press. HARVEY, D., 1985b. <i>The urbanization of capital</i> . USA: The John Hopkins University Press.
Information About the Edition	LYNCH, K. and HACK, G., 1971. <i>Site planning</i> . 2nd ed. Cambridge MA and London: MIT Press. *You should include information about the edition of a book where it is given. This is because different editions of books may contain different materials or have different page numbering.

CHAPTER IN AN EDITED BOOK	
Format	CHAPTER AUTHOR surname and initials., Year of chapter. Title of chapter. In: BOOK EDITOR initials first followed by surname with ed. or eds. after the last name. <i>Title of book</i> . Place of publication: Publisher. First and last page numbers followed by full stop.
One Author	BRISTOL, G., 2018. The trouble of architecture. In: H. SADRI, ed. <i>Neo-liberalism and the architecture of the post professional era</i> . Cham: Springer. pp. 11-29.

CONFERENCE (PUBLISHED PAPER)	
FORMAT	AUTHOR, Year. Title of paper. In: AUTHOR (if applicable), <i>Title of conference</i> , date of conference, location of conference. Place of publication: Publisher. Page number(s).
One Author	MCGUIRE, K., 2007. Theory of complexity. In: <i>10th Generative Art Conference GA</i> , 12-14 December 2007, Milano. Italy: Generative Design Lab. pp. 1-8.

JOURNAL ARTICLE	
FORMAT	AUTHOR, Year. Title of article. <i>Title of Journal (in italics)</i> . Volume (Issue number in brackets), Pages where article starts and ends (p. or pp.)
One Author	APPLEYARD, D., 1969. Why buildings are known: a predictive tool for architects and planners. <i>Environment and Behavior</i> . 1 (2), pp. 131-156.
Two Authors	ATTOE, W. and MUGERAUER, R., 1991. Excellent studio teaching in architecture. <i>Studies in Higher Education</i> . 16 (1), pp. 41-50.
More Than Three	HADDAD, N. A., JALBOOSH, F. Y., FAKHOURY, L. A. and GHRAYIB, R., 2016. Urban and rural Umayyad house architecture in Jordan: a comprehensive typological analysis at Al-Hallabat. <i>International Journal of Architectural Research</i> . 10 (2), pp. 87-112.

WEBSITE	
FORMAT	AUTHOR, The date that the document or image created. <i>Title of document or webpage</i> [online]. Available from: URL [Accessed date].
Without Author	BBC NEWS, 2019. <i>Council estate wins architecture award</i> [online]. Available from: https://www.bbc.com/news/av/entertainment-arts-49981682/council-estate-wins-architecture-award [Accessed 11 January 2020].
With Author	HARRISON, G., 2013. <i>School league tables: most miss Bacculaureate target</i> . <i>BBC news: education and family</i> [online]. Available from: https://www.bbc.co.uk/news/education-12163929 [Accessed 11 January 2020].

DISSERTATION / THESIS	
FORMAT	AUTHOR, Year. <i>Title</i> . Designation Level, e.g. MSc, PhD. Institution.
	MANAHASA, O., 2017. <i>Children participation and post occupancy evaluation in developing a communicative language to (re)design educational environments</i> . Unpublished PhD thesis. Istanbul Technical University.

ARCHIVE DOCUMENTS (Photo, Picture, Drawing, Map, Manuscript etc.)	
FORMAT	CREATOR / OWNER OF THE MATERIAL, Year. <i>Title of the material.</i> [type of the material] Number of material, collection. Association / Owner of the material, Place.
In Text	*If creator / owner of the material is not known ...(Anonymous, 1940). *If date of the material is not known (nd: not dated) ...(Anonymous, nd). * If there are more than one "anonymoums" sources and if their dates are not known use numbers after the expression "nd" to differentiate them. ...(Anonymous, nd1). ...(Anonymous, nd2).
In Reference List	* If creator / owner of the material is not known ANONYMOUS, 1940. <i>İstanbul maps.</i> [photo] Istanbul Archive, Istanbul. * If date of the material is not known (nd: not dated) ANONYMOUS, nd. <i>İstanbul maps.</i> [photo] Istanbul Archive, Istanbul. * If creator / owner of the material is known YILMAZ, A., 1940. <i>İstanbul maps.</i> [photo] Istanbul Archive, Istanbul. * If date of the material is not known (nd: not dated) YILMAZ, A., nd. <i>İstanbul maps.</i> [photo] Istanbul Archive, Istanbul. * If there are more than one "anonymoums" sources and if their dates are not known use numbers after the expression "nd" to differentiate them. ANONYMOUS, nd1. <i>İstanbul maps.</i> [photo] Istanbul Archive, Istanbul. ANONYMOUS, nd2. <i>Çanakkale bridges.</i> [photo] City Archive, Çanakkale.

NEWSPAPER (Manuscript or Image)	
FORMAT	AUTHOR, Year. <i>Title of the document.</i> [type of document] Title of the Newspaper, Place. Date of the document: Date of the document. * If the author is not known use the term "anonymous". * If the date is not known use the term "nd". (nd: not dated)
In Text	*If author of the document is not known and date is known ...(Anonymous, 1940). *If author and date of the document is not known (nd: not dated) ...(Anonymous, nd). * If author and date of the document is known ...(Yılmaz, 1940). *If author is known and date of the document is not known (nd: not dated) ...(Yılmaz, nd).
In Reference List	* If author of the document is not known and date is known ANONYMOUS, 1940. <i>İstanbul's bridges.</i> [manuscript] Istanbul Newspaper, Istanbul. Date of the news: 12 January 2015. * If author and date of the document is not known (nd: not dated) ANONYMOUS, nd. <i>İstanbul's bridges.</i> [manuscript] Istanbul Newspaper, Istanbul. Date of the news: 12 January 2015. * If author of the document is known YILMAZ, 1940. <i>İstanbul's bridges.</i> [manuscript] Istanbul Newspaper, Istanbul. Date of the news: 12 January 2015. * If author is known and date of the document is not known (nd: not dated) YILMAZ, nd. <i>İstanbul's bridges.</i> [manuscript] Istanbul Newspaper, Istanbul. Date of the news: 12 January 2015.

All references used at the end of the text should be given in the alphabetical order. For unspecified cases, the Harvard reference system should be consulted. As far as possible, master's theses and online sites should not be used as references.

If there are intermediate titles and / or chapter titles in the text, the titles should be numbered hierarchically. Subtitles should be indicated with 12 font bold font. The type of the text (research article, discussion article, review articles, criticism articles, and opinion articles) will be proposed by the author and will be scrutinized and decided by the editorial board.

YAZARLARA NOTLAR

Amaç

bâb Dergisi - FSMVÜ Mimarlık ve Tasarım Fakültesi mimarlık, tasarım ve planlama alanlarında yapılan özgün bilimsel çalışmalarını yayınlamayı amaçlamaktadır.

Kapsam

Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Mimarlık ve Tasarım Fakültesi bünyesinde çıkarılan bâb Mimarlık ve Tasarım Dergisi, uluslararası hakemli bir dergi olup, Ocak ve Temmuz ayları olmak üzere yılda iki sayı yayımlanmaktadır. Dergi kapsamında mimari tasarım, kentsel tasarım, iç mekân tasarımı, yapı teknolojileri ve yapı fiziği, mimarlık tarihi ve kuramı, mimari koruma ve benzeri konularında ağırlıklı olarak araştırma makaleleri yayımlandığı gibi, yine mimarlık, tasarım ve planlama alanlarında tartışma makaleleri, derleme makaleleri, eleştiri makaleleri ve görüş makaleleri yer alacaktır. Yazım dilleri Türkçe ve İngilizcedir.

Yayın İlkeleri

bâb Dergisi - FSMVÜ Mimarlık ve Tasarım Fakültesi mimarlık, tasarım ve planlama alanlarında yapılan özgün bilimsel çalışmalarını yayınlamayı amaçlamaktadır. Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Mimarlık ve Tasarım Fakültesi bünyesinde çıkarılan bâb Mimarlık ve Tasarım Dergisi, uluslararası hakemli bir dergi olup, Ocak ve Temmuz ayları olmak üzere yılda iki sayı yayımlanmaktadır. Dergi kapsamında mimari tasarım, kentsel tasarım, iç mekân tasarımı, yapı teknolojileri ve yapı fiziği, mimarlık tarihi ve kuramı, mimari koruma ve benzeri konularında ağırlıklı olarak araştırma makaleleri yayımlandığı gibi, yine mimarlık, tasarım ve planlama alanlarında tartışma makaleleri, derleme makaleleri, eleştiri makaleleri ve görüş makaleleri yer alacaktır. Yazım dilleri Türkçe ve İngilizcedir.

Yazım Kuralları

Dergiye Türkçe ya da İngilizce olmak üzere iki dilden birinde yazılan makaleler kabul edilmektedir. Makaleler için tercih edilen yazı uzunluğu, notlar dahil, özet ve kaynakça hariç olmak üzere, 12 sayfa ve minimum 2000, maksimum 5000 kelimedir. Yazılar 12 punto büyüklüğünde, "Times New Roman" yazı fontu ile 1,5 satır aralığı ile hazırlanmalıdır. Sayfaların her kenarından 2,5 cm boşluk bırakılmalı ve tüm sayfalar numaralandırılmalıdır. Yazının ilk sayfasında makalenin başlığı, yazarların ad, soy ad, unvan ve kurum bilgileri ve e-posta adresleri yer almalıdır. Ek olarak, yalnızca iletişim yazarının açık adres ve iletişim numarası belirtilmelidir. Gönderilen makale daha önce herhangi bir bilimsel toplantıda sunulmuş bir bildiri metninden üretilmiş ise bu durum toplantı adı, bildirinin adı, tarihi ve düzenlendiği şehir bilgileri ile birlikte belirtilmelidir. Aynı şekilde, makale bir yüksek lisans ya da doktora tezinden üretilmiş ise, bu durum tezin adı, yılı, yazıldığı üniversite ve danışman bilgileri ile birlikte belirtilmelidir. Eğer yazı Türkçe dilinde hazırlanıyorsa ilk sayfada yukarıda belirtilen bilgilere ek olarak, Türkçe başlık, öz ve 5 adet anahtar kelime, ikinci sayfada İngilizce başlık, İngilizce öz ve 5 adet İngilizce anahtar kelimeler, sonraki sayfalarda ise Türkçe tam metin yer almalıdır. Yazı İngilizce dilinde hazırlanıyorsa ilk sayfada yukarıda belirtilen bilgilere ek olarak İngilizce başlık, İngilizce öz ve İngilizce olarak 5 anahtar kelime, sonraki sayfalarda ise İngilizce tam metin yer almalıdır. İngilizce metinler için Türkçe başlık, öz ve anahtar kelimeler istenmemektedir. Türkçe metinler için Türkçe öz tercihen 200 kelime, İngilizce öz tercihen 200 kelime olmalıdır. İngilizce metinler için öz tercihen 200 kelime olmalıdır.

Şekiller ve Tablolar

Metinde yer alan fotoğraf, resim ve diyagramlar "Şekil" olarak adlandırılmalı ve numara verilmelidir. Grafikler ve çizelgeler "Tablo" olarak adlandırılmalı ve numara verilmelidir (Örnek: Tablo 1. Metin içi kaynak gösterme şekilleri). Şekil yazıları şeklin altında, tablo yazıları tablonun üstünde yer almalıdır. Tüm Şekil ve Tablo başlıklarının ilk harfleri büyük, sonraki tüm karakterler (özel isimlerin baş harfleri hariç) küçük yazılmalıdır. Metinde yer alan şekiller JPEG formatında, 300 dpi çözünürlükte ve kısa kenarı 15 cm'den az olmayacak şekilde hazırlanmalıdır. Metinde yer alan tablolar WORD dosyasında hazırlanarak ayrı kaydedilmelidir. Söz konusu şekil ve tablolar metnin içinde bulunduğu gibi, aynı zamanda ayrı dosyalar olarak sisteme yüklenmelidir.

Referans Gösterme Biçimleri

Yazar(lar) referanslar için Harvard stilini kullanmalıdır. Ayrıca yazar(lar) referans stilleri için aşağıdaki linkten yararlanabilir:

<http://eshare.edgheill.ac.uk/5337/5/Havard%20Referencing%202014%20v2.5.pdf>

Metin içinde geçen kısaltılmış kaynaklar "metin içi kaynak" olarak yazarların soyadları ve çalışmanın yılı bilgileri ile birlikte parantez içinde verilmelidir.

METİN İÇİ KAYNAK

FORMAT	- Yazarın soyadı ve yayını yılı metinde belirtilir. - Başka bir kaynaktan direk alıntı varsa, sayfa numarası eklenmelidir. - Alıntı yapılan metinde üçten fazla yazar varsa, ilk yazarın soyadı yazılır ve ardından "vd." yazılır. Kaynakça listesinde kaynak verilirken ise tüm yazarları listelemelisiniz.
Alıntı	Gardner (1983) çeşitli zekâ türlerinin var olduğunu ifade eder.
Direkt Alıntı	Köseoğlu'nun ifadesi ile, "Mekân okuma kavramı, bir gözlem, bakma, anlama, analiz ya da değerlendirme olarak tanımlandığında, kent mekanının / mekânın kaç tane boyutu ya da yönü varsa o sayıda okuma çeşidi ya da yönteminden söz etmek mümkün hale gelir." (Köseoğlu, 2018: 31)
İki veya Çoklu Yazardan Alıntı	Batty ve Longley (1994) ... Tomko, Winter ve Claramunt (2008) ...
Üçten Fazla Yazardan Alıntı	Sjölinder vd. (2005)... ... (Sjölinder vd., 2005).
Benzer Konulardan Bahseden Farklı Yazarlardan Alıntı	Yön bulma stratejilerine odaklanan çalışmalardan bazıları oldukça şematik ve sanal ortamlar kullanmıştır (Çubukçu, 2005; Sjölinder, 2005; Castelli, 2008; Spiers, 2008). * Benzer konulardan bahseden farklı yazarların metin içinde kaynak gösteriminde yazarları ayırmak için noktalı virgül kullanınız.
Bir Yazarın Aynı Yılda Yayımlanan Farklı Kitapları	...(Tekeli, 2011a). ...(Tekeli, 2011b). * Metin içinde ilk sırada kullanılan kaynak için "a", ikinci sırada kullanılan kaynak için "b" terimini kullanınız.

İKİNCİL ALINTI

FORMAT	Bir kaynak içindeki bir kaynağı alıntılanmak istiyorsanız, orijinal referansa erişmeye çalışmalısınız. Bu mümkün değilse, metindeki her iki kaynağın da doğruluğunu kabul etmeniz gerekir, ancak yalnızca okuduğunuz ögeyi referans listenize dahil etmelisiniz.
Metin İçi (Ergin, 1930, aktaran Ölçer, 2014: 8). * Engin'in orijinal eserini okumadığınız için referanslar listesine girecek olan Ölçer'in kitabı olmalıdır. Çünkü bu konuyu Ölçer'in kitabında okudunuz.
Referans Listesi	ÖLÇER, E., 2014. <i>Şehir sokak hafıza: Kuyulu'dan Biçki yurduna Osman Nuri Ergin ile İstanbul sokak adları</i> . İstanbul: Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları.

REFERANS LİSTESİ

KİTAP	
Format	YAZAR, Yıl. <i>Başlık</i> (İtalik ile). Baskı (eğer 1. değil ise). Yayıncı.
Tek Yazar	KUBAN, D., 2018. <i>Mimarlık kavramları</i> . İstanbul: Yem Yayın.
İki Yazarlı	ŞAHİNLER, O. ve KIZIL, F., 2019. <i>Mimarlıkta teknik resim</i> . 19. Baskı. İstanbul: Yem Yayın.
Üç Yazardan Fazla	AKTÜMSEK, A., GÜLER, G. Ö., ÇAKMAK, Y. S., ZENGİN, G. ve UYSAL, Ş., 2020. <i>Beslenme ilkeleri</i> . İstanbul: Nobel Akademik Yayıncılık.
Bir Yazarın Aynı Yılda Yayımlanan Farklı Kitapları	TEKELİ, İ., 2011a. <i>Tasarım, mimarlık ve mimarlar</i> . İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları. TEKELİ, İ., 2011b. <i>Türkiye'nin kent planlama ve kent araştırmaları tarihi yazıları</i> . İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
Baskı ile İlgili Bilgi	ŞAHİNLER, O. ve KIZIL, F., 2019. <i>Mimarlıkta teknik resim</i> . 19. Baskı. İstanbul: Yem Yayın. *Bir kitabın verildiği kitap baskısı hakkında bilgi eklemelisiniz. Bunun nedeni, farklı kitap sürümlerinin farklı materyaller içermesi veya farklı sayfa numaralandırması içermesidir.

KİTAPTA BÖLÜM

Format	BÖLÜM YAZARI soyadı ve adının baş harfi., Bölümün yılı. Bölümün başlığı. İçinde: KİTAP EDİTÖRÜ öncelikle adının baş harfi ardından soyadı, ed. <i>Kitabın adı</i> . Yayıncı. İlk ve son sayfaların sayısı.
Tek Yazar	SOYGENİŞ, M., 2016. Bir mimarlığa doğru: Le Corbusier. İçinde: H. T. AKARSU ve N. ERDOĞAN, ed. <i>Edebiyatta mimarlık</i> . İstanbul: Yem Yayın. s. 566-569.

KONFERANSTA BİLDİRİ (YAYINLANMIŞ)	
FORMAT	YAZAR, Yıl. Bildirinin başlığı. İçinde: EDİTÖR (Erişilebilir ise), <i>Konferansın adı</i> , Konferansın tarihi, Konferansın yeri. Yayınlandığı yer: Yayıncı. Sayfa numaraları (s. ile).
Tek Yazar	ÖZKAFA, F., 2018. Üsküdar'daki Osmanlı camilerinde dekoratif ve estetik problemler. İçinde: YILMAZ, C., <i>Uluslararası Üsküdar Sempozyumu X</i> , 19-20-21 Ekim 2018, Üsküdar. İstanbul: Üsküdar Belediyesi Başkanlığı. s. 307-334.

DERGİDE MAKALE	
FORMAT	YAZAR, Yıl. Makale başlığı. <i>Derginin Adı</i> (İtalik ile). Cilt (Sayı), İlk ve son sayfaların sayısı (s. ile).
Tek Yazar	KIRCI, N., 2010. Müzelerde sentaktik ve biçimsel analiz üzerine bir değerlendirme. <i>Gazi Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi</i> . 25 (2), s. 189-199.
İki Yazar	GÜRER, T. K. ve YÜCEL, A., 2005. Bir paradigma olarak mimari temsilin incelenmesi. <i>İTÜ Dergisi/A Mimarlık Planlama Tasarım</i> . 4 (1), s. 86-96.
Üçten Fazla Yazar	ULVİ, H., UYSAL, M., ÖKTEM, M. K. ve ÖNDER, H. G., 2019. Ankara'da kent içi yolculukların cinsiyete ve yaş gruplarına göre karşılaştırmalı analizi. <i>Megaron</i> . 14 (4), s. 544-554.

İNTERNET KAYNAĞI	
FORMAT	YAZAR, Doküman veya görselin oluşturulma tarihi. <i>Dokümanın veya internet sayfasının başlığı</i> [çevrimiçi]. Erişim adresi: URL [Erişim tarihi].
YAZARI OLMAYAN	BBC NEWS, 2013. <i>Fotoğraflarla: Emre Arolat'a mimarlık festivali ödülü</i> [çevrimiçi]. Erişim adresi: https://www.bbc.com/turkce/multimedya/2013/10/131009_galeri_mimari_eserler [Erişim tarihi 11 Ocak 2020].
YAZARI OLAN	HOCAOĞLU, B., 2020. <i>Venedik Bienali'nin yeni başkanı Roberto Cicutto oldu</i> [çevrimiçi]. Erişim adresi: https://www.arkitera.com/haber/venedik-bienalinin-yeni-baskani-roberto-cicutto-odu/ [Erişim tarihi 31 Ocak 2020].

TEZLER	
FORMAT	YAZAR, Yıl. <i>Başlık</i> . Yayımlanma Durumu Tezin Seviyesi, örneğin: Yüksek Lisans, Doktora. Üniversite Adı.
	MANAHASA, O., 2017. <i>Children Participation And Post Occupancy Evaluation İn Developing A Communicative Language To (Re)Design Educational Environments</i> . Yayımlanmamış Doktora Tezi. İstanbul Teknik Üniversitesi.

ARŞİV BELGELERİ (Fotoğraf, Harita, Çizim, Resim, Metin)

FORMAT	BELGEYİ OLUŞTURAN KİŞİ, Yıl. <i>Dokümanın adı</i> . [materyalin türü] Koleksiyon, Doküman numarası. Materyalin Bulunduğu Kurum / Kişi, Yer.
Metin İçi	*Görselin sahibi / oluşturucusu bilinmiyorsa ...(Anonim, 1940). *Görselin oluşturulma tarihine ulaşılamamışsa (tb: tarihi bulunamadı) ...(Anonim, tb). * Birden fazla "anonim" kaynak varsa ve tarihleri de bilinmiyorsa ayırtırmak için "tb" ifadesinden sonra numara konur. ...(Anonim, tb1). ...(Anonim, tb2).
Referans Listesi	*Görselin sahibi / oluşturucusu bilinmiyorsa ANONİM, 1940. <i>İstanbul haritaları</i> . [fotoğraf] İstanbul Arkeoloji Müzeleri Eski Eserleri Koruma Encümeni Arşivi, İstanbul. * Görselin oluşturulma tarihine ulaşılamamışsa (tb: tarihi bulunamadı) ANONİM, tb. <i>İstanbul haritaları</i> . [fotoğraf] İstanbul Arkeoloji Müzeleri Eski Eserleri Koruma Encümeni Arşivi, İstanbul. *Görselin sahibi / oluşturucusu biliniyorsa YILMAZ, A., 1940. <i>İstanbul haritaları</i> . [fotoğraf] İstanbul Arkeoloji Müzeleri Eski Eserleri Koruma Encümeni Arşivi, İstanbul. *Görselin oluşturulma tarihine ulaşılamamışsa (tb: tarihi bulunamadı) YILMAZ, A., tb. <i>İstanbul haritaları</i> . [fotoğraf] İstanbul Arkeoloji Müzeleri Eski Eserleri Koruma Encümeni Arşivi, İstanbul. * Birden fazla "anonim" kaynak varsa ve tarihleri de bilinmiyorsa ayırtırmak için "tb" ifadesinden sonra numara konur. ANONİM, tb1. <i>İstanbul haritaları</i> . [fotoğraf] İstanbul Arşivi, İstanbul. ANONİM, tb2. <i>Çanakkale köprüleri</i> . [fotoğraf] Kent Arşivi, Çanakkale.

GAZETE (Metin ve Görsel)	
FORMAT	YAZAR, Yıl. <i>Dokümanın adı</i> . [dokümanın tipi] Gazetenin Adı, Yer. Dokümanın tarihi: Dokümanın tarihi. * Eğer yazar bilinmiyorsa "anonim" terimini kullanınız. * Eğer dokümanın tarihi bilinmiyorsa "tb" terimini kullanınız. (tb: tarihi bilinmiyor)
Metin İçi	* Eğer yazar bilinmiyor ve tarih biliniyorsa ...(Anonim, 1940). * Eğer yazar ve tarih bilinmiyorsa (tb: tarih bilinmiyor) ...(Anonim, tb). * Eğer yazar ve tarih biliniyorsa ...(Yılmaz, 1940). * Eğer yazar biliniyor ve tarih bilinmiyorsa (tb: tarih bilinmiyor) ...(Yılmaz, tb).
Referans Listesi	* Eğer yazar bilinmiyor ve tarih biliniyorsa ANONİM, 1940. <i>İstanbul'un köprüleri</i> . [metin] İstanbul Gazetesi, İstanbul. Haber tarihi: 12 Ocak 2015. * Eğer yazar ve tarih bilinmiyorsa (tb: tarih bilinmiyor) ANONİM, tb. <i>İstanbul'un köprüleri</i> . [metin] İstanbul Gazetesi, İstanbul. Haber tarihi: 12 Ocak 2015. * Eğer yazar ve tarih biliniyorsa YILMAZ, 1940. <i>İstanbul'un köprüleri</i> . [metin] İstanbul Gazetesi, İstanbul. Haber tarihi: 12 Ocak 2015. * Eğer yazar biliniyor ve tarih bilinmiyorsa (tb: tarih bilinmiyor) YILMAZ, nd. <i>İstanbul'un köprüleri</i> . [metin] İstanbul Gazetesi, İstanbul. Haber tarihi: 12 Ocak 2015.

Metin sonunda kullanılan tüm kaynaklar yukarıda örnekleri verildiği şekilde ve alfabetik sıra ile verilmelidir. Belirtilmeyen durumlar için Harvard referans sistemine başvurulmalıdır. Mümkün olduğunca yüksek lisans tezleri ve çevrimiçi siteler referans olarak kullanılmamalıdır.

Metinde ara başlık ve / veya bölüm başlığı varsa başlıklar hiyerarşik olarak numaralandırılmalıdır. Alt başlıklar 12 punto bold yazı karakteri ile belirtilmelidir.

Metnin türü (araştırma makalesi, tartışma makalesi, derleme makalesi, eleştiri makalesi ya da görüş makalesi) yazar tarafından önerilecek ve editör kurulu ile mütalaa edilerek karar verilecektir.